YIL: 5 • SAYI: 46

KASIM 2022 -ŞUBAT 2023 • 40 TL

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

Solun Çocuğu Korkut
İşte Aydın İşte İktisat
YALÇIN KÜÇÜK

Dar Zaman
HAYRETTİN ÖKÇESİZ

Avrupa'yı ne Yapacağız?
ORHAN GÖKDEMİR

Üç İstanbul ve Türkiye'nin
Ruhu Üzerine Çıkarımlar
TAYLAN KARA

Hasbihâl mi Desem Sohbet mi
Yoksa Diyalog mu?
EKREM ATAER

Toplumsal Değer ve Norm
Kavramlarına Bir Bakış-1
UFUK ÖZCAN

Nasipse Adayız Akşama Gelip
Oyunuzu İsteyeceğiz
HAYDAR ALİ ALBAYRAK

Muhalefetin En Büyük Yanılgısı
AV. HAYDAR AKSOY

Kavram mı, Sanat mı?
MUSTAFA GÜNEN

Kanunların Ruhuna Yönelik Bir
Arayış: Montesquieu
ÖZGE FINDIK

İkisi Kadın Üç Tırpan
RECEP BABAYİĞİT

Suriçinde Son Antika Tipleri
Ararken-2
UBEYDULLAH GÜNEL

Nail Çakırhan Toprağa Şiir
Yazan Adam
ASIM ÖZTÜRK

Sintinedekiler / Güvertedekiler
HALİT PAYZA

Yeni Bir Cumhuriyet İçin
B. SADIK ALBAYRAK

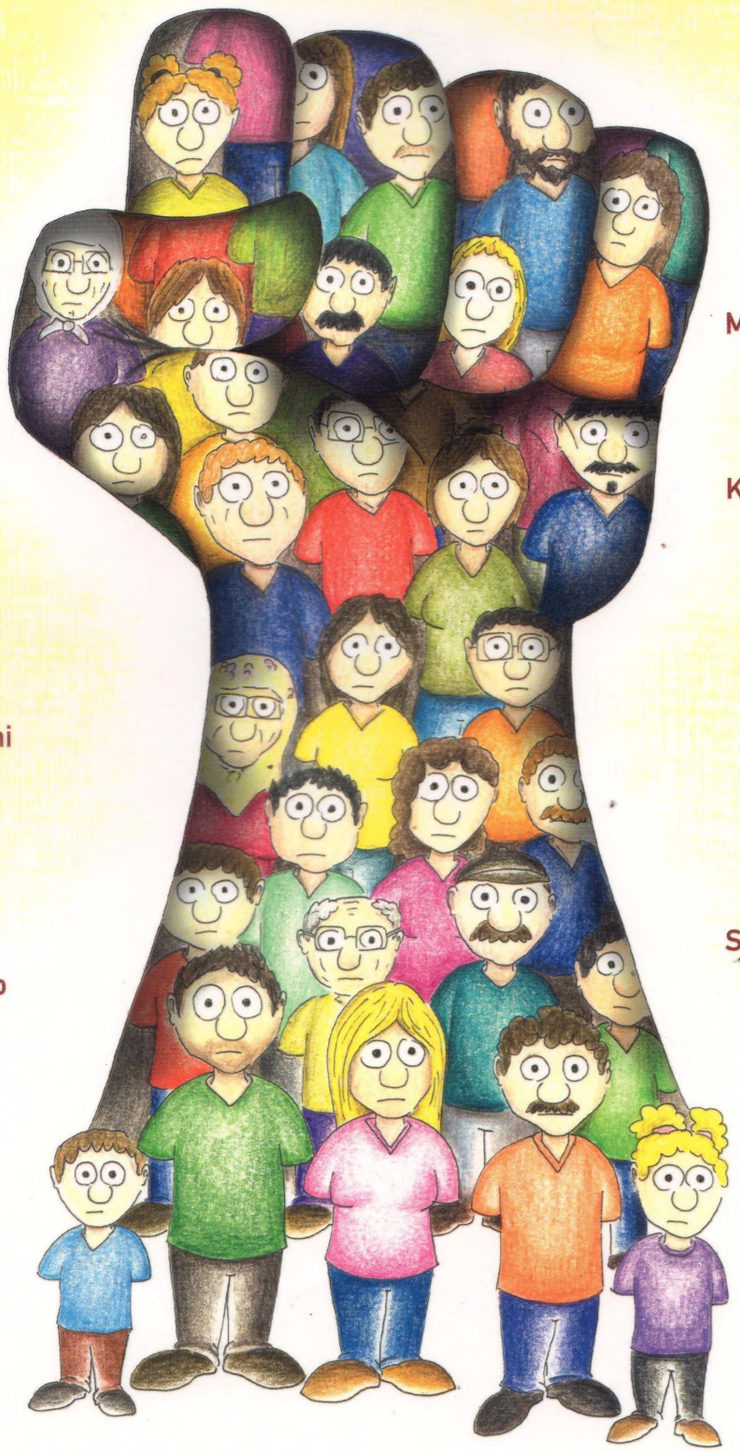

10.01.2022

Mehmet Ali & Akşamsefası

Zeki Faik İzer-İnkılap Yolunda

ONLAR

Onlar ki toprakta karınca,
suda balık,
havada kuş kadar
çokturlar;

korkak,
cesur,
câhil,
hakîm
ve çocukturlar
ve kahreden
yaratan ki onlardır,
destanımızda yalnız onların maceraları vardır.

Onlar ki uyup hainin iğvâsına
sancaklarını elden yere düşürürler
ve düşmanı meydanda koyup
kaçarlar evlerine
ve onlar ki bir nice mürtede hançer üşürürler
ve yeşil bir ağaç gibi gülen
ve merasimsiz ağlayan
ve ana avrat küfreden onlardır,
destanımızda yalnız onların maceraları vardır.

Demir,
kömür
ve şeker
ve kırmızı bakır
ve mensucat
ve sevda ve zulüm ve hayat
ve bilcümle sanayi kollarının
ve gökyüzü
ve sahra
ve mavi okyanus
ve kederli nehir yollarının,
sürülmüş toprağın ve nehirlerin bahtı
bir şafak vakti değişmiş olur,
bir şafak vakti karanlığın kenarından
onlar ağır ellerini toprağa basıp
doğruldukları zaman.

En bilgin aynalara
en renkli şekilleri aksettiren onlardır.
Asırda onlar yendi, onlar yenildi.
Çok söz edildi onlara dair
ve onlar için:
zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri yoktur,
denildi.

NÂZIM HİKMET

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

YIL: 5 • SAYI: 46
KASIM 2022 - ŞUBAT 2023
AYDA BİR YAYIMLANIR
ISSN 2619-9432

YAYIN SAHİBİ
YURDANUR ALBAYRAK

YAYIN TÜRÜ
YAYGIN SÜRELİ AYLIK GAZETE

GENEL YAYIN YÖNETMENİ VE YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
B. SADIK ALBAYRAK

YAYIN KOORDİNATÖRÜ:
AV. HAYDAR AKSOY

EDİTÖR:
HAYDAR ALİ ALBAYRAK

ÖYKÜ EDİTÖRÜ:
EVİN OKÇUOĞLU

İNTERNET EDİTÖRÜ:
BUKET ÖZSANAT

EGE TEMSİLCİSİ:
AHMET KALE
akale5@gmail.com

YENİ GELENLER
ALİ EŞKİ
AYSUN ADALI
B. SADIK ALBAYRAK
ELİF YILMAZ
MAHİR ARDUÇ
UBEYDULLAH GÜNEL
ULVİ ÖZDEMİR

KAPAKTAKİ KARİKATÜR:
PAYLAŞ KİRAZ

GRAFİK TASARIM
FATİH MUTLU

YÖNETİM YERİ
DÜĞMECİLER MAH. OKUR SOK. NO: 5/2,
EYÜP / İSTANBUL
TEL: 0537 240 55 54
WEB: www.yenigelendergisi.com
E POSTA: yenigelendergisi1@gmail.com
FACEBOOK: yenigelendergisi
İNSTAGRAM: yenigelendergi

BASKI
CEYLAN MATBAA
MALTEPE MAH. DAVUTPAŞA CAD.
GÜVEN SAN. SİT. B BLOK, ZEYTİNBURNU,
İSTANBUL

ABONELİK İÇİN
YURDANUR ALBAYRAK
TEB-TÜRK EKONOMİ BANKASI
TR580003200000000037975929 HESABINA
VEYA YURDANUR ALBAYRAK, 15719029
NO'LU POSTA ÇEKİ HESABINA
400 TL YATIRILDIKTAN SONRA ADRES
BİLGİLERİNİN VE ÖDEME MAKBUZUNUN
KOPYASININ E-POSTA İLE İLETİLMESİ
YETERLİDİR.
YURTDIŞI ABONELİK 100 AVRO
KARŞILIĞI TL.DİR

İÇİNDEKİLER

2 • **ZOR ZAMANLAR**
B. SADIK ALBAYRAK

3 • **DAR ZAMAN**
HAYRETTİN ÖKÇESİZ

4 • **AVRUPA'YI NE YAPACAĞIZ?**
ORHAN GÖKDEMİR

8 • **ÜÇ İSTANBUL VE TÜRKİYE'NİN RUHU ÜZERİNE ÇIKARIMLAR**
TAYLAN KARA

12 • **SOL'UN ÇOCUĞU KORKUT İŞTE AYDIN İŞTE İKTİSAT**
YALÇIN KÜÇÜK

20 • **HASBİHÂL Mİ DESEM SOHBET Mİ YOKSA DİYALOG MU?**
EKREM ATAER

22 • **TOPLUMSAL DEĞER VE NORM KAVRAMLARINA BİR BAKIŞ -1**
UFUK ÖZCAN

27 • **SINIRDA I / SINIRDA II**
GÜLSÜM CENGİZ

28 • **DÜNYANIN HARİKA ÇOCUĞU MOZART 267 YAŞINDA**
ASYA KAFKASYALI

31 • **ŞU BOĞAZİÇİ MESELESİ**
ALİ EKBER ATAŞ

32 • **KAVRAM MI, SANAT MI?**
MUSTAFA GÜNEN

35 • **BİTEN YILDAN FRAGMANLAR**
NESLİHAN ALTUN

35 • **SAKİNLEŞTİ DELİLİĞİM**
ECE GİZEM DEMİR

36 • **EMEĞİN BAŞKENTİNDE "SERMAYE VE EMEK" KARİKATÜR SERGİSİ**
ÖZLEM YÜCESAN

38 • **NASİPSE ADAYIZ AKŞAMA GELİP OYUNUZU İSTEYECEĞİZ**
HAYDAR ALİ ALBAYRAK

41 • **MUHALEFETİN EN BÜYÜK YANILGISI**
AV. HAYDAR AKSOY (İSTANBUL BAROSU)

42 • **KANUNLARIN RUHUNA YÖNELİK BİR ARAYIŞ: MONTESQUİEU**
ÖZGE FINDIK

46 • **İKİSİ KADIN ÜÇ TIRP/AN**
RECEP BABAYİĞİT

51 • **YAŞADIĞINA İNAN / ASKIDA / BİLENDİK**
VASIF TURHAN KAYACIK

52 • **EDEBİYATLA GEÇEN GÜNLER**
KENAN ERCAN

54 • **SURİÇİ'NDE SON ANTİKA TİPLERİ ARARKEN -2**
UBEYDULLAH GÜNEL

56 • **NAİL ÇAKIRHAN "TOPRAĞA ŞİİR YAZAN ADAM"**
ASIM ÖZTÜRK

60 • **SİNTİNEDEKİLER / GÜVERTEDEKİLER**
HALİT PAYZA

67 • **ZAMANIN ATEŞİ / BİR IŞIK**
MUSTAFA GÖKSOY

68 • **AYDINLIK BİR YOL KÖY ENSTİTÜLERİ VE YATILI ÖĞRETMEN OKULLARI**
BAYRAM ATAKUL

71 • **TÜRKİYE'NİN YAKIN DÖNEM GEÇMİŞİYLE İLGİLİ ÇARPICI NOTLAR**
CAFER YILDIRIM

72 • **PROMETHEUS BİR DEVRİMCİ MİDİR?**
KAZIM ULUTAŞ

76 • **HUZUR EVİ**
HÜLYA TOZLU

78 • **YENİ BİR CUMHURİYET İÇİN**
B. SADIK ALBAYRAK

Mehmet Ali & Akşamsefası

ZOR ZAMANLAR

Bu sayıda Hayrettin Ökçesiz Hocamızın, yeni bir yapıtından sayfalara başlıyoruz; "Dar Zaman". Bir mengeneye sıkıştırılmışçasına kıstırıldığımızı hissederek yaşadığımız bu dönemi adlandırıyor. Uzun vadeli düşünemez hale getirilmiş bir insanlık gerçeğiyle karşı karşıya, anlara sıkıştırılmış bir zaman boyutunda yaşamı tarif ettiğini düşünüyorum. Bertolt Brecht faşizmin toplumları esir aldığı dönemi anlatmak için "Karanlık Zamanlar" demişti. Bu karanlığı aşmak için verilen savaşımda tiyatro da, şiir de, şarkı da, sanat ve felsefe de seferber olmuştu. 20. Yüzyılın ilk yarısındaki faşizmlerin milyonlarca insanın canı pahasına yenilgiye uğratılması toplumları büyük umutlarla geniş zamanlara, geleceğe ilişkin düşüncelere taşımıştı.

Ama çok kısa sürdü. Emperyalist kapitalizm faşizmi içselleştirerek olağan düzeninin bir parçası haline getirmekte çok hızlı davrandı. 1947'de Sovyetler Birliği'ne karşı ABD merkezli başlatılan "Soğuk Savaş" bütün insanlığı yeniden karanlık ve dar zamanlara hapsetmeyi başardı. ABD'de McCarthy'cilik olarak adlandırılan faşizmin ilk hedefi yazarlar ve sanatçılar oldu; toplumun aklını geliştiren aydınları hedef aldılar. Chaplin'i, Brecht'i, Lillian Hellman'ı, Hollywood'un ilerici senaryo yazarlarını sorgudan geçirdiler ve işsiz bıraktılar.

***

Türkiye Soğuk Savaş'ın en saldırgan taraflarından biriydi; 1950'de iktidara gelen DP'nin ilk işlerinden biri, solcu sanatçıları işkenceli hapishanelere kapatmak oldu. "1951 TKP Tevkifatı" adıyla anılan bu politika da toplumun aklını geliştiren sanatçıları susturmayı amaçlıyordu. Enver Gökçe, Ahmet Arif, Arif Damar'la şiirimiz, Ruhi Su ile müziğimiz, Kemal Bekir, Ulvi Uraz ile tiyatromuz hapishaneye kapatılmıştı. Nâzım Hikmet ise ülkeyi terke zorlanmıştı.

DP karanlığına karşı yazarlarımız direnmeyi sürdürdü. O. Kemal, Y. Kemal, K. Tahir ve arkadaşları romanlarıyla emekçileri edebiyatın kahramanı yaptılar ve savaştan bu yana palazlanan kapitalist sınıfın sömürüsünü sergilediler. Onlara Köy Enstitülerinden yetişen Mahmut Makal'lar, Talip Apaydın'lar, Fakir Baykurt'lar katıldılar, nüfusunun yüzde yetmişi köylerde yaşayan ülkenin toprak emekçileri de bütün yoksulluğu ve ezilmişliğiyle okurların gündemine geldi.

Bizim 1950'ler gerçekçi edebiyatımızı Prometheus'un içinde ateşi saklayarak insanlığa taşıdığı narteks çubuğuna benzetiyorum. Gerçekçi yazarlarımız ilerici, emekten yana değerleri öyküler, romanlar, şiirler içinde taşıyarak 1960'lara ulaştırdılar. Türkiye'nin 1960-1980 sol aydınlanmasında edebiyatımızın taşıdığı ateşin büyük payı vardır.

Kapitalist sınıfın tertiplediği 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980 darbelerinin temel hedeflerinden biri de sanatımızdaki bu aydınlanma ateşini söndürmekti. Darbe hapishaneleri yazarlar, sanatçılar, hocalarla dolup taştı. İkinci darbeyle birlikte baskının yetmediğini anlamışlardı, sanatı sermaye eliyle denetleme ve yönlendirme politikasını geliştirdiler. Yayıncılık sermaye sektörü haline getirildi. Eğitim imam hatipleştirilerek okuma alışkanlığı kazanabilen, araştıran, bilimsel düşünebilen insanlar yetişmesi önlendi. Giderek iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin ayrımı yapamayan, tarih bilincinden yoksun, dar zamanlara sıkışmış, anlık yaşayan bir insan tipi egemen hale geldi. Karanlık zamanlardan üreyen, cehaletiyle barışık, dar zamanlarda varolmayı yaşam belleyen bir insan türü... Buna uygun bir sanatçı tipi yarattılar. Tanzimat'tan beri süregelen yazar-aydın özdeşliği kırıldı; sermayeleşen yayıncılık sektörünün yönlendirdiği yazıcı tipi yaygınlaştırıldı.

Bizler, okur yazarlar, düşünebilenler için zor zamanlar...

***

Ama dalgalanıyor köpürüyor akıyor
Tarihin derinliklerine açılan telaşsız aydınlık

***

Mustafa Göksoy dostum, Zamanın Ateşi şiirinde tarihin derinliklerine açılan "telaşsız aydınlıktan" söz ediyor. O aydınlık yüz yıl önce bu topraklarda yaşayan atalarımızın karanlık zamanları aşmak için yaptıkları devrimi gösteriyor bize. Devrimler insanlığın yaralarının ilacı, karanlığı aydınlatan ateşi, darlıkları parçalayan dinamiti... Cumhuriyet'in 100. yılında tarihin derinliklerine ilham almak için, anlamak ve daha sağlam kurmak için bakmak gerekiyor.

***

Zor zamanlarda yaşıyoruz. Büyük yoksullaştırma operasyonuyla, en temel gereksinimlerimizi bile karşılayamaz duruma düşürüldük. Artan fiyatlar, düşen ücretler sarmalında dergimizin yayınlanması iyice zorlaştı. Yeni Gelen'in fiyatını 40 liraya çıkarmak zorunda kaldık. Aylık periyodumuzu da iki aya çıkardık.

Geçen sayıda, biz Yeni Gelen'de düşünüyoruz diye yazmıştım. Zor olsa da, karanlık zamanları aşmak için direnmeye, Red, Kurgu, Ütopya ile düşünmeye, gelecek zamanlara yürümeye devam edeceğiz. Yeni yılın hepimizi bu yolda daha güçlü kılmasını diliyorum.

■ **B. SADIK ALBAYRAK**

Mehmet Ali & Akşamsefası

DAR ZAMAN

■ HAYRETTİN ÖKÇESİZ

Dar bir zamanda yaşıyoruz.

Kapının dışı zorlaştı. Emekçiye rus ruleti oldu, işe gitmek. Gidecek bir işi varsa, kaldıysa tabii... Evin içi dışından beter. Evi de yoksa, derisi soyulmuş bir hayvan gibi insan bu Corana günlerinde. Acımak geçemiyor kalın derimizden. Ülkemize acımak, birbirimize acımak, direnmek aklımızdan geçmiyor. Bir belirsizi bekliyoruz.

Gelecek yok olmaya başladı. Dar bir zamana sıkıştı her şey. Bir big bang mi gelecek ardından? İçimizde bir dum-dum mu patlayacak hüzünden, kaygıdan mürekkep?

Hayır, her şey güzel olacak! Aşk kurtaracak Yeryüzünü!

H.Ö.

1 Şubat 2021, Neuenkirchen

Serseri mayın gibiyim bu şehirde
Beni de götür dedindi
Bilmem ki nereye

Bak rıhtımda bir gemi
Sevdiklerin çıkıyorlar
Birer birer iskeleye

Ey deniz kızı
Yetmiyor ki içtikçe
Deniz suyu gibi hayat

***

Büyük bir gürültüyla çıkartılan bu gazın haberi gösteriyor ki, işimiz çoktan bitikmiş. Doğa talanına kalmış bir umutla acısı unutturulmaya çalışılan bir ülke olmuşuz.

***

Geçmiş anmak
Gelecek ummak
An sevmek için

***

Dönüp okumam yazdıklarımı. Kitaplarım bana birer kadavradır. Hayatta kalmak için yazıp duruyorum bu yüzden.

***

Büyük sorular karşısında hepimiz eşitiz.

***

Sanatçının acısı, okuyanda, seyredende hazza dönüşür. Bu haz sanatçıya ulaşır. Acısı diner.

***

Günü geceye taşımak
Bir özlemle yorgun

Tutsak çıktığın
Bir savaştan hergün

Bekle şefkatli efendini
Köle pazarlarında

Özgürlüğün aşkla
Seviştiği tepelerden

Yuvarlanıp da yeniden
Doğrulduğun özlemle

Gelecek bekle silecek
Narin gözyaşlarını

***

Türklerden ne var ki, diyorlar. Elbette onlar ne yapı ustası, ne kalem ustasıydı... Ekin ektiler yele gitti. Cen-ge gittiler kan döktüler, can verdiler, toprağa gitti. Pek bir şey kalmadı onlardan, hani nerdeler, ne bırakmışlar dediğin şu yurttan başka. Ama bundan daha güzel, daha değerli ne olabilirdi ki! Atatürk'le usta, bilgin ulus olmaya başladık.

***

Mahkemelerin sözde gerekçeleri denli alçakça bir şey var mıdır şu hukuk aleminde!

***

Yeni bir vicdan türedi: Dünyanın dört bir yanındaki zulmü, acıyı hergün ayrıntılıca öğrenip de, bundan kendine zerre sorumluluk çıkartmamak... Gerekçesi de, elimden ne gelebilir ki, demektir. İnsan hiç bu denli alçalmamıştı.

***

Gölgen ışığın sevgin
Şu engin çölde
Bolero
Bir kervan gibi ağır
Bir külçe kurşun gibi ağır
Bir serap gibi çağırır gittikçe
Serin bir rüzgâr gibi tenimde elin
Özlem dediğin işte böyle bir yolculuk

***

İnsan nüfusunun dörtte üçünün aç ve yoksul olduğu, insanların savaşlarda birbirlerini boğazladığı, doğayı katlettiği bir Dünya'da hangi düşüncenin, dinin, dizgenin başarısından söz edilebilir ki? Devrim, hemen şimdi!

***

Ne güzel
Gençlere hayatın sonsuz gelmesi
Onlara da bu yaraşır
Ölürlerken bile

***

İnsan hayatı değil, korkuyu yaşar. Bunu da yaşamak sanır.

***

Mehmet Ali & Akşamsefası

AVRUPA'YI NE YAPACAĞIZ?

■ ORHAN GÖKDEMİR

Mehmet Ali & Akşamsefası

Türkiye'ye ne yapacağız? Marx, "Doğu Sorunu" üzerine yazılarında, soruyu böyle formüle etmişti. Sorunun güncel bir yanı vardı, bütün Avrupa 19. yüzyıl boyunca Türkiye'yi ne yapacağını tartışmıştı. Sonunda onu bölüşmeye karar verip, imparatorluk topraklarını didiklemeye başladıklarında, sorunun kısa sürede ortadan kalkacağına olan inançları tamdı.

Başlıktaki soruyu 19. yüzyıldan ödünç aldım. Marx'ın sorusudur. Sorduğu tarihte Avrupa yükselişte ve Osmanlı düşüşteydi. Avrupa'nın yolunda ilerlemek için bir ayak bağına dönüşen Avrupa Türkiye'sini ne yapacağına karar vermesi gerekiyordu. Sorunun kaynağı budur.

Türkiye'ye ne yapacağız? Marx, "Doğu Sorunu" üzerine yazılarında, soruyu böyle formüle etmişti. Sorunun güncel bir yanı vardı, bütün Avrupa 19. yüzyıl boyunca Türkiye'yi ne yapacağını tartışmıştı. Sonunda onu bölüşmeye karar verip, imparatorluk topraklarını didiklemeye başladıklarında, sorunun kısa sürede ortadan kalkacağına olan inançları tamdı. Türkiye köksüzdü ve toprakları Avrupalı güçler arasında paylaşılınca silinip gidecekti. Sorunun cevabı bu kadar basittir.

Ama soru, 21. yüzyılın başında hâlâ güncelliğini koruyor. Avrupa, Türkiye'yi ne yapacak? Yeterince terbiye edip "uygar kolları" ile saracak mı, yoksa Asya'nın ve Afrika'nın yoksul halkları arasına mı itecek? Bununla birlikte Türkiye'nin basitçe çözülebilecek bir sorun olmadığı da ortayı çıkmıştır. Halkı Avrupa'nın umduğundan daha dirençlidir ve aydınları sürprizlidir. Bunların "sorunu" içinden çıkılmaz bir hale getirdiğini görüyoruz.

Hatırlatalım, Batı "Türkiye'yi ne yapacağız" diye düşünürken Türkiye çoktan Batılı olma yoluna girmişti. Osmanlı İmparatorluğu Batılı olma çabası uğruna acılar içinde kıvranarak yok olduktan sonra, yerine kurulan Cumhuriyetin yöneticileri de çarenin Batılı olmada yattığına inanıyordu. Batıya doğru şevkle koştular. Orada Batıyı bulmayı umarken, ABD'ye ve NATO'ya yakalandılar. Halledilmekten kaçarken cellatlarının kucağına oturdular. Kucağa oturanın cumhuriyete ihtiyacı yoktur. Sonra cumhuriyetin de ipini çektiler, Türkiye'yi yeniden hasta ettiler. İslamcıları ölüyü kaldırması için göreve çağırdılar. Gövdesi Batıda aklı Doğuda yeni Türkiye böyle ortaya çıktı. Osmanlı ve Türkiye Batılı olamamıştır. Bugünden bakıyoruz; iki yüzyıllık umarsız bir çaba görüyoruz.

Yalnız kuruluşundan bu yana Doğulu da olamadığını biliyoruz. Peki ne olacak? Avrupa Türkiye'yi ne yapacak?

KELEBEKLER DOĞUYA UÇAR

Marx, "Türkiye'yi ne yapacağız?" diye sorduğunda Avrupa için Türkiye bilinmeyen topraklardı. "Yunan isyanına kadar Türkiye, niyet ve amaç ne olursa olsun, bir terra incognita (bilinmeyen toprak) idi ve halk arasındaki alelade bilgiler, tarihsel gerçeklerden çok, Arap usulü gece eğlentilerine dayanmaktaydı" diye tarif ediyor vaziyeti Marx. Şöyle devam ediyor; "Türkiye'nin ilerleme yoluna engeller koymanın dışında bir rolü yoktur... Gerçek şu ki çarelerine bakılmalıdır." Demek ki Türkiye'nin silinmesinde Marx açısından da bir sakınca yoktu.

Yine de daha soğukkanlı olduğu yerler var. "İstanbul, Batı ile Doğu arasına kurulmuş altın bir köprüdür" diyor, "Batı uygarlığı, bu köprüden geçmeksizin dünyanın çevresini güneş gibi dolaşamaz; bu köprüyü de Rusya ile mücadele etmeksizin geçemez..." Çok açık, önemli olabildiğinde bile önünde bir Rus barajı var. Hâlâ böyledir.

Fakat o tarihte "devrim kelebeği" doğunun üzerinde uçuşmaktaydı ve Marx da yazısında bu varsayıma dayanarak ilerliyordu. "Sultan" bu köprüyü yaklaşan devrim için emanet tutmaktaydı. Devrim silinmemek içindir. Nitekim kelebekle ilgili kehaneti gerçekleşmiş, cumhuriyet köprüyü sultanın elinden çekip almıştır.

Ama şimdi, o altın köprü, cumhuriyetin de elinden kayıp gitti. Devrim ihtiyacı ise hâlâ var ve kuşkusuz, bu

Mehmet Ali & Akşamsefası

Sapkınlık, Heretizm, her zaman içinden türediği dinin halesindedir. Bu yüzden, Heretik eğilimlerine karşın Aydınlanmacı Batı düşüncesi Hıristiyan karakterini korudu. Braudel'in dediği gibi, Batı Hıristiyanlığı Avrupa düşüncesinin esas oluşturucusuydu. Bir Avrupalı tanrısız olsa da hâlâ kökleri Hıristiyan geleneği içinde olan bir etikanın, psişik tutumların eseriydi.

durumda, Marx'ın sorusunu bir parça daha ilerletmemiz gerekir. Devrim Avrupa'yla mı, yoksa Avrupa'ya karşı mı yapılacak? Türkiye hastadır ama bir hastayla 250 yıldır baş edemeyen Avrupa da hastadır. Biliyoruz, hastalar silinir. Devrim ise silinmemek içindir, acil durum ilacıdır, ihtiyaç hep var.

DEVRİMİ KİM YAPACAK?

Madem soruların izinden gidiyoruz, bir soru daha: Burjuvazi tarihi boyunca gerçekten bugün anladığımız anlamda devrimci oldu mu?

Bu sınıfın damgasını vurduğu yeni toplum modeli, Seküler Yeni Düzen (Novus Ordo Seclerum), kuşkusuz burjuva karakterliydi. Bunu, aynı zamanda düzeninin iki karakterli olduğu anlamında kullanıyorum. Yeni düzenle birlikte otorite dünyevileşmiş, ancak dinsel-mistik kabuk olduğu gibi kalmıştı. Bir yanda yerleşik dine karşı radikal bir duruş ama öte yandan burjuva karakterli bir dinsel yeniden kuruluş kol kola ilerlemişti. Bu yeni konum, eski dinlere karşı konumlanmış kilise babalarının tersine, yeni sınıfa, hem evrensel kültürün bütününü sahiplenme şansı veriyor, hem de savunma konumunda olan dinsel otoriteye karşı onu silahlandırıyordu. Bu yüzden eski orijinal dine geri dönüş sloganının hem Rönesans'ta ve hem de Aydınlanmada sıkça duyulması şaşırtıcı olmamalıdır. Burjuva sınıfı bir kurum olarak dine karşı değildi, ona yalnızca sınırları daha esnek bir din gerekiyordu.

Ancak bütün devrimci görünümüne rağmen burjuvazi böyle bir din oluşturmaya teşebbüs edememiştir. Fransız Devriminin hararetli günlerini ihmal ederek söylersek, bu eğilim onda potansiyel bir sapkınlık olarak kaldı. Sapkınlık, Heretizm, her zaman içinden türediği dinin halesindedir. Bu yüzden, Heretik eğilimlerine karşın Aydınlanmacı Batı düşüncesi Hıristiyan karakterini korudu. Braudel'in dediği gibi, Batı Hıristiyanlığı Avrupa düşüncesinin esas oluşturucusuydu. Bir Avrupalı tanrısız olsa da hâlâ kökleri Hıristiyan geleneği içinde olan bir etikanın, psişik tutumların eseriydi. Braudel, bu sürekliliğin Rönesans'la Orta Çağ arasında da var olduğunu, Rönesans'ın Orta Çağ felsefesinin zıddı olmadığını belirtiyor. Tıpkı yeni sınıfın yaptığı gibi Rönesans da Orta Çağdan fikirler alanından çok hayatın kendisi düzleminde uzaklaşmıştı. Düşüncesi değil, eylemi radikaldi. Erken "devrimci demokrasi" belirtisidir.

KAPİTALİZMİN ESKİ DÜZENLE BAĞLARI

Biliyoruz, siyasal radikalizm her zaman ideolojik radikalizmin arkasından gelmez. Siyasal radikalizmin beslendiği kaynak ideoloji değildir. Yeni sınıf, genellikle, siyasal olarak radikaldi ama ideoloji alanında bulanıktı ve eski olandan ayrılması her zaman mümkün olmayan bir haldeydi. Aydınlanmışlar istisnasız kilisenin içinden çıkmıştı ve tartışmasız bir biçimde Hristiyan'dı. Yenilikleri, dindarlıkları yanında sapkın düşüncelere de açık olmalarından kaynaklanıyordu. Sapkın düşünceler ise elbette Doğu kaynaklıydı ve yeni gelişen Batı düşüncesi henüz Doğuya arkasını dönmeyi hayal edemiyordu.

Doğu ise, büyük ölçüde Mısır demekti ve Batıda bütün burjuva siyasal eğilimlerin Mısır'dan etkilenmiş olması anlaşılabilir bir durumdu. 19. yüzyılın başında, yeni düzen ile eski düzen yeniden karşı karşıya geldiğinde mücadelenin büyük ölçüde Mısır üzerinden yürütülmüş olmasını da böyle anlamalıyız. Simgeler önemlidir; Batıda, Mısır ile Yunanistan üzerinden yürütülen mücadelenin eski ile yeni arasındaki mücadeleyi simgelediğini artık biliyoruz. Bir tarafında bir burjuva süngüsü olan Napolyon vardı. Mısır hayranıydı, bir imparatordu ama ayakları daima Aydınlanma çağının içindeydi. Sonunda kaybedenler kulübüne yazılmasının tarihsel nedenleri var. Diğer tarafta Doğu etkisine karşı kilise ve romantizmin ittifakı var. Bunlar Aydınlanma ve Mısır düşmanlığının kaynaklarıdır.

Kavgayı şöyle özetleyebiliyoruz; Batı için

Mısır'a vurgu devrimci bir dönemin, Yunanistan'a vurgu ise siyasal gericiliğin işaretidir. Yunanistan vurgusu Türkiye'yi bir sorun veya soru haline getiriyordu. Böylece sorunun arkasındaki nedene ulaşmış oluyoruz. Yunanistan varsa Türkiye'ye gerek yoktur. Uygarlığın kaynağını barbarlardan kurtarmak gerekir!

IRKSIZ VE DİNSİZ AVRUPA MÜMKÜN MÜ?

Yeni Seküler Düzen'in anlamı budur; renklerini ve silahlarını Doğudan edinmekle birlikte, geliştikçe kendi içine dönen ve sonunda kendini bütün borçlarının dışında Hıristiyan ve Hint-Avrupalı olarak tanımlayan bir kültür... Bugün hâlâ din ve ırk düşüncesinin şekillendirdiği bu kültür, böylece, kendi sınırlılıklarını da ortaya koymuş olur.

Burjuva kültürünün sınırlarını bir ırk düşüncesinin çizmesi, sanılanın tersine, kendi tarihiyle uyumludur. Batının Doğuya arkasını dönmesi ve kendi coğrafyasını dünyanın geri kalanının, aynı anlama gelmek üzere Doğunun karşısına koymaya başlamasına genel bir Avrupa ırkçılığı eşlik etti. Her yerelleşme eğilimi ister istemez ırkçılığa kayma eğilimini içinde barındırır. Öte yandan her ırk tanımı aynı zamanda bir tarih tanımıdır ve Avrupa tarihi Aydınlanma Çağından sonra ancak bu ırk tanımı ile anlaşılabilir. Avrupa'nın modern tarihi Aydınlanmadan ırkçılığa geçişinin tarihidir.

Avrupa ideolojisi Hıristiyan ve Ari'dir; öyleyse onu ancak bu değerlerinden yola çıkarak bir kıta olarak tanımlayabiliriz. Eğer bunlar değilse, Avrupa'yı bir bağımsız kıta olarak adlandırmamız olanaksızdır. Burada, düşünülmesi gereken şudur; anakaralar üzerinden yapılan coğrafi ayrımlar her zaman ve her koşulda uygun ifade araçları olmayabilir. Bu açıdan örneğin Amerika coğrafi sınırları itibariyle bir kıta ise bu ölçülere Avrupa'yı sığdırmamız mümkün değildir. Coğrafi açıdan Avrupa, Asya'nın bir uzantısı konumundadır ve sınırlarının tarihsel-kültürel tanımlamalardan kaynaklandığı açıktır.

Bir not daha: Avrupa, Akdeniz'i hep kendi iç denizi olarak gördü. Ancak "Mare Nastrum", İslam'ın ve çok daha sonra ve daha kesin olarak Türklerin saldırıları ile bir hülya olarak kaldı. Batının, İslam ve giderek Türk fobisinin kökeninde Akdeniz'in bu güçlere kaybedilmiş olmasının rolü büyüktür.

Batının Roma takıntısını da böyle mi anlamalıyız? Akdeniz'i bir Hıristiyan Mare Nastrum'u haline getiren Roma'dır. Ancak, Roma imparatorluğu Osmanlı saldırıları karşısında dayanamamış ve Akdeniz'le birlikte kendi varlığını da Osmanlılara teslim etmiştir. Bununla birlikte Roma İmparatorluğu'nun varlığını sürdürdüğü savı Batıda hep oldu. Örneğin Fransız Devriminin ardından Fransa'nın Nova Roma'yı ihya ettiğine inanılıyordu. Bir takıntıdır. Rusya aynı iddiayı inatla uzun yıllar sürdürmüştü. Avrupa'daki son kutsal Roma-Germen İmparatoru, bu iddiadan vazgeçip Avusturya İmparatoru adını almak için 1806'ya kadar direnmişti. Bu direnci ancak Napolyon'un saldırılarıyla yıkılabildi. Napolyon, Batının Roma imparatorluğu düşünü yıkarken yerine kendi Roma'sını inşa etmeyi düşünüyordu. Yapmaya çalışırken yıktı.

Kuşkusuz, bunları, Hıristiyanlığı ve Helenizmi tamamlayan bir "ırk" anlayışı da var. Marksizmin siyaset sahnesine çıktığı zamanlarda Fransız İhtilalini, eski Avrupa halklarının, yani Gallo-Romenlerin fetihçi aristokrasi Franklara karşı bir intikam hareketi olarak görenlerin çok olduğunu biliyoruz. Tiers Etat, Gallo-Romanlardı ve sınıf savaşı aslında Avrupa ırkının iç bölmeleri arasındaki bir savaştı. Gallo-Romenler ile çağdaş köleler arasındaki mesafe kısaydı ve devrimle aşılmıştı.

Artık Avrupa'nın kodları belli olmuştu; özel mülkiyet, burjuvazi ve işçi sınıfı, eski Yunan dünyası ve modern Hıristiyanlık... Toplamı Avrupa kıtasıdır.

YUNAN İSYANIYLA DOĞDU, UKRAYNA SAVAŞIYLA ÖLDÜ

Şimdi hikâyenin sonuna yaklaşıyoruz. Başında Yunan İsyanı varsa, sonunda Ukrayna'daki vekalet savaşı var. Avrupa kurgusu çözüldü. Büyük İtalyan Rönesansı sıradan bir faşizme teslim oldu. Büyük Fransız Devrimi kendi üzerine çöktü, bir kara deliğe dönüşmek üzere. Aydınlanmanın ışığı Batı'da her yerde söndü. Sanayi Devrimi'nin İngiltere'si ölen monarkının arkasından göz yaşları döküyor. Bu ilkel ayinde cumhuriyeti hatırlatanlar ite kaka göz altına alınıyor. Rus korkusu yeniden nüksetti, Türkiye nevzuhur bir Abdülhamit'in elinde pimi çekilmiş bir bomba. Ayağa kalkmış İran'a, Türkiye'ye, Suriye'ye bakın göreceksiniz, devrim kelebeği istikbalini Doğu'da arıyor yeniden.

Soruyu güncelliyoruz öyleyse: Avrupa'yı ne yapacağız?

Doğu kendi duvarlarını yıkmadan, Batı kendi sınırlarını aşamaz; bu belli olmuştur. Doğu'nun duvarlarını yıkması ise baştanbaşa bütün eşitsizlikçi ilişkileri dinamitlemesi ile mümkün olacaktır. Bütün mesele kelebeği yakalamaya hazır olup olmadığımızda!

Mehmet Ali & Akşamsefası

BİR "BUGÜN KILAVUZU" OLARAK

ÜÇ İSTANBUL VE TÜRKİYE'NİN RUHU ÜZERİNE ÇIKARIMLAR

■ TAYLAN KARA

Üç İstanbul'da yalılar vardır. Yönetimdekiler değiştikçe yalının sahibi de değişir. İkinci Abdülhamit döneminde Hidayet'in olan konak, İttihatçılar yönetime geçtiğinde el değiştirir. Üç İstanbul'un "birinci İstanbul"unda Bahriye Miralay'ı Hüsrev'in olan konak "İkinci İstanbul"da başkasınındır. Devleti alan parayı ve zenginliği alır.

Oğuz Atay'ın yazmayı planladığı ancak öldüğü için yazamadığı kitabın adının "Türkiye'nin Ruhu" olduğu söylenir.[1] Yazılmamış olması nedeniyle içeriğinin ne olduğunu bilmiyoruz.

Türkiye'nin Ruhu...

Böyle bir başlığın içi nasıl doldurulabilir?

Bu ülkenin ruhu ile ilgili birçok şey yazılabilir. Balzac'tan bir alıntı:

"Bakın mösyö, Türkler nasıldır: çiftçisiniz, padişah sizi mareşalliğe atar; görevinizi onun dilediği biçimde yapmazsanız, yandınız kelleniz kesilir: padişahın görevlileri görevden alma biçimi budur. Bir bahçıvan valiliğe yükseltilir, bir başbakan yeniden çavuş oluverir. Osmanlılar ilerleme ve kademe yasalarını hiç mi hiç bilmezler!"[2]

***

Balzac'ın söz ettiği bu liyakatsizlik "Türkiye'nin ruhu"nun bir parçası sayılabilir mi? Öte yandan Balzac'ın bu metnini, değişkenlik ve süregiden alt üst oluş olarak da yorumlayabiliriz. Bu topraklarda kronik bir deprem sürer gider ve hiçbir yer, ayağını basmak için yeterince sağlam değildir.

Bu topraklarda **yükselme hırsı** ile **değişim korkusu** sırt sırta komşudur; birini diğerinden ayırmak imkânsızdır. Öne çıkan şey, aşağıdayken yükselme hırsı, yukarıdayken değişim korkusudur.

Hiç kimsenin hiçbir zaman tam anlamıyla güvende hissettirecek ve soluk alıp verdirecek kadar uzun bir zamanı yoktur. Bu ülkede yaşam süreğen bir türbülans halindedir. Yukarıya tırmanacaklar için yaşam, ayak

Mehmet Ali & Akşamsefası

basacak zemin yaratma ile başkalarının ayağını kaydırma arasında salınır.

HER AN ALT ÜST OLABİLEN HER ŞEY

Mithat Cemal Kuntay'ın Üç İstanbul romanı bu kronik depremin romanıdır. Üç İstanbul romanında kitap boyunca kendini hissettiren en baskın duygulardan birisi **her an alt üst olma hâli**dir. Romanın adı, üstü ve altı birbirinden farklı olan İstanbul'un 3 ayrı dönemini konu almasından gelmektedir. Üç İstanbul romanı dile gelseydi muhtemelen şunları söylerdi:

"Bu ülkede her şey her düzeyde her an alt üst oluşa eğilimlidir. Hiçbir konumun, titrin, koltuğun, kazancın garantisi yoktur. Alt kısa sürede üst, üst kısa sürede alt olabilir ve olmuştur. Bu ülkede alt üst oluşların zamanını hiç kimse saptayamaz; dünün azılı suçlusu bugün kanun adamı olabilir. Dünün kanun adamı ertesi gün azılı bir suçlu olarak hapse atılabilir. Dün kutsal sayılanları bugün ayaklar altına alınabilir. Dün konakta yaşayan ertesi gün hapse atılabilir, dün hapiste olan bugün saraya yerleşebilir."[3]

Bu topraklar, tekinsizliğin coğrafyasıdır. Dün ülkenin en güçlü insanıyken ertesi gün herkes yüzünüze tükürebilir. Dün binlerce insanın kaderi iki dudağınız arasındayken ertesi gün bunlardan biri kafanızı gözünüzü yarabilir. Dün açlıktan karnı guruldayan ertesi gün yemekten çatlayabilir; dün yemekten çatlayan ertesi gün kuru ekmek bulamayabilir. Dün suçlu diye hücreye atılan ertesi gün canlı yayına çıkabilir; canlı yayındakiler öbürlerinden boşalan hücreye ters kelepçeyle atılabilir.

"Ne oldum demeyeceksin ne olacağım diyeceksin."

Bu cümlenin büyük olasılıkla başka dillerde de karşılıkları vardır ancak bu cümlenin ruhunu bu topraklarda yaşayan insanlar avucunun içi gibi bilir.

Üç İstanbul bu coğrafyadaki zeminin ne kadar kaygan olduğunu gösterir.

BAL TUTAN PARMAĞINI YALAR

Bir makama geldiğinde karısını, oğlunu, amca kızını, hala torununu, yedi sülalesini bulunduğu yerdeki kurumda bir yerlere getirmek bu ülke için oldukça sıradan durumlardır. Bunu yapmak için olmadık makamlar, olmasa hiçbir şeyin eksilmeyeceği konumlar icat edilmiştir.

Bunun en büyük sonuçlarından birisi de rütbe – konum – makamların niteliksizleşmesidir.

Bu ülkede, işe alınırken "mülakat" yapılır; referans istenir. Bu ülkede iki kilo makarna dağıtılırken bile ayrımcılık yapılır, torpil döner.

Liyakatsizlik bu toprakların "milli sporu"dur. Üç İstanbul'un yazılmasından 75 yıl sonra olan bir olayın haberi aşağıdadır.

Türkiye'nin Bern Büyükelçiliğine 12 bin dolar maaşla Basın Ataşesi atandı. Yabancı dil bilmeyen Ataşeye aylık 6 bin dolara, tercüman da tutuldu. Eşi de, 8 bin dolar maaşla Din Ataşesi yapıldı.[4]

Bunlar asgari bir aklın hâkim olduğu, birazcık bir sağduyunun var olduğu toplumlarda reddedilecek, gerçekleşmesi mümkün olmayan olaylardır.

Güreş hakemi Tiyatro Müdürlüğü'ne, ilahiyatçı meteoroloji müdürlüğüne gelebilir.

Bu toplumun sıradan insanında uyanan duygu hep şu olmuştur;

"Benim neyim eksik?"

Ve bunu düşünen kişi haklıdır da.

Oğuz Atay

Onun neyi eksiktir? Meteorolojiyle ilgisi olmadığı halde biri oraya müdür yapılıyorsa o kişi de rahatlıkla olabilir. Tek eksiği torpil yaptıracak tanıdığıdır; bunu da herkes bilir. Güreş hakemi tiyatro müdürlüğü yapabiliyorsa, tiyatro müdürlüğü herhangi bir insanın yapabileceği kadar niteliksiz bir iştir.

Anayasasında Türkiye Cumhuriyeti şöyle tanımlanır:

Türkiye laik, demokratik, sosyal bir hukuk devletidir. Türkiye'nin yönetim biçimi Cumhuriyettir.

Anayasada olmayan, anayasalara hiç girmeyen, ancak 7'den 70'e her TC vatandaşının neredeyse içgüdüsel olarak bildiği şey ise *"Türkiye'nin yönetim biçiminin nepotizm olduğu"*dur.

Bu ülkede yaşayan milyonlarca insanın sağcısı – solcusu, dinsizi – dindarı, kadını – erkeği herkes bilir ki bu ülkede torpil gündelik yaşamımızın kılcallarına, moleküllerine kadar girmiştir. Bu kadroya atanırken, sınavlarda, hastanede, karakolda, her yerde ve her kurumda torpil, adam kayırma yardır. Herhangi bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı için bu yazılanlar, bir soyutlama değil gündelik yaşamdan edindiği dolayımsız bir deneyim, son derece doğrudan bir bilgidir. Bir sokağı asfaltlarken, bir köye çeşme yaparken, iki kilo makarna dağıtırken, bir edebiyat ödülü verirken,

Türkiye'nin Bern Büyükelçiliğine 12 bin dolar maaşla Basın Ataşesi atandı. Yabancı dil bilmeyen Ataşeye aylık 6 bin dolara, tercüman da tutuldu. Eşi de, 8 bin dolar maaşla Din Ataşesi yapıldı.

bir kuruma asgari ücretle temizlikçi alırken, bir ihale verirken, doçentlik sınavı yaparken, yönetici atarken, poliklinik sırası beklerken... Bu topraklarda torpil yapılma olanağı olan her edimde torpil ve ayrımcılık yapılır.

"Adalet duygusu" bizim insanımızın içinde ölüdür. Bu toprakların insanı, hastanede sıra beklerken ya da bankada üç kişinin arkasında dururken aradan birileri alınacak diye hep tetiktedir. Çünkü bilir ki orada bile birilerinin yakını önüne geçecek, birilerinin tanıdığı sırasını alacaktır.

Şu da bir gerçektir ki adaletsizlikten yakınanların büyük bir kısmı o torpili yapacak gücü olduğunda gözünü kırpmadan bunu kullanır ve başkalarının hakkını çiğner. Süreğen adaletsizlik, kendi insan tipini de yaratmıştır. Ancak bu ahlaki zaaf, "ben yapmasam, başkası zaten yapacak" düşüncesiyle kolayca meşrulaştırılır.

Bu topraklarda torpil bir normdur.

DEVLETE OLAN MESAFEYE BAĞLI ZENGİNLİK

Üç İstanbul'da yalılar vardır. Yönetimdekiler değiştikçe yalının sahibi de değişir. İkinci Abdülhamit döneminde Hidayet'in olan konak, İttihatçılar yönetime geçtiğinde el değiştirir. Üç İstanbul'un "birinci İstanbul"unda Bahriye Miralay'ı Hüsrev'in olan konak "İkinci İstanbul"da başkasınındır.

Devleti alan parayı ve zenginliği alır. Birinci İstanbul'un zenginleri, İkinci İstanbul'da konum ve zenginliklerini yitirir; Birinci İstanbul'da, annesine ilaç ve yiyecek ekmek bulamayan Muharrir Adnan Bey, İkinci İstanbul'un zenginlerinden birisidir. Birinci İstanbul'un zengini Miralay Hüsrev, İstanbul'un ikinci döneminde sokağa düşmüş ve dilenci olmuştur.

Sadece yakın tarihte büyük gazetelerin nasıl el değiştirdiğine bakmak bile bu kuralı görmek için yeterlidir. Devlet ve para, aynı yönü gösteren, birbirine paralel, birbirinden ayrılamayacak iki ayrı şey, aynı şeyin farklı görüntüleridir; tıpkı Üç İstanbul'un gösterdiği gibi...

Üç İstanbul'da zenginlik devletle olan mesafeye bağlıdır; tıpkı bu topraklarda olduğu gibi...

İKİ DİNLİLİK

Bu topraklarda nefes alma, yeme, içme kadar yaşamsal bir şey varsa o da iki dinliliktir.

Dün "padişahım çok yaşa" diye alkışlanan padişah ertesi gün taşlanır ve öldürülür. Slogan atıp alkışlayanlar ile taşlayıp öldürenler aynı kişilerdir.

Vatan, millet, askerlik, şehitlik gibi kavramların kutsal kabul edildiği bir yerde bir haftada 340 bin kişi askerlik yapamamak için başvurur. Kameralar ve toplum önünde vatan-millet diyerek topluma en önlerden katılırken, o sırada bedelli askerlik için başvuru yapmak bu kişiler için bir çelişki değildir.

Sosyal medya hesabında "Allah şehitlik nasip etsin" diye yazıp profesyonel askerlerin bile veremediği komando pozları verenlerin çoğunun bedelli askerlik yaptığı görülür. Sosyal medya hesabından "Ordu Suriye'ye!" "Şuraya operasyon niye gecikti?" diye hesap sormak ile o operasyonlara gidecek askerlerden olmamak için torpil yapmak aynı yaşamda iç içedir.

Ramazan ayında sokakta su içseniz hemen 3-5 kişinin gelip müdahale ettiği şehirlerde kuytuda yemek yiyenlerin, içki içenlerin hayatı ortasından ikiye ayrılmıştır: Resmi yaşam ve gerçek yaşam...

Sosyal hayattaki katı kurallar, bireylerin yaşaması için içerde yeni bir davranış biçimi geliştirmesini sağlamıştır.

Birey sağ kalmak için geçerli olan resmi davranışı ateşlice savunur görünürken geride, derinde, kuytuda gayriresmi bir başka davranış sergilemektedir.

Eşcinselliği aşağılayanlar eşcinsel çıkar; kadınlar gününü en ateşli kut-

Roman "insanı anlatma sanatı" ise insanı anlatmak, insanı toplumsal ilişkileriyle ve kendi sınıfsallığı içinde ele almayı gerektirir. Anna Karenina'dan Madam Bovary'ye kadar insanı en iyi anlatan romanlarda az çok ama mutlaka bu görülür. Mithat Cemal Kuntay'ın Üç İstanbul romanı, bu açıdan örnek gösterilecek bir romandır.

layan kişi karısını dövmektedir.

Sosyal medya hesabından her cuma düzenli olarak Kuran'dan bir ayet paylaşan kişinin, özel konuşmalarında Kuran ayetleri ile alay ettiği anlaşılır.

Resmi ile gayrıresmi, birbiriyle örtüşmez ve zıttır.

Üç İstanbul romanında, hem İstanbul'un her bir döneminde o döneme başarıyla uyum sağlayanlar hem de "üç İstanbul'un her döneminde" sağ kalan ve "dört beş İstanbul daha olsa" oralarda da yaşamını sürdürebilecek insanlar eşsiz bir şekilde anlatılır.

SINIFSAL ROMAN

Bir sarayda başka türlü düşünülür, bir kulübede başka türlü.

L. Feuerbach

"Sınıfsal roman" diye bir şey olsaydı nasıl bir şey olurdu?

Sınıf deyince akla genelde işçi sınıfı gelir ancak "sınıf romanı" salt işçiden bahseden roman olamaz. İyi öğretmen, kötü ağa ve masum köylüler şablonlarıyla yazılmış köy romanları "sınıfsal roman" diye adlandırılamaz. Çünkü bir romanda asıl olan "neyin anlatıldığı" değil "nasıl anlatıldığı"dır. Vurgu içeriğin nesnesine değil yönteminedir. İşçi sınıfını konu eden "sınıfsal olmayan romanlar" olduğu gibi burjuva sınıfını ele alan "sınıfsal romanlar" vardır.

Üç İstanbul'un Adnan'ı yalıda farklı, gecekonduda farklı düşünürken, Feuerbach bunu saptayalı on yıllar olmuştu.

Eğer "sınıfsal roman"ın bir sloganı olsaydı bu Feuerbach'ın yukarıdaki cümlesi olmalıydı:

"Bir sarayda başka türlü düşünülür, bir kulübede başka türlü."

"Sınıfsal roman" bunu verebilen, "kahramanları kendi sınıfsallıkları içinde ele alan roman" diye tanımlanabilir.

Marksizmin iddiası insan yaşamının temelinde üretim ilişkilerinin ya da maddi koşulların olduğudur. Yaşamınızın maddi koşulları, bilincinizi oluşturur.

Özetler ve basitleştirirsek "kişi, ilişkileridir."

Roman "insanı anlatma sanatı" ise insanı anlatmak, insanı toplumsal ilişkileriyle ve kendi sınıfsallığı içinde ele almayı gerektirir.

Anna Karenina'dan Madam Bovary'ye kadar insanı en iyi anlatan romanlarda az çok ama mutlaka bu görülür.

Mithat Cemal Kuntay'ın Üç İstanbul romanı, bu açıdan örnek gösterilecek bir romandır. İçinde bir tek cümle slogan yoktur ancak "sınıfsal roman" ya da "Marksist roman" diye bir kategori olsaydı bunun mükemmel bir örneği olurdu.

Fethi Naci Üç İstanbul'u "sokağı anlatmamakla, sadece üst sınıfları, yalıdakileri anlatmakla" eleştirir. Romanda neyin anlatıldığı değil nasıl anlatıldığı önemli ise bu yerinde bir eleştiri değildir. Madam Bovary'de de alt sınıflar yoktur, şımarık bir küçük burjuvadır Emma Bovary... Üç İstanbul'da yalıdakiler anlatılmıştır ancak sınıfsallıkları unutulmadan anlatmıştır.

Bu roman İngilizce yazılsaydı C. Dickens'in, Fransızca yazılsaydı H. Balzac'ın romanlarının yanına konacak kadar büyük bir romandır.

***

Yazının başında "Türkiye'nin ruhu" ifadesinden, Oğuz Atay'ın yazmaya fırsat bulamadığı kitabı olarak söz edilmişti. Oğuz Atay bu kitabı yazamadığı için onun gözünden "Türkiye'nin ruhu"nu hiç bilemeyeceğiz ancak Üç İstanbul romanını okuyanlar, "Türkiye'nin ruhu"yla ilgili birçok şey öğreneceklerdir.

(Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme 4. Cilt'ten alınmıştır.)

---

[1] Zahit Atam'ın Yılmaz Güney'in biyografik romanı olan üç ciltlik kitabının adı "Türkiye'nin Ruhu" üstbaşlığını taşır, altbaşlık ise "Direnmenin Trajedisi"dir-Editörün Notu.

[2] Balzac, Yaşamda Bir Başlangıç, YKY, 2011, s.65. (yayımlanma tarihi: 1842).

[3] https://tr.wikipedia.org/wiki/II._Osman

[4] https://www.sozcu.com.tr/2013/gundem/boyle-atama-gorulmedi-245135/

Sol'un Çocuğu Korkut
İŞTE AYDIN İŞTE İKTİSAT

■ YALÇIN KÜÇÜK

Babası, Pertev Hoca, solcuydu, komünistti; üniversiteden kovuldu, işsiz bıraktılar. Korkut hep Pertev Naili'nin oğlu kaldı; babasını ve yolunu hiç bırakmadı. Babasına hiç tapınmamış ve hep yolunda olmuş bir oğuldur; çok kıvanç duyduğumu yazmak istiyorum.

Korkut Boratav, Cem Eroğul, Taner Timur (Yordam Kitap'ın 10. Yıl Kutlamasında).

Behice Boran'ın tek çocuğu Dursun, Melih Cevdet'in şiirinde ve Ruhi'nin türküsünde "Dursun Bebek," hapishane bebeğiydi. Nasıl söylemeli, Behice Hanım'a çok uzak ve herhalde sosyalizme düşmandı; daha kibar söz bulamıyorum. Mehmet Ali Aybar'ın tek kızı Güllü "sosyete güzeli" olmuştu ve sanıyorum, Mehmet Ali Bey'in hangi partiyi kurmuş olduğunu söyleyemezdi, bir bilmezdir. Bir zamanlar, Bebek Kahve'den önce, akşamüzerleri Bebek Otel'in terasında buluşurduk. Çok güzeldi, ama, bu zenginler ve bebekleri, güzel'i bilmezlerdi; bizi izlerler, arkamızdan gelirlerdi. Sıkıldık, bıraktık, ancak Ruhi Su'nun ilk eşinden oğlu Güngör ortaklarından biriydi; bizi fark etmez ve biz de Güngör'ü tanımaz ve yok sayardık, babasının müziğine sağırdır. Pekiyy, ossun, çünkü "Solun Çocuğu Korkut" var. Ve Korkut çoktur.

Mehmet Ali & Akşamsefası

Biliyorlar, çok meraklıyımdır, önümde Balzac ve Da Vinci duruyor, diyorum ve cumhuriyetin kurucularının çocuklarına da bakıyorum, bizimkiler ilgisizdir. Jön Türkleri de kurucu telakki ediyorum, peki, onlarınkiler mi, pek ahmak, idyo'durlar. Aralarında orta IQ sahibi hiç bulamıyorum; şu Hasan Kaya Cemal'e bakılabilir, bir cumhuriyet düşmanıdır; cumhuriyete kim küfrederse korosuna katılır ve kim hücuma kalkarsa, saldırıya hazırdır. Bir de kompleksleri kuvvetlidir; *Cumhuriyet*'in başına geçtiği zaman, kendisinden zeki kimse olmasın diye, gazeteyi ahmaklarla doldurdu ve kafası işleyenlerin hepsini attı. Bir-iki kaldıysa, onları da içkiye sattı. Güzel, ahmakların hepsi gericidirler ve şimdi buradayız, cumhuriyetin halini açıklamış oluyorum.

***

Aydınlık Bir Adam: Korkut Boratav kitabını, İmge, 2010, okumakta geciktim, hapisteydim; çok şaşırdım. Babası, Pertev Hoca, solcuydu, komünistti; üniversiteden kovuldu, işsiz bıraktılar. Korkut hep Pertev Naili'nin oğlu kaldı; babasını ve yolunu hiç bırakmadı. Babasına hiç tapınmamış ve hep yolunda olmuş bir oğuldur; çok kıvanç duyduğumu yazmak istiyorum. Fransızca öğretmeni Hayrünnisa, annesidir, atılmış ve itilmiştir; Korkut, annesinin hiç kuzusu olmamıştır ama hep yanındadır. Solcuların yanından hiç uzaklaşmamış ve hiç kaçmamıştır. Oğuz Atay'ı uzaktan sevmiştim, romanı *Tutunamayanlar*'ı hiç sevmedim, Batı özentisi buluyordum, şimdi anlıyorum; eski komünistlerin gül bebeği Oğuz, yedek subay olmak üzere Ankara'ya gelmiş ve Korkut yanındadır. *Pazar Postası*, ellili yıllarda, karışık dondurma bir sol dergidir, okurdum, okurken saklardık ve Korkut içindedir. Fakülte'yi bitirmiş, avukat olmayacak ve staj yapacak, Niyazi Ağırnaslı'nın bürosundadır, gençliğinde solcu ve daha sonra Türkiye İşçi Partisi senatörü olarak biliyoruz. Ben Korkut'un bu kadar "kendine doğru" olduğunu bilmiyordum, yazmak için öğrenmiş oluyorum. Güzel, bir sır verebilir miyim, aslında ben hep yazarken öğreniyorum. Peki, bir sır da şudur; eylülist darbede, Korkut Siyasal'dan ve ben Gazi'den kovulduk. Güzel, Korkut, babasının yolundadır. Ben kendi yolumdan gidiyordum. Ve şimdi buraya gelmiş durumdayız.

***

Solun Çocuğu Korkut; tabii Pertev'in oğlu ve Hayrünnisa'nın kuzusudur. Ama o asıl solun çocuğudur ve bizim çocuğumuzdur. Bizim gücümüz ve verimimizdir. Ve bu arada, Marx ve Engels, birlikte yazmışlar, hatırlatıyorum; bireyin gerçek entelektüel zenginliği, tamamen, çevresinin gerçek zenginliğine dayanmaktadır.[1] Ve yüreğini de, oradan almıştır, biliyorum.

***

Bir, staj yapmak için solcu bir avukat seçmiştir.

İki, asistan olmaya çalışırken, 1960 mayıs, Kızılay'da gösterilere katılıyor, "555 K" diyorduk, beşinci ay, mayısın beşi, saat beş, Kızılay, parola budur, orada var. Ben aranıyordum ve kaçaktım, dağdan görünce bir-ikisine katılırdım, hızla yürür ve ıslıkla "olur mu böyle olur mu..." söylenirdi. Süvari askerleri, üzerimize sürerlerdi ve yakaladıklarını, keyfidir, alır götürürlerdi. Oradadır.

Üç, Devrimci Filozofumuz Taner Timur'un Ahmetler'deki asistan evinde toplanmıştık, tip'e yeni program hazırlayacaktık, bizim, aydınların inisiyatifi idi, partinin haberi yoktur, orada hatırlıyorum. Biz tertiplemiştik, o tarihte ben Başbakanlık'ta memurdum, Profesör Suat Aksoy, Doçent Burhan Cahit Ünal, aramıza yeni katılmışlardı, hatırlıyorum. Doğu Perinçek'i de ilk kez getirmişlerdi, o zamana kadar sağdaydı, Hukuk'ta asistandı, tanışmamız ve transferi o tarihtedir. Çok kalabalık ve yüksek bir toplantı olarak hatırlıyorum.

Dört, Türkiye İşçi Partisi üyesidir.

Beş, Korkut, "1984'te Kızılay civarında" diyor ve "o sırada Aydınlar Dilekçesi olarak bilinen bildiriyi imzalayarak dolaştıranlardan biri de bendim" ekliyor.[2] Bilmiyordum, üniversiteden kovulmuştu, imzalamak

Pazar Postası, ellili yıllarda, karışık dondurma bir sol dergidir, okurdum, okurken saklardık ve Korkut içindedir. Fakülte'yi bitirmiş, avukat olmayacak ve staj yapacak, Niyazi Ağırnaslı'nın bürosundadır, gençliğinde solcu ve daha sonra Türkiye İşçi Partisi senatörü olarak biliyoruz. Ben Korkut'un bu kadar "kendine doğru" olduğunu bilmiyordum, yazmak için öğrenmiş oluyorum.

bile bir yürek işi olmuştu, biliyorum. Büyük bir iştir, birlikte işimizdir.

***

Solun çocuğu Korkut, hep eylemdedir.

***

Profesör Korkut Boratav, Profesör Ergun Türkcan'ın, Destek Yayınları'ndan yeni çıkan *Tarihten Teknolojiye* kitabına yazdığı önsözde, "öyle sanıyorum ki 1960'tır" diyor[3] ve ben 1959 hatırlıyorum; saydıklarından Ertuğrul Baydar çoktan mezun ve başka yerlerdeydi; bir arkadaş grubu ile tanışmasını anlatmaktadır, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin sütunlu salonunda tanışmıştık. Pertev Naili'nin oğlu, ilgi duyuyorduk ve önsözü bizleri tarif etmektedir: "Hepimiz sanatsever, okuryazar, muhalif insanlardık." O tarihteki "Gezi Eylemleri'ni" kaçırmazdık, hep "solcuyduk," tarif pek yerindedir. Profesör Taner Timur, Ece Ayhan, yedek subay izinlerini hep kantinde geçiren Cemal Süreya listede eksiktirler. Ne yazık, artık pek çoğu yokturlar ve özlemlerimle birlikte derinde, içimde, yatıyorlar.

***

Korkut'un kitapları, buraya gelenler,[4] şimdi önümdedirler. Birinin adı, *İstanbul ve Anadolu'dan Sınıf Profilleri*, ne mükemmel, Türkiye'nin en önemli iktisatçılarından birisi, anketler yapıyor ve anketler düzenliyor, sınıf analizlerini aşarak "sınıf profilleri" çiziyor ve işte iktisatçı budur. Sosyolojiye yakın düşüyor, bir cümle alıyorum: "Anketimizin tamamlanmasından sonra 1992-1994 yıllarında, Refah Partisi'nin yerel seçimlerde başlayan ve ivmesi artarak süren yükselişi, islami siyaseti ciddi bir alternatif olarak Türkiye'nin gündemine getirdi." Ve pek güzel, 1990 yıllarının başlarında, Korkut'un anketlerle ortaya çıkardıklarını, hem tüsiad ve hem de yüksek komutanlık, kendi usulleri ile görüyor ve biliyordu; istedikleri, gelmeleridir. Ve 2002 yılında kısmetmiş, muradlarına erdiler. Ben de, uzun yıllardır aradıkları ekip budur ve buldular, demiştim ve nerede ise haftasındadır. Yüksek komutanlık ile tüsiad'ın yüzlerine anında vurmuştum; hatırlıyorum.

***

Bu sözden, "sınıf," moda-sever iktisatçılar çok korkuyorlar; halbuki Ricardo iktisada sınıfları tarif ederek başlamıştı. Marx'a gelince, bilim namusu çok yüksektir, Weydemer'e mektubunda, sınıfların varlığını kendisinin bulmadığını açıklıkla ilan ediyordu. Bir başka yerde Thierry için de, *"the father of the class struggle in France,"* sınıf mücadelesinin babası, demektedir. Fransa'da renegad tarihçi Furet de, *"Guizot termine la lutte des classes,"* Guizot'nun burjuvazi adına sınıf mücadelesini kapattığını, Marx'ın ise, *"au nom du prolétariat,"* proletarya adına açtığını yazıyor ki, buradayız. O halde sınıf analizlerinden kaçmak imkânsızdır ve sınıf analizlerinden kaçanlar, sınıftan kaçan ortaokul öğrencilerine benziyorlar. O halde, sınıflar varsa, yok sayamayız, çünkü maddedirler ve hep peşindeyiz. Ve bu, alfabe'dir.

İşi iktisat; öyle anlıyoruz, Korkut Boratav'ın, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985* eseri de okunmalıdır. Aynı maddeci yöntem ile iktisat tarihini ele alıyor; bir de periyodizasyona tabi tuttuğunu görüyoruz. Orada benim sorunlarım var, Boratav'ın periyodlarının hepsine katılamıyorum, ancak bunu pek de önemsemiyorum, peri-

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin sütunlu salonunda tanışmıştık. Pertev Naili'nin oğlu, ilgi duyuyorduk ve önsözü bizleri tarif etmektedir: "Hepimiz sanatsever, okuryazar, muhalif insanlardık." O tarihteki "Gezi Eylemleri'ni" kaçırmazdık, hep "solcuyduk," tarif pek yerindedir. Profesör Taner Timur, Ece Ayhan, yedek subay izinlerini hep kantinde geçiren Cemal Süreya listede eksiktirler. Ne yazık, artık pek çoğu yokturlar ve özlemlerimle birlikte derinde, içimde, yatıyorlar.

Hayrunnisa ile Pertev Naili Boratav

yodizasyon hep tartışmalıdır. Sezgiye dayanan bir yanı var, diyebiliyoruz. Biz hâlâ "duraklama devri" ya da "gerileme devri" diyoruz, ve burada duraklıyoruz. Denemek zorundayız; benim denemelerim hariç, hâlâ iç savaşı olmayan bir ülkeyiz. Halbuki, İlk Çağ ya da Orta Çağ, diğer taraftan, feodalite, sosyalizm, bunlar hep, tarihçilerin buldukları ve zamanla maddeleşen kavramdırlar. Peki, devam ediyoruz.

Korkut Hocam'ın, *Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm* çalışmasını hep tavsiye ediyorum; iktisat budur. Ve hepsi şudur; bilim maddecidir, bunu okuyoruz. Buradan şunu çıkarıyorum: "Yarı-feodal, 'asyatik' üretim biçimleri ve küçük meta üretimi içinde de her biçimin kendine özgü sınıf düaliteleri doğacaktır." Demek Korkut Boratav sınıfsızlığı hiçbir aşamada kabul etmiyor ve işaret ettiği ve buraya aldığım görüşleri, "Asya türü üretim tarzı yoktur" anlamına geliyor ki bir zaman, çok kısa süren, moda olmuştu ve kapatıyoruz. Kemal Tahir'in çıkardığını, Sencer Hocamız'ın[5] bunu süslediğini, sonra Kemal Tahir'in terk ettiğini biliyoruz. Kemal Tahir'in bu icadından geride kalan, "Devlet Ana" romanıdır; büyük rüzgâr estirdiği bir dönemi hatırlıyoruz.

***

Bu çalışmasında, Korkut Boratav'ın, gidip gidip geldiği, sınıf analiz ve bulgularını pek çok kez okunmaya değer buluyorum ve ben okuyorum. Kısa ve çok açıktırlar; okunmasını ve kavranmasını çok kolaylaştırıyor.

Kolay insandı, demek istemiyorum; aydının ve solun çok tartışmalı ve heyecan dolu günleri ve bir dönemi vardı, altmışlı yılların sonlarından başlıyor ve yetmişli yılların sonuna yaklaşıyorduk. TÖS veya bir başkası, büyük kuruluşlar, tartışırlar ve sonunda bildiri yayınlarlardı; güzel de bir metinde anlaşmak gerekiyor. Güç ve hatta içinden çıkılmaz bir iştir ve nihayet, bildiriye son şeklini verme görevini Korkut ile bana emanet ederlerdi, sanki biz hem pek vezin sahibi ve hem de uç başlarıydık. Hepsinde anlaşırdık, sonunda, "anti-kapitalist" ve "anti-emperyalist" kavramları üzerinde tabii anlaşıyoruz, ikimiz de hem anti-kapitalist ve anti-emperyalist insanlarız, sorunumuz yoktur. Peki nasıl, hangisi önce, ben "anti-kapitalist ve anti-emperyalist" diyordum, Korkut tersinde ısrar ediyordu. Çok iyi arkadaştık, ama burada iki keçi olduğumuzu saklayamıyorum. Nasıl mı çözerdik, biraz utanıyorum ve bırakıyorum.

***

Boratav'ın *Sınıflar* çalışmasından alıyorum: "1980'li yıllarda Türkiye burjuvazisi, Türkiye'yi 'düşük ücretli' bir ekonomiye dönüştürerek, dünya kapitalist sistemi ile bu konumda bütünleşmeye dönük bir strateji izledi." İşte özü budur. Hepsi budur. Ülkeyi yakan ekonomi-politik işte budur. Diktatoryanın temeline inmektedir.

***

1980 yılına yaklaşıyoruz, ben de iktisatçı olmuştum, güzel, devam etmeden, bir "sır" vermek durumundayım: Korkut Boratav da ben de materyalistiz, maddeye bakmak zorundayız, ve baktım, ekonomiyi incelemiştim, bulduğumu okudum, "ordu gelecek, Erbakan'ı hapse atacak, ama daha dindar bir düzen kuracak;" okumam işte budur ve çok basittir. Ve sadece yobazizm'i tarif ediyordum ve düşük ücretli bir düzeni zorluyorlar ve insanımızı kula çevirmeye hazırlanıyorlar. Aydın mı, habercidir ve haber veriyorduk.

Peki ne çıkıyor, bilim materyalisttir ve madde bizi zorlamaktadır. Ordu, Atatürk'ü ve laisizmi bir kenara atmak üzeredir. Ordu, solu ve emekçileri ezmek için hazırdır. Hazırlandığı bir ihanet'tir. Haber veriyorduk.

***

Bilim mi, iktisat mı, özü bulma işidir. Kapital'de öyle bir ifade var, *appe-*

KORKUT HOCAM'DAN SEÇMELER

Sene 1955 veya 1956 olabilir. Ortam böyleydi. Onun için bu yılların demokrasi olduğu iddiası bize palavra gelir.

***

Benim açımdan ve o tarihlerde benim gibi düşünen solcu gençler açısından ise, daha önce söylediğim gibi, Demokrat Parti iktidar yılları ağır baskı yıllarıdır.

***

O baskıcı yılları, bugünkü kuşaklara demokrasinin altın çağı olarak tanıtmak...

***

Pratik, maddenin kendisi, ailesinin yaşadıkları, Korkut Bora- tav'a bunları yazdırıyor.

Tamamen aynı düşüncedeyim, *Türkiye Üzerine Tezler*, *Aydın Üzerine Tezler*, *Çöküş* kitaplarımda yer alıyorlar.

Bu kitapta da, *Çıkış*, ayrıca varlar.

Sadun Aren bir TİP mitinginde konuşurken.

arence and essence, görünüş ve öz, aynı olsaydı, bilime gerek olmazdı; öz peşindeyiz ve emekçi halkımıza haber vereceğiz. İşte işimiz budur.

Korkut, korkmuyor ve korkutuyor. Haber vermek korkutucudur.

Doğru söyleyeni kovarlar, sözümüzdür. Kovulmak mı, doğru söylemenin karinesidir.

***

Bilsay Kuruç, "Korkut, benim kardeşim" diyor ve *Aydınlık Bir Adam* kitabında bu da yazılıdır. Profesör Kuruç, benim de pek yakın arkadaşımdır, Sadun Aren'in aldığı tek asistan olduğunu hep düşünüyorum; Korkut Boratav ile bir tür "devre" arkadaşıdırlar, Korkut, Bedri Gürsoy'a ve Bilsay, Sadun Aren'e asistan oldular.[6] İstanbul İktisat Fakültesi'nden mezundu, Kabataş Lisesi'nde, benim pek sevgili arkadaşım, Örsan Öymen, ikimiz de yatılıydık ve tabii Altan Öymen ile kuzendirler; Örsan'ı pek erken kaybettik. Bilsay-Korkut kardeşliği ve benim arkadaşlıklarım sürmektedir. *Ouverture*'ü kapatıyorum.

Profesör Kuruç'un sözü ve sorusu şudur: "Korkut, benim tanıdığım anda da, gençken de, olgun adamdı, fakat gitgide daha da olgunlaştı, tuhaf bir şey!" Sorusu ya da şaşkınlığını, "bu adam olgun bir adam değil miydi?" bir başka soruyla teyit ediyor. Güzel, Trotskiy-Lenin "kesintisiz devrim" teorisinin benzeri, "kesintisiz olgunlaşma" teoremi ile karşı karşıya geliyoruz.

***

Bu sözcüğü, *"précarité"* ve sıfat olan *"précaire,"* ilki "iğretilik" ve ikincisi "iğreti" olarak çeviriyorum; yakın zamanlarda globalizm bize bunu öğretti, Orta Çağ'dan da biliyoruz, bazen yaşamımızdır. Kitabında var, Korkut bir "sarı zarf" bekliyor, derse de girecek, bekliyor ve ne zaman gelecek, bilemezsiniz, geleceğinden emin oluyorsunuz. Zarf gelmiş, gelince Korkut, Bilsay'a, dersi sen yaparsın, demiş. Bende bu sarı zarf bekleme tiyatrosu, bu defa, olmadı, çünkü benimle başladılar. 1402 sayılı yasa ile, sıkıyönetim yasasıdır, General Recep Ergun'un emriyle kovuyorlar; ilk üç kişi, Profesör Aksoy, Profesör Bulutay ve ben, duyduk, öyle seçtiler. Ve biz, "sarı zarf" bekleme haline ya da sabah baskınlarına, hangi sabah, "iğreti hal" diyoruz. Orta Çağ'da yaşam hep iğreti'dir, ve yaşam varsa, yaşamak an'lıktır. Filmlerdeki Meksikalı halidir, boşluğa bakarsınız, baktığınızı ve süresini hiç bilmezsiniz. Ne bekliyorsunuz, bilemezsiniz; yoktur ve kurşun, beklemediğiniz an'da gelir; her şey iğretidir. İğreti hal, kapitalizmin sonudur. Öyle diyorum.

Çok zaman rezil olursunuz, çok az, çok azınız için, vezir olmak var. Bir böyle yaşıyorsanız, tadına vardıysanız, usulünü üslup yaptıysanız, hep "efendi" olursunuz. Kesintisiz olgunlaşma yasasının sırrı buradadır.

***

Düşüşün yüksekliği belirleyici değildir, darp kişiye göre değişiyor; iyi bir ailenin çocuğudur, baba üniversitede hoca, anne konservatuvarda, Korkut, Talas Amerikan Koleji'nde,

ortaokul okumaktadır. Amerikan usulü bir misyoner okulu, İngilizceyi çok iyi öğretiyor, çok disiplinlidir; Kayseri çok soğuk, kayak da yapıyorlar ve bazen Kayseri'ye iniyorlar.[7] Yalnız, Pertev Bey, kovulunca, Korkut'a da aşağılara inmek düşmektedir. Ankara'da okul olarak Ankara Koleji var, ama, düşmesi ve inmesi şarttır. Bahtına "Gazi" Lisesi düşmüştür, düşüştedir.

***

Korkut'tan okuyoruz: "İlk günü 70 kişilik bir sınıfa girdim. Sınıfın büyük bir kısmı bana hafif it-kopuk görünüşlü gibi geldi." İlk izlenimi almış durumdayız ve okumaya devam ediyorum: "Gittim arka sıralardan birine oturdum. 'Sen nereden geldin?' falan dediler. 'Ben şuradan geldim' dedim. 'İngilizce biliyor musun?' diye... Böyle, sınıfın haytalarından Servet diye biri vardı. Galiba sonradan polis oldu. O çocukla beraber tam 4 yılımız geçti. İngilizce sınavlarında ona ve diğerlerine kopya vermek göreviyle yükümlüydüm." Güzel, Hergele Meydanı'nın havasına giriyoruz.

Daha sonra kitapçı ve yayıncı Remzi İnanç'a denk düşmüş, yan yana oturmuşlar, öğrenci olmuşlar, sınıfta konuşmuş ve tabii biraz da gülüşmüşler. Öğretmen, edebiyatçı, Rahmi Baba, ikisine birden "kalkın ayağa" demiş, ve "gelin buraya" buyurmuş, "birdenbire ikimizin suratına birer tokat" patlatmış ve "çıkın dışarı," son komut budur.

Peki, ne duydu, "Gazi Lisesi'ndeki ilk izlenimlerim, bir haytalar cemaati içine düşmüşüm gibi geldi," duyduğu budur. Güzel, "sınıfın ayaktakımı ile serseriliğe düşmeden başıboş hayat takımını tercih ettim. Sınıfta kalmadan kahvehane, kâğıt oyunları, bilardo kültürüm gelişti." Başka türlü söyleyiş ile, Korkut, olgunlaşıyordu. Bir grup dahi kurmuşlardı. Okuyoruz, "zevkle Hergele Meydanı'nda sevdiğimiz kahvelere gidip kâğıt da oynarız. Hacı Bayram'a yakın bir bilardo salonunda bilardo oynarız. Yaşımız belli sınırları aştıktan sonra sigara da içeriz. Lise sonlarında, Samanpazarı'ndaki şaraphanelere gidip iki üç tek şarap atarız." Olgunluk merdivenlerinden ağır ağır çıkmaktadır.

***

Ağır ağır inmektedir. Cahit Külebi yıllar sonra itiraf etmiş, sınavda on üzerinden beş vermiş; Solcu'nun oğludur, notunu indirir, yoksa Cahit'i indirirler. Yıllar geçmiş, Korkut Hocam artık olgundur, "önemseme Cahit Hocam," sözü budur. Ben kitabından okumuş birisiyim, yalanım yoktur.

***

Açlıktan ölmediği kesin, "karnımız doyuyordu" demektedir. Bu arada, Korkut'un, yakın ve bazen uzak akrabalara, yatmak için, fırlatılan bir top olduğunu da anlıyorum. Bu, olgunluk ders ve sınavında yüksek bir aşamadır; arada bir konuşmak, ilginç olmak, uygun zamanlarda susmak, bu aşamada ön plana çıkmaktadır. Pertev Hoca, bu arada, bir Amerikan kuruluşunun Türkiye'deki kitaplığını düzenleyerek üç beş lira kazanıyordu;

CHOMSKY & BORATAV:
BİR KATEGORİ OLARAK KAPİTALİZMİN SONU MU?
UYGARLIĞIN SONU MU GELİYOR? / KORKUT BORATAV

Çağımızın bilgelerinden Noam Chomsky, dünyanın haline bakmış; sorgulamış ve 4 Temmuz 2014 tarihli *In These Times*'da "Tarihin Sonu mu?" başlıklı bir yazı yayınlamış. Kısaltarak, toplayarak, aktarıyorum.

"Yaklaşık 19.000 yıl önce uygarlık, Dicle ve Fırat havzasında doğdu. Günümüze yaklaştıkça bu topraklarda ölçüsüz dehşetler yaşandı. 2003'teki George W. Bush ve Tony Blair saldırısı, Iraklıların birçoğu tarafından 13. Yüzyıldaki Moğol istilasına benzetilir. Bu öldürücü darbeden hemen önce Bill Clinton'un başlattığı Birleşmiş Milletler yaptırımları gelmişti. Yaptırımları uygulayan iki diplomat, Halliday ile von Sponeck, bunları, 'soykırım benzeri' olarak nitelendirmiş ve istifa etmişlerdi. Bu yıkımdan artakalan varlıkların çoğunu da Bush-Blair saldırısı yok etti. 2003'te farklı kimliklerin ayrı mahallelerde yan yana yaşadığı Bağdat, bugün sınırsız bir nefret girdabı içindedir; mezhepler ayrı, kuşatılmış bölgelere sığınmıştır. ABD-Britanya istilasının tetiklediği korkunç çatışmalar, tüm bölgeyi parampar-ça hale getirmiştir." Chomsky, karanlık gözlemlerini, Suriye'ye, Lübnan'a, Mısır'a, Filistin'e taşıyor ve Gazza kıyımını hatırlatıyor. İnsanlık tarihinin beşiğini oluşturan Mezopotamya coğrafyasının on bin yıl sonunda sergilediği enkaza bakan Chomsky hüzünleniyor: *"İnsan uygarlığının kısa, tuhaf çağı, galiba son bulmaktadır."*

***

Galiba Chomsky'nin hakkı var. Uygarlığın harcında yer alan bütün pozitif normların, değerlerinin utanmazca çiğnendiği; bu harca karışmış tüm pisliklerin ortaya çıktığı, kaderlerimize hükmettiği bir dönemdeyiz. 'İnsan insanın kurdu' olmakta, 'kıyamet alametleri' artmaktadır.

.....

Korkut Boratav, sendika.org, 09/2014

yabancılar yaparlar ve çocuklar karınlarını doyururlar. Ve bir süre sonra da Pertev Naili, Paris'te CNRS'de bir görev buldu; maddi açıdan rahatladıkları döneme giriyorlar. İmkânları da genişlemektedir. Buradayız.

***

Korkut, Hergele Meydanı'nda yetişmiştir ve Pertev Hoca'yı dinlemez, Çiğdem ile evlenirler. Balkonda bir tel kafes kurarlar, buzdolabı yerinedir. 1959 yılı diyoruz.

***

Niyazi Berkes de Ankara'da polis okulunda ders vermeye başlamıştı, Korkut'un bilgisi olmayabilir, Behice Hanım, bana, anlatmıştı. Bunu kabul etmiyordu ve bunları söylerken, çatık kaşlarının daha da çatıldığını hatırlıyorum. Bunun dışında Berkes'in adını andığını hatırlamıyorum.

***

Korkut Hocam merak ediyor, Behice Hanım, Ankara'da komünistti. Hücrenin başı Muzaffer Şerif idi, İlhan Hoca da aynı hücreden olabilir, şu anda belleğime güvenemiyorum ve bu hücreyi polis patlatamadı. Zeki Baştimar, büyük işkencelere dayandı ve hücreyi vermedi; Boran, Zeki Baştimar'a çok saygılıdır. Ben Baştimar'ı tanımadım, severim,[8] tip'in, kuruluşunu destekledi, yaşaması için de siper oldu; Moskova, Zeki'yi attı ve gelen Laz İsmail'dir. Laz İsmail Nabi, Yağcı türü çıraklarıyla, üzerimize yürüdüler, Sosyalist Devrim-mdd kavgasını çıkardılar.

***

Korkut Hocam'dan şu ifadeyi de aktarıyorum: "Bizim aile, hem dede hem de babaanne tarafı İbradalı'dır. İbrada, Akseki'ye bağlı ufak bir belde, eski adıyla nahiyedir." Çok ilgimi çekti, bu ayrıntı, Pertev Naili Boratav'ın kısa biyografisinde bulunmuyor.[9] Ülkeye ve bilim dünyasına isimbilim/*onomastique* disiplinini sokmaya çalışıyorum, bazı isimlerde sadece konsonlara bakıyorum, burada "br" var. "Ebru" adını da sadece "hébreu" görüyorum, "br", h'yi çok zaman ihmal ediyoruz. Korkut Hoca, "kadı, kaymakam, yönetici yetiştiren bir belde" bilgisini

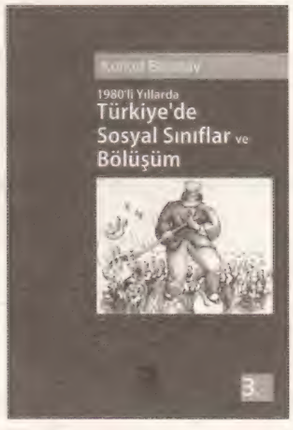

de ekliyor.

Benim bilgilerimi doğrulamaktadır, Muammer Aksoy Hocamız, kardeşi Profesör Muzaffer Aksoy, Nazlı Ilıcak Ailesi, Ahmet Hamdi Akseki, İbrada'lıdırlar. Korkut Hoca'nın, kardeşi Murat'ın oğlu Davit İdris'in,[10] İbrada'ya gittiğini ve aileye ilişkin bilgiler elde ettiği malumatını da veriyor. Ancak Hocam, gitmemişler.

Korkut Boratav, Sadun Aren Hocamız için, siyaseti solda, ama iktisatçı olarak sol değildir, diyordu ve çok doğrudur. Aslında, Sadun Hoca, sosyalizmin ilk derslerindedir ve üst sınıflarda da solda olduğunu söylemek için zorlanıyoruz. Sol olmayan partilerde bulundu ve Ekim Devrimi'nden ayrıldı, bunları biliyoruz.

Yalnız, Korkut Hocam'a fazlasıyla katılmakla birlikte, pek önemli bulmuyorum. Ayrıca derslerinde bunları hiç hissettirmemişti; biz, yaşamının bir döneminde tkp üyesi olduğunu ve hatta sosyalizme meylettiğini, ancak, tip'ten milletvekilliği için başvurduğunda öğrendik. Dili ve dersleri, bunların tamamen dışındadır.

Eksiklerine önem vermiyorum, Keynes İktisatı'nı anlatabilmek için, bildikleri yetiyordu ve bize ve bana çok daha fazlasını öğretmiştir. Bir, aklımızda hiç irrasyonalite kanalı bırakmamıştır. İki, şovenizm ve benzeri insana yakışmayan her türlü tortuyu temizlemiştir; pek güçlü bir mantık düzeneği vardı ve kolaylıkla yapıyordu. Üç, umut dolu bir insandı, bizlere hep moralli ve umutlu olmayı öğretti. Büyük Hocam'dır ve sevgiyle hatırlıyorum.

***

Korkut'un kitabında, birkaç yerde, Atilla Karaosmanoğlu adı geçmektedir. Birincisi, Siyasal'da asistanlık sınavına girecek, iktisadının zayıf olduğunu düşünüyor, Karaosmanoğlu'na bir rastladığında, soruyor ve Karaosmanoğlu'nun, Samuelson'u önerdiğini not etmektedir. Hocam, olgunluk göstermiştir; o tarihte dahi, Samuelson çok eski ve çok basit bir kitap kabul ediliyordu.

Odtü'de biz birinci sınıfta dahi derslikten çıkarmıştık. Atilla'nın iktisat bilgisi daha da zayıftır.

En son bir konferansta beraber olmuşlar; Karaosmanoğlu artık tam bir neoliberal ve sadece Dünya Bankası ideolojisini tekrarlayan bir isimdir. Atilla Mısır, Sovyet kampını terk edip Amerikan kampına geçerken, Mısır'da Dünya Bankası misyon şefidir. Başka yolu yoktur; Amerika, karşılığını almadan tahliye etmemektedir.

Korkut ile aynı düşüncede olduğumu ifade etmek için ekliyorum. Eklemek istediğim bir de şu var; Atilla Karaosmanoğlu, hayatında iki kez doğru yapmıştır; birisi, hep birlikte, Planlama'dan ve ikincisi, Nihat Erim hükümetinden istifa etmesidir. Doğrudurlar ve sevgiyle anıyorum.

***

Bilsay Kuruç'un sunuş yazısının üst başlığında, "iyi gidiyorsun Korkut, devam et" yazıyor.

Silivri'den çıktığımda, Korkut Hocam ile Ergün Hocam'ın evinde buluşmuştuk. Ayrılırken elimden tutmuş, bana, sadece, "devam et" demişti, hatırlıyorum.

***

Korkut, "Solun Çocuğu" devam et, diyorum.

Kıvanç duyuyoruz. Kuvvet alıyoruz.

---

[1] K. Marx-F. Engels, *The German Ideology*, CW vol. 5, p. 51.
"The real intellectual wealth of the individual depends entirely on the wealth of his real connections."
"Bireyin gerçek entelektüel zenginliği bütünüyle gerçek ilişkilerinin zenginliğine dayanır."

[2] Hangi gün hangi yerde toplanılacak, ben düzenlerdim. Korkut, kitapta başka bir yerde, bilgiler veriyor, Halit Çelenk aramızda yoktu, tabii dostumuz ve hep toplanan heyetimizi kastediyorum. Haluk Gerger'in çok yararı oldu, Arthur Miller ve Harold Pinter heyetini, Amerika'da Şevket Pamuk hazırlamıştı, bağlantıyı Haluk kuruyordu. Engellememeleri için çok dikkatli konuşuyorlardı; bize söylemişti, Pamuk, "Doctor Small" ile konuşulacak diyormuş. Haluk, bunu çözebilmiş, Doktor Pamuk'un ağzından bir de "sen ile" sözü çıkıyormuş, Haluk "evet benle" dedikçe, Pamuk, "hayır sen'le" diyerek düzeltiyormuş. Fransızca, *"saint"* demek istiyor, "aziz" anlamında ve Aziz Nesin'i kastediyor. Arthur ve Harold ile Aziz Bey ve ben muhatap olduk, her ikisini de tanıdığıma çok sevindim. Ancak özellikle Arthur Miller'ı; onun gözlerinde bir aydın parıltısı vardı, görebildim. Görmek, hoştur.
Cerrah ve Profesör Hüsnü Göksel'in Çankaya'daki evinde toplanırdık. Ben ateşli sola "özenerek" örgüt evi, diyordum. İddianamelerde öyle geçiyor. Hüsnü Bey'in Doçenti Mehmet Haberal'ın bir station'ı vardı, "örgüt" servis arabası olarak kullanırdık. Yazmam lazım, ancak dosyasını, kayıtları, bulamıyorum. Saklamak için birisine vermiş olabilirim, ama kime, bilemiyorum.

[3] Yazmaya zindanda başlamıştım.

[4] "Burası", hâlâ, zindandır.

[5] Profesör Sencer Divitçioğlu, çok eleştirirdik ve çok severdim, ne yazık, kaybettik.

[6] Profesör Bedri Gürsoy, en azından benim pek çözemediğim birisidir. Sol ile, demokratik mücadele ile bir bağını hiç görmedim, üniversiteden çıkarılmış Pertev Boratav'ın oğlunu, Bedri Gürsoy'dan başka birisinin asistan alabileceğine hiç ihtimal veremem, eski-yeni görüşüm budur. Diğer yandan, Sadun Aren, asistan idi, İngiltere'deydi, "51 Tevkifatı" başlamıştı, döndü, komünist olarak, tutukladılar. Tutukluluğu kısa sürdü ve üstelik beraat aldı, Bedri Hoca'nın tertip ettiği hep söyleniyor. Doğru mu, söyleyemem, ancak ben bu rivayetin doğru olduğuna inanıyorum. Sempatim yüksektir.

[7] Şehrin adı Cesar'dan geliyor, sayılarının kırka çıktığını biliyoruz. Niksar, Neo-Cesar'dır. Aleksantretta, İskenderun, İskender'den gelen isimler de kırka yakındır.

[8] Silivri'de Mahkeme'nin ilk başkanı Köksal Şengül ve ünlü "solcu" mafya lideri Dündar Kılıç, akrabasıdırlar. "Baştimar" Köyü'ndendirler; bir gün Mahkeme'de ima ettim, sevindi. İyi adamdı, kanser ettiler.

[9] *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*/2. s.1011.

[10] İdris adının iki anlamını biliyoruz. Birisi "sıddık," ki bu, İngilizce *"upright"* ve İbrani "yaşar," ilk "a" uzun, Yaşar Büyükanıt'ın adıdır ve *"upright"* demektir. Fakat asıl karşılığını, "drs/h" kökünden hareket ile bulabiliyoruz, "idris"/*"doresh,"* tercüman, olarak biliyoruz.
Tarihimizde pek çok geçen, "dragoman" da aynı sözcüktür, başımıza dert olmuş, "baş- tercüman," olarak hatırlıyoruz. Tercüman'ı, yabancılar, "tourgeman" şeklinde translitere ediyorlar. Biz, dragoman'dan alıyoruz.

HASBİHÂL Mİ DESEM SOHBET Mİ YOKSA DİYALOG MU?

■ EKREM ATAER

Sen şimdi onu boş ver, ben sana soruyor muyum devrimci mücadele süreçlerinde katledilen yoldaşlarımıza "şehit" diyerek nasıl bir çelişkinin göbeğinde olduğunuzu, şehitlik, gazilik kavramlarının İslâm literatürünün dili olduğunu? **Gazâ kültürünün, yani "Allah adına cenk etme" mantığının her türlü zarara karşı aslında manevi bir tazminat sistemi olduğunu söylüyor muyum?**

– *Herkese bir kez daha "merhaba" ya da "Selâmünaleyküm..."*

– ***Haydaaa! "Merhaba"yı anladık da o Arapça şey nereden çıktı hocam? Siz de mi?***

– *Ne olmuş ki iki gözüm? Bu iki selamlaşma şablonu bu toplumda yüzyıllardır kullanılır durur. Neden şaşırdınız ya da bu kadar rahatsız oldunuz?*

– ***Ne bileyim hocam! Anladın sen işte! Hani bir kesim var ya... Kem! Küm!***

– *Gözümün nuru... Boş ver sen o kesimi bu kesimi... Kısa yoldan desene hele... Bizi ortadan karpuz gibi yarmış; çekirdeklerimizi ayıklıyorlar, farkında bile değiliz.*

– ***Evet, aslında ciddi bir kamplaşma, hırlaşma, bölünmenin ben de farkındayım ama...***

– *Farkında olmana sevindim. Bak, ticarette iki yo! vardır: gücün, cesaretin yetiyorsa toptan alırsın, yok eğer yetmiyorsa küçük parçalar haline getirir, peyderpey alırsın. Hele ki ayırdığın parçalar arasındaki korelasyonu ya da ortaklıkları birbirine hasım eylersen, iş daha da kolaylaşır. Kısacası "yağma Hasan'ın böreği..."*

– ***Hocam bir selamlaşalım dedik, konu nereden nereye geldi!***

– *Şimdi doğru yerdesin işte. Senin küçücük ayrıntı olarak yaşamına sokup refleks hem de şartlı refleks haline getirdiğin bir eylem, kim bilir kimleri birbirine rakip eyledi ve hâlâ eylemekle meşgul! Düşünsene; böyle bir coğrafyada, bu kadar genç nüfusla, bu kadar yeraltı ve üstü zenginlikle, böylesine doğal kaynakla ve asıl önemlisi bu kadar heyecanlı bir toplum profili ile neler yapılmaz ki?*

– ***Neler yapılır?***

– *Dağı devirir, suyu çevirirz iki gözüm. Fakat bu milletin temel problemi nazik poposunu bir türlü yerinden kaldıramamasıdır; illâki başına bir belâ gelecek ve o da kafayı kaldıracak. Öyle böyle değil ama büyük bir belâ!*

– ***Allah korusun hocam!***

– *Hayırdır yahu "Allah" falan demeye başladın!*

– ***Yani, lafın gelişi işte.***

– *Şimdi, orada dur bakalım. Bu halk bin yıllardır; geleneği, günlük dili ne ise onu kimsenin tekeline teslim etmeden özgürce kullandı. Ta ki son 20 yıla kadar! Öyle bir böldüler ki milleti, selamlaşma ritüelini dahi kamplara ayırdılar; hem de akıl almayacak bir cehaletle. Bölen, böyle yaparken bölünen de aynı eblehlikle sormadan soruşturmadan safını belirleyiverdi. Tam bir din- tarım toplumu refleksi. İşin özü bir tarafta "Selâmünaleyküm"cüler, diğer tarafta "Merhaba" cılar. Biri yobaz, öbürü çağdaş. Biri Arapça, öbürü Türkçe. Zaten köpeğine "Arap" adı verecek kadar da bir Arap alerjimiz var ya, bütün taşlar bölmeye, bölünmeye müsait. Bakıyorum da son yıllarda en solcusunun, en demokratının bile paçalarından, ırkçılık ve faşizm süzülüyor. Gelelim bizim meseleye... Nedir "Selâmünaleyküm?"*

– ***"Allah'ın selâmı üzerine olsun." diye biliyorum.***

– *Olsa ne olur tabii ama onu da yanlış bi-*

Mehmet Ali & Akşamsefası

liyorsun gözüm. Cümlenin içinde Allah lafı bile geçmiyor (devamını getirirsen var). Bu selamlaşma cümlesi düpedüz "Barış üzerinize olsun." demektir? Hepsi bu.

– ***Nasıl yani? Anlamadım!***

– *Anlamayacak bir şey yok! Anlamı bu! Barış yâni, hani adına örgütler, dernekler kurduğumuz, mahkemelerde yargılandığımız, gaz bombaları yediğimiz, kurşunlandığımız ve hatta öldüğümüz barış işte.*

– ***.....! Kulağa fena gelmiyor aslında!***

– *Sen şimdi onu boş ver, ben sana soruyor muyum devrimci mücadele süreçlerinde katledilen yoldaşlarımıza "şehit" diyerek nasıl bir çelişkinin göbeğinde olduğunuzu, şehitlik, gazilik kavramlarının İslâm literatürünün dili olduğunu? Gazâ kültürünün, yani "Allah adına cenk etme" mantığının her türlü zarara karşı aslında manevi bir tazminat sistemi olduğunu söylüyor muyum? Başından beri çelişki içinde olduğunu söyleyip seni kırıyor muyum? Hayır!*

– ***İyi de hocam "Devrim Şehitleri" konusu benim de kafamı hep karıştırmıştı da "Gazi Meclis", "Gazi Mustafa Kemal" bunlar da mı?***

– *Bilemem... Bu soruların muhatabı ben değilim! Ben inandığım ve bildiğim şeyi özgürce ve yüksek sesle söylerim.*

– ***Kafam iyice karıştı!***

– *Karışmasın, karışmasın... Anlattıklarımın literatür karşılığı bu olmakla birlikte hepsinin toplum psikolojisi açısından, birleştirici ve yapıcı bir rolü vardır. Din hâlâ bir toplumun yumuşak karnı ve baş hassasiyetiyse bu literatürün etimolojisine takılıp kalmak bir şey kazandırmaz, bilakis kaybettirir. Öyle de olmuştur! Bak, nereden nerelere geldik... Bu arada ekleyeyim "Merhaba" Türkçe değil düpedüz Arapçadır.*

– ***Yok artık!***

– *Öyle öyle... "Ferah olmak, rahat olmak" anlamında bir selamlama karşılama sözüdür. "Genişlenin, rahat olun" da diyebileceğimiz bir anlam ifade eder. Yıllardır Anadolu'da konserler verdim, Tv programları çektim... Hep bir şey dikkatimi çekmiştir. Köy kahvesinden tut, herhangi bir mekâna giren önce kapıda "selâmünaleyküm" (barış üzerinize olsun) der ve yerine geçip oturunca da "merhaba"yı patlatır. Bu sıra genelde pek bozulmaz. Nasıl bir kadim refleks tir şaşılacak şey! Kapıdan kafayı uzatınca dost olduğunun parolasını söylüyor, içeriye girdiğinde ise hâlâ şüphesi olanlar için de "rahat olun artık" mesajını veriyor. Halkın binlerce yıldır katman katman birikmiş ve kültleşmiş refleksi böyle bir şeydir. Onun üzerinden siyaset üretmeye kalkan komik olur.*

– ***Kafam sepet gibi oldu hocam***

– *Bu da harika bir halk deyimidir, bir ara şu sepetin hikâyesini anlatırım. Yıllardır yana yakıla anlatıyorum "aidiyetlerinizin kölesi olmayın, biraz daha yukarıya çıkın, aşağıdaki rezaleti ve telaşı göreceksiniz" diye. Tabii ki temel aidiyetler örgütlü mücadeleyi tetikler lakin içtihat kapısını sıkı sıkı kapatırsanız bugünkü İslamcıların durumuna düşersiniz. Dünya alır başını gider, siz arkasından bakarsınız. Onun içindir ki İbn-i Rüşd denildiğinde kalp atışım bile hızlanır!*

– ***Onu bir ara dinlemiştim sizden, Gazâli ve İbn-i Rüşd meselesini...***

– *Geçen sayılarda "AKP bu ülkenin son şansıdır!" başlıklı bir makale yazdım, anlayan anlamış ve kıs kıs gülmüş ama anlamayan takım kıyameti koparmış. "Ekrem Ataer AKP'yi mi övüyor?" diye veryansın etmişler. Az da olsa bu refleksin alacağımı bildiğim için 2. bölümünü de beraber göndermiştim. Benim için mecburi "alt yazı(!)" ya da "kullanım kılavuzu(!)" kıvamındaki 2. bölüm yayınlandı da canımızı kurtarabildik. Ha! Bu arada mevcut iktidar ya da muhalefet doğru bir iş yaparsa sonuna kadar yazar ve savunurum; kimseye de hesap vermem. Çünkü hepsi dönemsel ve geçici... Bu ülke ne MC'ler ne ANAP'lar ne Evren'ler gördü! Şimdi adlarını bile hatırlayan yok. Kısacası devran geçer dem kalır! O dem ki Mete Han'dan beri yürür gelir.*

Şunu da kaydetmeden geçemeyeceğim; bu ülkenin şu dönemde olduğu kadar, bu kadar damarına basılmadı, bu kadar şartlar olgunlaştırılmadı ama hâlâ "Tık!" yok. Demek ki yeterli değil diye düşünüyorum. Zor günler yaşayacağımız kesin ama o zor günlerin şiddeti yepyeni bir Türkiye'yi, yepyeni bir Anadolu ve Trakya'yı yeniden yaratacaktır. Kimsenin şüphesi olmasın! Şairin dediği ve her seferinde olduğu gibi "Bitecek sanıldığı yerden tekrar başlamasını biliriz" elbet. Yakın bir gelecekte bugünkü zalimlerin ve çare diye dayatılan beceriksiz ve dolaylı payandalarının adı bile anılmayacak. Bu halk, kendini yine kendi küllerinden ilk defa yaratmayacak. Yeter ki örgütlü gücüne inanmaya görsün. O gücün oluşmasındaki ayraç günümüzün demode, skolastik ve sözüm ona çağdaş yapılarının köleci aidiyetleri ile belirlenemez. Gelecek özgür aklın, vicdanın, liyakatin, estetiğin ve bilimin harmanlandığı ütopyanın eseri olacaktır. Tek merkeze dayalı baskı günlerinin mimarlarını da çaresizlik halüsinasyonu yaratıp çare diye kendilerini tezgâhlayanların da tezgâhını bozacak gücü inan hiç kaybetmedik. Yeter ki çarenin kendimizde olduğuna inanmaya görelim! Hadi eyvallah!

– ***Hocam "eyvallah"ın etimolojisini biliyor musunuz?***

– *Gelecek sayıda anlatırım...*

Devam edecek

Mehmet Ali & Akşamsefası

Afrodisias'ta restore edilen bu görkemli kapı dönemin mimari ve estetik değerlerini taşımaktadır

TOPLUMSAL DEĞER VE NORM KAVRAMLARINA BİR BAKIŞ -1

■ UFUK ÖZCAN

Değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü olarak tanımlanabilir. Eski Yunancada "logos" terimi, gündelik yaşamda etik, estetik ve mimari idealleri ifade eden bir terimdir. Sözgelişi bir mimar, ressam veya heykeltıraş eserini meydana getirirken genellikle içinde bulunduğu toplumun ölçü ve değerlerine uygun hareket eder.

Özet: *Kapitalist toplumda sermaye, mallar, zaman ve para (vakit nakittir anlayışı) başlıca değer ölçüleri haline gelmiştir. "Zamanınız çok değerlidir" denildiğinde kastedilen, sanayi toplumunun hızına yetişmek, çarklarına dahil olmak için gösterilen çabanın değeridir. Ad valorem, "değeri üzerinden" anlamına gelen Latince deyim, kapitalist toplumda sadece iktisadi bir ölçek olarak malların dolaşımını değil, aynı zamanda hayatın hemen her alanında geçerli ve çeşitli anlamlara sahip mübadele ilişkilerinin, bedenlerin ve kültürel eşyaların piyasada meta olarak dolaşımını ifade eder. Değer sözcüğü, çoğu zaman farkında olmasak bile beşeri hayatın tam merkezinde yer alır. Kayda değer, dikkate değer, övgüye değer, saygıdeğer, değer vermek, değerli mal, değerlendirmek, değersiz, değersizleşme, eşdeğer, değer yargısı, ticari değer, moral/etik değer, estetik değer, manevi değer gibi sözcüklere sıklıkla başvurulduğunu görürüz. İktisat literatüründe emek-değer, kullanım değeri, değişim değeri, artı-değer, nominal değer kavramları değer probleminin ne kadar karmaşık olduğunu gösterir.*

Mehmet Ali & Akşamsefası

Toplumsal değer, toplumun dinsel, ahlaki ve estetik beğenilerini temsil eden, yararlı görülen, insanların nasıl yaşayacaklarına ilişkin rehberlik eden idealleştirilmiş ortak inanç, beğeni, beklenti ve hedeflerdir. Değerlerin üretim ve dolaşımı din, etik ve estetik alanlarının sınırları içinde gerçekleşir. Moderniteyle birlikte, daha önce bütünleşik olan bu alanlar birbirinden ayrışarak özerkleşmeye başlamıştır. Her toplum yeniden-üretimini sağladığı bir dizi değere sahiptir ve bunlar toplumdan topluma, çağdan çağa farklılık gösterirler. İlksel toplumların değer ölçüleriyle geleneksel ve modern toplumların değer ölçüleri birbirinden farklıdır. Üretimi, yeniden-üretimi ve aktarımı açısından değerler toplumsal yaşamın önemli bir veçhesini oluşturur. Değerler önem dereceleri itibariyle hiyerarşik bir düzen içinde sıralanırlar. Genellikle yüksek değerleri toplumun elit üst sınıflarının temsil ettiği varsayılır. Geçmişte yönetici sınıflar, ruhban sınıf, aristokrasi ve burjuvazi yüksek değerlerin temsilcisi olmuşlardır. Düşük değerler ise avam sınıflara atfedilmiştir.

Toplumsal değerler, toplumun anlam ve semboller dünyasının çerçevesini çizer ve nesilden nesle görsel, sözlü veya yazılı olarak aktarılırlar. Tarihte toplumsal değerden yoksun hiçbir toplum görülmemiştir. Değerler, insanın anlam dünyasıyla, anlam üretme kapasitesiyle ilişkilidir. Yeryüzünde anlam üretme yeteneğine sahip biricik varlık insandır. Arzu edilen, gereksinim duyulan, anlam barındıran her türlü söz, fikir, eylem, eser, nesne toplumsal bir değer içerir. Doğada hazır bulunan herhangi bir nesneye anlam atfı yapılabilir. Yerli bir kabilenin üyesi öldürdüğü yırtıcı hayvanın dişini kesici bir nesneyle deldiği burnuna geçirerek piercing haline getirdiğinde bir anlam ve değer üretmiş olur. Ateş hem bir ısınma ve beslenme vasıtası hem de dini ayinlerin vazgeçilmez bir unsurudur. Bir taş parçası bir ahşap sopanın ucuna monte edilip savaş aracına dönüştürüldüğünde farklı bir anlam ve değer kazanır. Toplumsal değerler olanı değil, olması gerekeni ifade eden ölçülerdir. Değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü olarak tanımlanabilir. Eski Yunancada "logos" terimi, gündelik yaşamda etik, estetik ve mimari idealleri ifade eden bir terimdir. Sözgelişi bir mimar, ressam veya heykeltıraş eserini meydana getirirken genellikle içinde bulunduğu toplumun ölçü ve değerlerine uygun hareket eder. Ancak sanatçıların aynı zamanda yeni ölçü ve değerler yaratan öncü kişiler oldukları da göz ardı edilmemelidir. Örneğin klasik sanat aşırı hassas ölçü(t)ler içinde icra edilirken, modern çağda avant-garde akımın temsilcileri tarafından bu ölçü(t)ler ihlal edilmeye başlanmış, böylece çağdaş sanat gelişme göstermiştir. Benzer bir durum ahlaki yargılar için de geçerlidir; her çağın ahlaki ölçütleri değişkenlik gösterir. Kimi toplumlarda "insan her şeyin ölçüsüdür", kimilerinde ilahi varlıklar temel ölçüdür.

Altın dikdörtgen ve altın oran birçok mimari ve sanat eserinde kullanılır. Sağda, Mona Lisa tablosunun Picasso tarafından yapılmış avant-garde bir temsili.

Başlıca değer kümeleri arasında etik, estetik, dinsel değerlerin yanı sıra bilimsel, ekonomik ve siyasi değerler de sayılabilir. Tıp etiği, bilimsel etik gibi kavramlar toplumsal değerlerle ilişkilidir. Ekonomi bilimi de "değer"

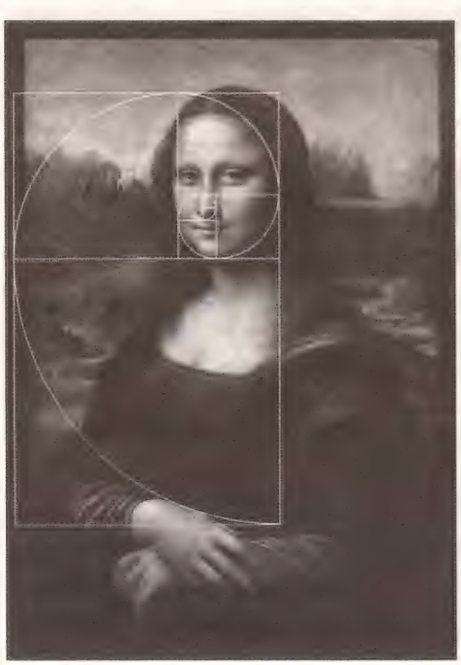

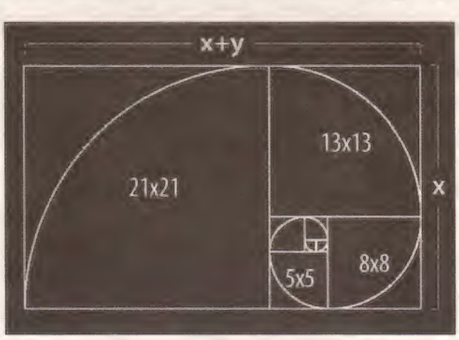

Rönesans'tan 20. Yüzyıla, Leonardo'nun Mona Lisa'sından Picasso'nun Mona Lisa'sına değişen estetik değerler.

Mehmet Ali & Akşamsefası

Yeni Hayat, Gökalp'in, siyasi inkılabı sosyal inkılapla taçlandırmak için yeni sosyal yaşamın ilkelerini tespit etmek ve hayata geçirmek amacıyla sade bir dille yazdığı şiirler toplamıdır. Yeni hayatın başlıca parametreleri yeni iktisat, yeni aile, yeni felsefe, yeni ahlak, yeni vazife, yeni sanat, yeni siyaset, yeni hukuktur.

kavramı üzerine kuruludur. Ekonomide kullanım değeri, değişim değeri, artı-değer gibi kavramlar moral değerlerin ötesine geçen anlamlara sahiptirler. Değerler, toplum tarafından üzerinde nispi bir uzlaşım sağlanan ortak paylaşım ölçütleridir. Tarihte her uygarlık kendine özgü değerler yaratmıştır. Uygarlık değerlerinin önemli bir taşıyıcı unsuru ortak dil, *lingua franca*'dır. Toplumların üzerinde uzlaşı sağladıkları dinsel, yerel, ulusal ve evrensel değerler de vardır. Değer kavramı genellikle prensip veya inanç kavramlarıyla karıştırılır. Prensip, bir değerin davranışa dönüşmüş halidir. İnanç ise bir kişi, nesne veya fikir ile ilgili geçmiş deneyimleri temel alan, olumlu olduğu kadar olumsuz da olabilen, motive edici olduğu kadar engelleyici de olan duygu ve düşüncelerdir. Toplumsal değerler iyi-kötü, güzel-çirkin, erdemli-erdemsiz, doğru-yanlış gibi yargılarla ilişkilidir; bireylerin yapması ve kaçınması gereken eylemleri bildirirler. Kutsal kitaplar toplumsal değer örnekleriyle doludur. Mubah, günah, sevap, farz, mekruh gibi terimler yapılması veya kaçınılması gereken fiilleri tayin eder. Dinsel değerlerin (kutsal) dışında profan ve seküler (kutsal olmayan) değerler de vardır. Modern toplumda siyasal idealler de toplumsal değerlere içkindir. "İnsan hakları", "sosyal adalet" kavramları modern toplumun şafağında önemli seküler değerlerdir. Eşitlik, özgürlük, adalet, liyakat, nezaket, saygı, dürüstlük gibi değerler evrensel değerler arasında yer alır. Sevgi, saygı, hoşgörü, adalet, kardeşlik, yardımlaşma, doğruluk, çalışkanlık, misafirperverlik, şefkat ve vicdan gibi değerler yeni nesillere aktarılması gereken yüksek değerler olarak görülür. Modern toplumda aile, okul, kışla gibi kurumlar bu değerlerin yeni nesillere aktarımını sağlar. Çağdaş toplumda hâlâ aşiret töresinin geçerli olduğu bölgeler vardır; mafya değerlerinin fiilen işlerlik gösterdiği mahalleler vardır. Yurttaşlara nutuk atan bir politikacının sıklıkla "Cumhuriyet değerlerinden", "milli ve manevi değerlerden" söz etmesi alışıldık bir retoriktir. Bu tür değerler toplumu homojenleştirmeye, toplumun üyelerini birlik içinde tutmaya yöneliktir; gerçekte ise yeryüzünde homojen ve bütünleşmiş hiçbir toplum yoktur. İmtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitle tasavvuru halkçılık ideolojisiyle irtibatlıdır, ancak böyle bir toplum hayali sosyolojik bakışa aykırıdır. Ulusal değerler ırkçı Nazi ideolojisinin uygulamaları örneğinde büyük bir toplumsal çöküntüye yol açabildiği gibi, adaletsizliğe karşı toplumsal farkındalığı ve duyarlılığı da sağlayabilirler. Toplumun geniş kesimlerinin ırkçı, cinsiyetçi, baskıcı, ayrımcı, mutlakçı, dogmatik değerleri benimsediği durumlarda toplumsal yaşam çatışma ve kaosa evrilir.

DEĞERLER SOSYOLOJİSİ

Kapitalist toplumda sermaye, mallar, zaman ve para (vakit nakittir anlayışı) başlıca değer ölçüleri haline gelmiştir. "Zamanınız çok değerlidir" denildiğinde kastedilen, sanayi toplumunun hızına yetişmek, çarklarına dahil olmak için gösterilen çabanın değeridir. *Ad valorem*, "değeri üzerinden" anlamına gelen Latince deyim, kapitalist toplumda sadece iktisadi bir ölçek olarak malların dolaşımını değil, aynı zamanda hayatın hemen her alanında geçerli ve çeşitli anlamlara sahip mübadele ilişkilerinin, bedenlerin ve kültürel eşyaların piyasada meta olarak dolaşımını ifade eder. Değer sözcüğü, çoğu zaman farkında olmasak bile beşeri hayatın tam merkezinde yer alır. Kayda değer, dikkate değer, övgüye değer, saygıdeğer,

Değer Alanları	Karşıt Değerler
Dinsel	Sevap ve günah
Ahlaki	İyi ve kötü
Estetik	Güzel ve çirkin
Bilimsel	Doğru ve yanlış
Ekonomik	Kullanım değeri ve değişim değeri
Siyasal	Özgürlük ve itaat

Mehmet Ali & Akşamsefası

değer vermek, değerli mal, değerlendirmek, değersiz, değersizleşme, eşdeğer, değer yargısı, ticari değer, moral/etik değer, estetik değer, manevi değer gibi sözcüklere sıklıkla başvurulduğunu görürüz. İktisat literatüründe emek-değer, kullanım değeri, değişim değeri, artı-değer, nominal değer kavramları değer probleminin ne kadar karmaşık olduğunu gösterir.

Değerler bir toplumda ulaşılmak istenen hedeflerle, ideal standartlarla ilgilidir. Geleneksel toplumdan modern topluma geçişte yeni ideallere, değerler silsilesine ihtiyaç duyulmuştur. Tanzimat döneminden itibaren asrileşme (çağdaşlaşmak), yenileşme söylemleri Batı uygarlık değerlerinin benimsenmesi hedefine bağlıdır. Modernist bir sosyolog olan Ziya Gökalp'in çeşitli metinlerinde yeni toplumsal değerlere yaptığı vurgu belirgin bir biçimde görülür. *Genç Kalemler*'de Ömer Seyfettin'le birlikte "yeni lisan" hareketini başlatan Gökalp'in yenilikçi tavrı yayımladığı dergilerin ve eserlerinin adlarına bile yansır: *Yeni Hayat*, *Yeni Mecmua*, *Doğru Yol*, *Yeni Türkiye'nin Hedefleri* vb. Gökalp, Arapça fikr kökünden gelen "mefkûre" (ülkü, ideal) kavramını icat etmiş; yeni değerlerin taşıyıcısı olan "güzide" ve "deha"lara büyük bir anlam ve rol atfetmiştir. Yeni "kıymetlerle", "milli şuur" ve "maşeri vicdan"la donanmış bu öncü kişiler topluma rehberlik edeceklerdir. *Yeni Hayat*, Gökalp'in, siyasi inkılabı sosyal inkılapla taçlandırmak için yeni sosyal yaşamın ilkelerini tespit etmek ve hayata geçirmek amacıyla sade bir dille yazdığı şiirler toplamıdır. Yeni hayatın başlıca parametreleri yeni iktisat, yeni aile, yeni felsefe, yeni ahlak, yeni vazife, yeni sanat, yeni siyaset, yeni hukuktur.[1] Yeni kıymetler total bir dönüşümü öngörmektedir ve topluma yol gösterecek hedefleri içerecektir. Her alanda asrileşmeyi, çağdaş uygarlığa katılmayı başlıca hedef haline getiren siyasi kadrolar daha Cumhuriyetin kuruluş safhasında yeni değerlerin taşıyıcısı olarak öğretmenlere işaret etmiştir. O dönemin nutuklarında, gazete köşelerinde, romanlarında "mefkûreci muallim" (idealist öğretmen) deyiminin ağırlığı ilk bakışta göze çarpar.

Sovyetler'in çöküşüyle eşzamanlı olarak küreselleşme ve postmodernleşme süreçleri toplumsal hayatın bütün veçhelerinde görünürlük kazandı. Yükselen neoliberal değerler modern değerlerin altını oymaya başlamıştı. Bu durum dünyanın hemen her yerinde bir değerler krizini ortaya çıkardı. Bilindik yaşam tarzları, tercihler, modern değer ölçüleri, davranış kalıpları hızla değişiyordu. Bu karmaşayı tahlil etmek için klasik sosyoloji metinlerine geri dönüp yeniden değerlendirmek anlamlı bir yol olabilir. Sosyolojinin kurucuları toplumsal değerlere kayıtsız kalmamışlardır. Değer kavramı, çeşitli yönleriyle, klasik sosyolojinin anahtar kavramları arasında yer almaktadır. Öncelikle Marx'ın artı-değer, kullanım değeri/değişim değeri ve yabancılaşma kavramlarının günümüz dünyasını anlamak için taşıdığı anahtar rolü yeniden gündeme getirmekte yarar var.

MARX'TA DEĞER PROBLEMİ

Marx, çağının diğer düşünürleri gibi sanayi toplumunun ve ondan kaynaklanan sorunların bir kuramcısıdır. Sanayileşme sürecinin yoğun olarak yaşandığı, üretici sınıfların toplumsal gelişmeler karşısında söz sahibi olmak istediği ve Avrupa'nın bütün ülkelerini siyasal karışıklıkların derinden etkilediği bir çağda eserlerini kaleme aldı. Marx'ın eserleri kapitalizme yöneltilmiş en geniş kapsamlı ve sistematik eleştiri özelliğini taşımaktadır. Temel niteliklerinden biri iktisadi faaliyetin kâr elde etmek amacıyla sermaye yatırımı ile finanse edilmesi olan kapitalizm artı-değer istismarı ilkesine dayanıyordu. Marx'a göre kapitalizmin en önemli özelliği üretim araçlarının özel mülkiyetiydi; üretim araçları onları üretenlerin değil, kapitalistlerin özel mülküydü. Kapitalist sistemde üretim ücretli emek tarafından gerçekleştiriliyor, kapitalistler bir ücret karşılığında malların üretimini yapacak işçileri istihdam ediyorlardı. Marx, sermaye ile emek gücünün çatışma halinde olduğunu öne sürüyordu. Kapitalistler kârlarını artırırken maliyetleri düşürmeye çalışıyorlar, işçilere mümkün olduğunca fazla iş yaptırarak en az ücreti ödüyorlardı. Halbuki emeğin sermaye karşısında bir değeri vardı. Marx'a göre değer, bir metanın değişim değerinin içerdiği emek-zaman tarafından belirlenmekteydi. Marx'ın emek-değer kavramı Durkheim ve Weber'in yaklaşımlarından tamamen farklı bir anlama sahiptir. Temel fark, diğerlerinin aksine Marx'ın değeri kültürel olmaktan çok iktisadi bir çerçevede ele almasından kaynaklanmaktadır. Kapitalist işleyiş içinde sermayenin gücü karşısında emek-değerin ikincil konumu açıkça işçilerin çıkarlarının aleyhineydi. Bu temel çelişkiden dolayı toplum burjuvazi ve proletarya olmak üzere iki ana sınıfa bölünüyordu. Marx, değer problemini iktisadi bir kategori içinde ele alıyordu; ama aynı zamanda insan emeğinin metalaşması ve insanın değersizleşmesi problemine de odaklanmıştı. Yaban-

cılaşma olgusu Marx'ın erken dönem çalışmalarında vurguladığı bir sorundu. Sosyoloji tarihinde yabancılaşma kuramıyla da anılan Marx, sanayide hızlı makineleşmeyle birlikte işçinin makine ile rekabete girmek durumunda kaldığını ve endüstriyel üretimin işçileri makineleştirdiğini belirtiyordu. Bu durum işçinin kendine, emeğine ve ürettiği şeye yabancılaşmasını beraberinde getirmişti. Marx, modern sanayinin işçi sınıfının durumunu iyileştirmediğini iddia etmiştir. Onun emeğe yaklaşımı, esas olarak mavi yakalı işçilere odaklanmakla birlikte, fabrika ile sınırlı değildir; kapitalizm çeşitli meslek alanlarında çalışanların emeğini de metalaştırarak değişim değerine indirgemekte ve kapitalist sömürü fabrika dışındaki çalışma yaşamını da dönüştürmektedir. Burjuva toplumu doktoru, hukukçuyu, rahibi, şairi de kendi ücretli emekçisi haline getirmiştir. Marx'a göre insanların çoğunun yetenekleri doğrultusunda iş yapmalarına engel olan unsurlar işbölümü ve özel mülkiyettir. Yabancılaşma, öncelikle işçinin, zanaatkârın kendi ürettiği eşya karşısında yabancılaşmasıdır. İşbölümü, özel mülkiyet ve mülksüzleştirme rejimi sonucunda insanlar kendi potansiyellerine olduğu kadar doğaya da yabancılaşır. "Yabancılaşma, insanı, kendi etkinliğinin ürünlerine, üretken etkinliğinin kendisine, içinde yaşadığı doğaya, kendine, kendi özsel doğasına, insanlığına, öteki insanlara yabancılaştıran eylemdir."[2] Değer probleminin Marx tarafından çok boyutlu bir şekilde ele alındığı açıkça görülmektedir. Marx, kapitalist işleyişin emeğiyle geçinmek zorunda olan insanları hem bir yoksunlaşmaya hem de değer yitimine maruz bıraktığını savunmaktadır. "İşçi, ürettiği servet ne kadar çok olursa, üretimi güç ve kapsam bakımından ne kadar artarsa o kadar yoksullaşır. İşçi, ne kadar çok meta üretirse o kadar ucuz bir meta haline gelir. Şeyler dünyasının değer artışı, insanların dünyasının değersizleşmesiyle doğru orantılı bir seyir izler. Emek sadece meta üretmez; kendisini ve bir meta olarak işçiyi de üretir -ve genel olarak meta ürettiği oranda bunu gerçekleştirir."[3] Marx'ın, insanların dünyasının değersizleşmesinin, nesnelerin dünyasının *değer kazanması* ile doğru orantılı olarak artacağı saptaması kendi çağı için olduğu kadar günümüzde de geçerlidir.[4]

Marx değer problemiyle çeşitli bağlamlarda ilgilenmiştir: Fikirler, ideolojiler, hukuki normlar, zihniyetler, tasavvurlar, din, ahlak, edebiyat ve estetik vb. Toplumsal değerlere ilişkin bütün bu unsurlar Marx'ın gözünde gerçek birer fenomen olmaktan ziyade, Platon'un mağarasının duvarlarına yansıyan gölgeler, yani epifenomenlerdi. Marx ve Engels, bu epifenomenleri maddi üretim ilişkileriyle bağlantılı olarak açıklıyordu. İnsan bilincinin ürettiği her türlü ürün insanların pratik etkinliğiyle ve maddi üretim ilişkileriyle sıkı sıkıya ilişkiliydi.[5]

Marx'ın ardılı ve sosyolojinin akademik bir disiplin haline gelmesinde büyük rolü olan Durkheim da toplumsal değer ve normlar problemine büyük ilgi göstermiştir. Ancak bu konuda Marx'a tamamen aykırı düşebilecek bir yaklaşıma sahipti. Durkheim sosyolojiyi toplumu bir arada tutan değer ve normların, kurumların oluşumunu ve işleyişini inceleyen bir bilim olarak görüyordu. Bu nedenle din, ahlak, eğitim, mesleki işbölümü ve dayanışma gibi konulara odaklandı. Onun anlayışına göre sosyolojinin odağında bireyi aşan kolektif değerler, kültürel normlar ve sosyal yapılar bulunuyordu. Durkheim'ın yaşadığı çağın Avrupa'sında Hıristiyan toplumun ve kilisenin değerleri, normları, geleneksel ahlak anlayışı büyük ölçüde erozyona uğramıştı. Boşlukta kalan insanlar hangi ideal prensiplere göre, nasıl yaşayacaklarından emin değillerdi. Ahlaki kriz bütün toplumu içten içe kemiriyordu. Halbuki Durkheim, devrim sonrası III. Fransa Cumhuriyetinin önde gelen bir savunucusu olarak, toplumun uyumlu ve çatışmasız bir bütünlük olarak sürekliliğini arzuluyordu. Bu nedenle ahlak, inanç, bilinç, eğitim gibi nosyonların yeni baştan tanımlanmasını zorunlu görüyordu. Ona göre modern toplumda artık toplumsal değerler (etik, estetik, hukuksal vb. değerler) dine göre değil, insan aklına, metafizikten arındırılmış pozitif bilim ilkelerine, laik ve seküler bir anlayışa göre tayin edilmeliydi.

---

1 Ziya Gökalp, *Yeni Hayat-Doğru Yol*, Haz. Müjgan Cunbur, Devlet Kitapları, Ankara, 1976.

2 Karl Marx, Yabancılaşma, Der. Barışta Erdost, Sol Yayınları, Ankara, 2013, derleyenin sunuşu, s. 12.

3 Karl Marx, *Felsefe Yazıları*, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayın, İstanbul, 2004, s. 25.

4 Marx, Yabancılaşma, s. 21.

5 Bkz. Karl Marx ve Friedrich Engels, *Alman İdeolojisi*, Çev. Tonguç Ok, Olcay Geridönmez, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2013, s. 30, 52, 166.

SINIRDA I

■ GÜLSÜM CENGİZ

Dağın başında duman, gökyüzünde beyaz bulut,
erik dallarında patlayan tomurcuk,
yol kenarlarında aynı solgun gelincik...
Uçuşur çiçek tozları, kelebekler, arılar
bir yandan öbür yana,
yasak engel tanımadan;
karışır birbirine aynı kardeş şarkılar...

Kuşlar geçer gökyüzünden
doğanın özgür çocukları,
korkusuzca aşarlar sınırları...
Bir kanat çırpışı yüksek duvarların ardı,
bitimsiz derin sular...
Neden bu silahlı askerler,
tel örgüler, sınırlar?

SINIRDA II

Çırpınıyor küçük bot, dalgalı bir denizde,
çırpınıyor üstündeki insanlar.
Örtüyor yıldızları kara bulutlar,
zeytin ağaçları titriyor köklerine kadar.

-Dalgaların ortasında çırpınan
o botta olmak!
Kalmışsın gibi dünyada bir başına,
yer yok tutunacak!-

Bir ışık, gecenin karanlığında belli belirsiz
aydınlatıyor dubaları, iki ülkenin sınırını ayıran...
Deniz feneri yorgun umudu olmaktan,
sularda yol arayan insanların.

Sıyrılıp kara bulutların arasından
döküyor gümüşünü ay ışığı,
ışıktan bir yol çizerek
derin laciverdinde denizin
yol gösteriyor bottakilere
yasakları umursamadan.

-Bakıp bottaki insanlara
bir soruyu fısıldıyor kıyıdaki zeytin ağacı-

Sular karışır birbirine,
balıklar gidip gelir özgürce,
bir kıyıdan öbürüne
selam götürüp getirir rüzgâr...
Neden bu yasaklar, sınırlar
ülkelerin, insanların arasında?

(Gülsüm Cengiz'in yakında yayınlanacak olan
Başka Bir Gökyüzünün Altında adlı şiir kitabından.)

Mehmet Ali & Akşamsefası

DÜNYANIN HARİKA ÇOCUĞU MOZART 267 YAŞINDA

■ ASYA KAFKASYALI

Dahi çocuk Mozart'ı 6 yaşında resmeden tablo

Tüm yorgunluğuna ve hızla sıhhatinin bozulmasına rağmen her an var gücüyle çalışarak dünyaya 620'den fazla eser bıraktı Mozart. Bunlar, Idomeneo, Saraydan Kız Kaçırma, Figaro'nun Düğünü, Don Giovanni, Sihirli Flüt ve La Clemenza di Tito gibi en tanınmışlarının da içinde olduğu 22 opera, 41 senfoni, 30'a yakın piyano konçertosuydu.

Mehmet Ali & Akşamsefası

Bütün dahiler göklere uzanır. Mozart ise gökten inmiştir.

Albert Schweitzer

Karlı bir Salzburg günüydü. Takvimler 27 Ocak 1756'yı gösteriyordu. Şehrin sakinleri her günkü olağan yaşantılarını sürdürmeye hazırlanırken, o sabah hiç de sıradan olmayan bir güne uyandıklarını henüz bilmiyorlardı. Sadece saatler kalmıştı Salzburg'lu bir bebeğin doğmasına. Şehirde tüm doğa adeta havadaki büyüyü hissetmiş gibi, derin bir sessizlik içinde ve saygıyla beklemekteydi bu yeni küçük dünya misafirini. Nihayet saat 20.00 sularında, oldukça zor bir doğumun ardından Salzburg semaları altında hayata merhaba dedi bu küçük melek. O zamana kadar dünyaya gelen altı çocuğundan sadece biri (Daima Nannerl diye anılacak olan Maria Anna) hayatta bulunan aileyi büyük bir sevince boğmuş ve her zaman olduğu gibi bu sevimli bebeğe de sağlıklı ve uzun ömür dilekleri yağmıştı. Oysa bu güzel, açık tenli, açık renk gözlü sevimli bebek dünyamızda sadece otuz beş yıl gibi çok kısa bir süre misafir kalacak ve en az üç ömre ancak sığdırılabilecek devasa başarıları o minicik otuz beş yılda tamamlayacak ve tüm insanlığa armağan edecekti. Doğumunun ertesi günü 28 Ocak 1756'da kent katedralinde vaftiz edilen bebeğe Johannes Chrysostomus Wolfgangus Theophilus adı konuldu. Fakat çok değil, birkaç yıl sonra dünya onu Wolfgang Amadeus MOZART adıyla anacaktı.

Salzburg Başpiskoposluk Sarayı Orkestrası'nın kemancısı olan Leopold Mozart dönemin şartlarına göre oldukça iyi bir eğitim almıştı. Pek çok konuyla yakından ilgilenen biriydi. Sosyal bilimler ve fen alanında temel eğitimi vardı. Ayrıca Astronomi çok ilgilendiği bir konuydu. İtalyanca, Fransızca, İngilizcenin yanı sıra Latince ve eski Yunanca da konuşabiliyordu. Masraflarını kendi üstlenerek bastırdığı "Versuch Einer Gründlichen Violinschule (Temel Nitelikte Bir Keman Okulu Denemesi)" adlı kitabı, onun aynı zamanda iyi bir eğitici ve öğretici olduğunu da göstermektedir ki sözü edilen kitap basıldıktan kısa bir süre sonra Fransızca ve Hollandacaya da çevrilecek ve uzun yıllar müzik dünyasında temel başvuru kaynakları arasında sayılacaktır.

ALTI YAŞINDA AVRUPA SARAYLARINDA

Wolfgang'ın en büyük şansı, böyle bir babanın oğlu olarak dünyaya gelmek ve onun gözetiminde yetişmekti. Doğumundan itibaren ablası Nannerl ile birlikte küçük Wolfgang müzikle çevrili bir dünyada yaşamaya başladı. Daha çok küçük yaşlarda ablası Nannerl klavsen başına geçiyor ve küçük Wolfgang hemen onu dinlemeye koyuluyordu. Ve daha üç yaşındayken oyuncak yerine klavseni kullanmaya, altı yaşına geldiğinde ise çoktan kendi çapında besteler yapmaya başlamıştı. Minik Wolfgang'ın olağanüstü yeteneği, bitmez tükenmez coşkusu, müzikte daima daha çok şey öğrenme tutkusunun ortaya çıkması, yaşamının henüz tek haneli sayılarla söylenen ilk yıllarına rastlar. Ablası da onun gibi çok yetenekli bir çocuk olmasına rağmen, küçük Wolfgang'ın yeteneği çok kısa zamanda onu gölgede bırakmıştı. Baba Leopold Mozart çocuklarının bu yeteneği karşısında tabii ki ilgisiz kalmayacak ve bunu değerlendirecekti. Böylece Başpiskopostan izin alarak çeşitli Avrupa şehirlerine çocukları için geziler düzenledi. Ailece önce Münich'e, arkasından Prag'a ve Viyana'ya, sonra yine Münich, Manheim, Ausburg, Frankfurt, Brüksel, Paris ve nihayet Londra'ya vardılar. Bu gezilerde soylular tarafından dinlenip bolca takdir topluyordu küçük Mozart. Viyana'da Schönbrunn Sarayı'nda İmparatoriçe Maria Theresia'nın ve İmparator I. Franz'ın huzurunda tüm hünerlerini gösterdi. Ama o aynı zamanda altı yaşında bir çocuktu ve kendisine ilgi gösteren imparatoriçenin kucağına atlayıp boynuna sarılıvermişti. Ve tabii ki imparatoriçe de hoşnutlukla karşılamıştı minik Wolfgang'ın bu hareketini. Ne de olsa kendisi de o güne kadar tam on altı kez doğum yapmış bir anne idi. Schönbrunn'da yere düşünce ayağa kalkmasına yardım eden yaşıtı küçük bir kıza Wolfgang, "Çok naziksiniz, büyüyünce sizinle evleneceğim" der. Geleceğin Fransa Kraliçesi Arşidüşes Marie Antoinette böylece hayatının ilk evlenme teklifini almış olur. Daha sonra Paris'te Madame de Pompadour'un huzuruna kabul edilirler. Ama bu turnelerin Leopold'ün ailesine getirdiği parasal kazanç çok yeterli değildir. Dükler, prensler ve diğer soylu kişiler paradan ziyade altın tabaka, yüzük ve prenslere artık küçük gelen sırmalı giysiler gibi hediyelerle yetinmektedirler.

ÇOCUKKEN USTALARLA TANIŞMAK

Küçük Wolfgang'ın bu işte en büyük kazancı ise, dünyayı görmek, çağın müzik akımlarını yerinde tanımak, gittiği yerlerdeki büyük müzisyenlerle tanışmak ve onların derslerinden yararlanmaktır. Nitekim Londra'da büyük Bach'ın oğlu

Mehmet Ali & Akşamsefası

Johann Christian Bach'ı tanır ki kendisi dokuz yaşındayken otuz yaşında olan C. Bach onu melodik stilin güzellikleriyle tanıştıracaktır. Bologna'da ise besteci ve müzikolog Padre Martini'yle tanışacaktır. Wolfgang bu değerli kişilerden çok yararlanmış ve onların bir hayli etkisinde kalmıştır. Hayatındaki bir diğer şansı da Haydn ile tanışmak olur. Ve bu geziler sırasında Mozart bir yandan da durmaksızın yeni eserler bestelemektedir. Dönüşünde Salzburg Başpiskoposu Mozart'ı resmen Kapelmeister yapar. Kısa süre sonra da sadece baba oğul İtalya gezisine çıkarlar. Mantua, Milano, Bologna, Floransa ve Roma. Her yerde büyük alkış alır. Roma'da Papa "Altın Mahmuz" nişanıyla onurlandırır Mozart'ı. Bologna Filarmoni Akademisi üyeliğe seçer. Verona Akademisi Mozart'a Kapelmeister rütbesi verir. Ve sonunda yeniden Salzburg'a dönüş zamanı gelir ama bu sefer işler pek yolunda gitmeyecektir. Yeni gelen Başpiskopos aksi bir adam olup Mozart'a karşı hiç hoşgörülü değildir. Konser turneleri için kendisine izin vermez. Bu sebeple Mozart görevinden istifa etmek zorunda kalır. Ve bu sefer annesiyle birlikte yollara düşer. İlk durağı Münich olacaktır ama ne yazık ki bir türlü iş bulamaz. Üstelik annesini de kaybeder ve tekrar Salzburg'a dönmek zorunda kalır.

MEZARI BİLİNMEYEN DAHİ

Artık o parlak çocukluk günleri geride kalmış, hayatının tüm sorumluluğu omuzlarına yüklenmiştir. Bu arada Constanze'ye âşık olmuştur ve babası hiç istemediği halde onunla evlenir. Ne yazık ki Constanze Mozart'ın dehasını kavrayabilecek yetenekte bir kadın değildir. Belki de Mozart'ın yaşarken olduğu gibi, ölümünden sonra bile yakasını bırakmayan şanssızlığı olacaktır bu evlilik (Bugün Mozart'ın mezarının yerinin kaybolmasını maalesef Constanze'nin ilgisizliğine borçluyuz).

Mozart hesap işlerinden hiç anlamazdı. Eh Constanze de "yuvayı yapan dişi kuş" türünden bir kadın olmadığı için, karı koca daima günü gününe yaşıyor ve çoğu zaman masrafları gelirlerini aştığı için Mozart zaman zaman çevresinden borç almak zorunda kalıyordu. Bir zamanların ayakta alkışlanan harika çocuğu artık yorgun, küskün ve tam çocukluktan çıkıp gerçek bir müzisyen olarak üretmeye başladığı anda yalnız bırakılan, umutsuz bir genç adamdı. Hayat onu daha genç yaşında yormaya başlamıştı. Buna rağmen en muhteşem eserlerini bu en karanlık yıllarında yarattı.

ALTI YÜZDEN FAZLA MÜZİK YAPITI

1787 yılında, ölümüne dört yıl kala tanışıp dinlediği Beethoven için "Dikkat edin, ileride bu delikanlı kendinden çok söz ettirecek" demişti.

Tüm yorgunluğuna ve hızla sıhhatinin bozulmasına rağmen her an var gücüyle çalışarak dünyaya 620'den fazla eser bıraktı Mozart. Bunlar, Idomeneo, Saraydan Kız Kaçırma, Figaro'nun Düğünü, Don Giovanni, Sihirli Flüt ve La Clemenza di Tito gibi en tanınmışlarının da içinde olduğu 22 opera, 41 senfoni, 30'a yakın piyano konçertosu, keman için 5 konçerto, flüt, klarinet, fagot, korno için 10 konçerto, missalar, kantatlar,serenatlar, oda müziği eserleri, sonatlar, liedler, korolu parçalar, divertimentolar, çeşitlemeler, danslar, menuettolar, konser aryaları, dinsel eserler ve o muazzam Requiem'dir. Ayrıca biz Türkler tarafından çok sevilen Rondo Alla Turca (La Major Piyano Sonatı K.331) yani Türk Marşı'nı da özellikle unutmamak gerekir. Ve de tüm bunlar topu topu otuz yıllık kısacık bir zaman diliminin ürünleridir.

Barbara Kraft'ın Wolfgang Amadeus Mozart portresi

Son yıllarında artık Viyana'dadır. 1791'in Kasım ayında hastalığı çok artar. Mozart'ın bütün hayali sevgili Requiem'ini bitirebilmektir ama ne yazık ki kısmet olmaz. Artık elleri ve ayakları şişmiştir. Kısmen felç olmuş durumdayken bile yazmaya çalışır ama Lacrymosa'nın başında artık kalemi elinden düşer. Ve 1791 yılının 5 Aralık gecesi saat bir sularında hayata gözlerini kapatır. On yıl kadar önce büyük aşkı Constanze'siyle evlenmek için mutluluktan uçarcasına girdiği, Viyana'nın sembolü olan Saint Stephan Katedrali'nden bu sefer 7 Aralık günü çok kuvvetli bir kar fırtınası nedeniyle oldukça ağır ilerleyebilen atlı bir cenaze arabasıyla uğurlanarak, ebediyen uyuyacağı Saint Marx Mezarlığına doğru sonsuz yolculuğuna çıkar; kimsesiz ve yapayalnız olarak.

Ölümünden bu yana geçen iki buçuk asırlık zaman içinde, her kuşak onun eserlerinde bir başka anlam ve özellik bulmuştur. Yapıtlarındaki bu derin anlam ruhlara işledikçe Mozart'ın insanlığa katkısı sonsuza dek daha da önem kazanacaktır.

Mehmet Ali & Akşamsefası

ŞU BOĞAZİÇİ MESELESİ

■ ALİ EKBER ATAŞ

[#gezi'nin mağrur annelerinin,
Rakel Dink'in sesi olmak ve Hrantımızın anısına,
bir de 'türküpirim' Erdal ErzinCAN'ımıza...]

I.
gün tenine yazıldı gecenin şu boğaziçi meselesi
devri daim zamanındır kibir gençliğe sözümüz var
her faninin bindiği o kayıktasın şimdi
dönülmez akşamın ufkuna gömüleceksin
dört gözle bekliyor insanlık bunu bil

ellerimizde ekmek dilimizde mağusa türküsü
yalnız esefle kınıyorum yoluna taş koyup
birinci arda tiranlığına dur diyenleri
oysa beyaz mendillerle uğurlayacaktık
ruhundaki derin kindarlığının
ve saray düşkünlüğünün titrine uygun real madrit'e

hakk helalimiz yok babana hele annene onu bilesin...

II.
milyonların sırtında zübüklük saltanatın
akrebin ateşle sınavıydı geleceğini çaldın gençlerin
bir elin yedi yirmi dört yastık altı nöbetinde milletin
ötekinde 128'li bir şey katarlanıyor manhattan'a
haberimiz var onu bil...

hadsizlik resmen nerden çıktıysa
durup dururken şu boğaziçi meselesi
gel de bu hadsizliklerine katılma gençlerin
anamalcı düzenleri intihalci rektörlerine karşı
ellerinde barışın süt beyaz mendilleri
dillerinde ihtilalci yorumlar mahsunigil türküler
ellerimiz dört göz bekleyeceğiz o günü
son bulacak emel annenin ve kalbimizde
gülsüm gülsüm açacak annelerin papatyaları

hakk helalimiz yok babana hele annene onu bilesin...

III.
yine öyle duvar diplerinde bekliyor olacağız abdullah'ı
esmer gülmelerinde açacak ıtır kokulu umutlar
kederlensek de erken gitmesine tuzluçayır'ın
kara gözlü pos bıyık eli bayraklı çocuğuna
adrese teslim ölüm fişeklerine inat devrileceksin kibir
hadi hayırlısı dünya buna hazır biz #gezi'den beri bu anı...

samyeli esintilerinin çöl kokan boğucu gecesinde
ıssızlığın ortasında eski bir şehir yalınayak bir sokak
içinde porsuk nehir kavuşmak ilmindedir
üstünde insandan insana köprüler

heyecanlı günlerin ara sokaklarında tanıdık bir ses
#gezi'den ezgili sözler gecenin dilinde ağu
ve yılan ıslıklı yaratıklar zehrini kusmaya dolanır
ölümden çalan ali nakışlı hatayi türkümüze
hakk helalimiz yok babana hele annene onu bilesin...

IV.
sırat'ı geç işimiz olmaz öte yakayla biraz malatyalıyım
bir arguvan havası çal eğin'e gidecek arapgir postası hazır
şairliğimi babama devrimciliğimi abime sorun
68'i zapsuyu'na köprü kuranlara

bir yusufçuk havalansa aslanlı yoldan
Taksim'e ordan dolmabahçe rıhtımına
soluk soluğa bizim denizgillere
her köşe başında bir çocuk
her çocukta bir ekmek
tahin helvası kâğıt helvası
yok mu bunun berkin helvası
hakk helalimiz yok babana hele annene onu bilesin...

sonra işte bir gün vakitsiz tez ölümlerinden geçtik
ömür çatlağına dökülen sırda hrantımızın
bıraktığı boşlukta çınlamaktadır rakelce ağıt:
sahi nasıl yaratabildiniz bir bebekten katilinizi
hiçbir dileğim yok tanrıdan sırat'a kalmasın yeter ki ahım
hakk helalimiz yok babana hele annene onu bilesin...

23/7.06.2022/kartal

Mehmet Ali & Akşamsefası

KAVRAM MI, SANAT MI?

■ MUSTAFA GÜNEN

Kavramsal sanat diye ortaya koyulan şey; hazır yapım eşyaların veya imajların, **kendi bağlamlarından çıkarılıp yeni fikirler, kavramlar yüklenerek sunulmalarından başka bir şey değildir.**

Cildo Meireles-İdeolojik Devrelere Eklemeler-Coca Cola Projesi, 1970

Önceki bölümde **"sanat nedir, ne sanat değildir"** ekseninde yazacağımı belirterek öncelikle kavramsal sanatı irdeleyeceğimi yazdım. Bunu açmak isterim; kavramsal sanatın genel bir özelliği vardır; 1960'lı yıllarda bu fikir doğrultusunda sanat kavramının içeriğinde değişiklikler yapılmış ve sanatın kapsamının anlamsız bir şekilde çok genişlemesine sebep olunmuştur. O kadar ki, neredeyse insanın yapabildiği tüm ifade yöntemlerini, eylemleri, ilginçlikleri ve becerileri sanata dahil etmenin önü açılmıştır. Bu, aynı zamanda daha önce sanat tarihinde oluşmadığı kadar çok akım sayısının, kırk, elli yılda oluşmasına da sebep olmuştur. Üstelik kavramsal sanat taraftarları, anlamsız bir şekilde diğerlerini yok sayma veya sanat saymama ya da sanatı yalnız kendi düşüncesiyle sınırlamaya kalkışmıştır.

Tabii, burada şu notu düşeyim; sanat adına ortaya atılan bu fikir ve uygulamalar sadece kavramsal sanatçıların kendi kabulleridir, dahası zanları olarak kalmış genelleşememiştir. Ve doğal olarak da sanat olup olmadığı bile tartışılır hale gelmiştir diyerek konuya devam edeyim

KAVRAM MI, SANAT MI?

Kavramsal sanatı gerçekleştirenler genelde dilsel yapı veya dil felsefesi gibi çeşitli iletişim unsurlarını kullanmışlardır. Ayrıca hazır yapım nesnelerini de fikirlerine uygun semboller olarak sunmuşlardır. Ne var ki bu akımlar çok azı hariç, düzgün olarak devam edememiştir. Çünkü birçok kötü sunumlarının arkasına **"'Bu da sanat mı?' dedirtmeyen sanat, sanat değildir"** gibi veya benzer ciddiyetsiz ifadeler koymuşlardır ki böyle ifadelerin gayri ciddiliklerine değineceğim. Böylesi sunumların sonucunda bu ve benzeri sanat alanları, estetik bir uğraş olmaktan çıkmış, dejenerasyonun önü açılmış ve başıbozukluk had safhaya ulaşmıştır. Şimdi gelelim **"Kavram mı, Sanat mı?"** başlığımızın yorumuna. Konuya "Kavramsal sanatın" duayenlerinin çeşitli yorumlarından alıntılar yaparak devam edelim.

"Duchamp'tan sonra doğası gereği yapılan her türlü sanat kavramsal sanattır. Çünkü sanat sadece kavramsal olarak var olur." (Joseph Kosuth, Art After Philisoph, 1969)

Joseph Kosuth dil felsefesine iyi derecede hâkim bir sanatçıdır. Dolayısıyla kavramsal sanat kategorisinde çok mükemmel eserler üretmesine karşın yukarıdaki gibi zemini kaygan (net olmayan) ifadeleri de olduğu için ondan sıkça bahsedeceğimi belirteyim. Dediğim gibi yukardaki gereksiz sanat tanımını ciddiye almam mümkün değildir. Zira yorumuna

Mehmet Ali & Akşamsefası

Duchamp'tan sonra diye başlayarak sanat tanımına tuhaf ve akıl dışı bir kısıtlama yapmış. **Oysa, bütün sanat eserleri kavram veya çeşitlerine dahildir.** Sanat yapıtı; belirlenmiş özellikleri, nitelikleri olan bir objedir. Bütün özellikleri ve varlığındaki nitelikler; isim, kavram altında toplanır. Dolayısıyla, **içinde kavram olmayan sanat eseri zaten yoktur.** Bu yüzden gereksizdir dedim. Peki, dil felsefesine de bu kadar hâkim olan birisi bunu bilmez mi? Elbette bilir. Ancak Kosuth'un bu ifadesi makalelerde ve kitaplarda geçmektedir. Bu nedenle ben de söylediği şekilde kabul ederek yorumlamak durumundayım. Söylediğim gibi kavramsal sanat bölümünde Kosuth'tan ayrıntılı olarak bahsedeceğim.

Burada şunu belirtmeden geçmeyelim; **sadece sanat değil, bir ismi olan, bahse konu olan soyut, somut ne varsa hepsi de dillerin doğası gereği kavram dahilindedir.**

Bu bağlamda insanın temel iletişim olarak kullandığı dilin ve dilsel yapının özelliklerinden yola çıkarak ortaya konulan sunumlara kavramsal sanat ismi vermek bana göre pek doğru değildir. Zira dil okullarında öğretmenler, öğrencilerine dilsel yapıları anlatmak için zaten kavramsal sanat sunumlarıyla aynı yöntemi kullanırlar. Yani kalem, sıra, masa gibi mevcut eşyalarla örnekler vererek ya da çizimler yaparak genel olarak "gösterge" olarak tanımlanan dilbilgisel, kavramsal yapıyı izah ederler.

Kısaca tekrarlarsak, kavramsal sanat diye ortaya koyulan şey; **hazır yapım eşyaların veya imajların, kendi bağlamlarından çıkarılıp yeni fikirler, kavramlar yüklenerek sunulmalarından başka bir şey değildir.** Bu arada genelden farklı olarak, "Kavramsal sanatta fikir gerekmez" diyerek hazır yapım eşyalarını, hiçbir fikir, düşünce olmadan sadece eşya neyse o olarak sanat mekânlarında sunum yapanlar da var. Bunları ciddiye almıyorum. Nedenini bu konseptte açıklayacağım. Her neyse konuya dönelim.

Şurasını kaçırmayın, kavramsal sanat adındaki her türlü nesne sunumlarının benzerlerini birçok alanda görebilirsiniz. Örneğin grafik tasarımlarında, reklamcılıkta. Cazip hale getirmek, dikkat çekmek vs. için çok farklı nesneler kendisiyle alakasız amaçlar için kullanılır. Ama onlar sanat objeleri olarak sunulmazlar. Keza sinema, tiyatro eserlerinde ve sahnelenişlerinde de benzer ifade yöntemleri kullanılır. Bu yöntemler genelde kurgu çeşitleri olarak bilinir. Sizin anlayacağınız tipik bir dolaylı anlatım, gönderme yapma, çağrışım sağlama da denilebilir. Durum buysa, nasıl oluyor da bu akım böyle ilgi görüyor? Nedeni basit; öncelikle yapıtların arkasına sanat adı koyarak sunuluyor. **Sanat tüm zihinlerin beğenisine giren bir şifredir. Tıpkı bir sihirli sözcük gibidir. Sanat dendiğinde insan zihni büyülenir ve sunuyu pozitif olarak görür**. Sanatın bu durumu keyfi veya hoşluk olsun diye gelişmemiştir. Estetik kaygı, insan türünün evriminde ilkel dönemlerden itibaren tuğlaları döşenmiş bir yapıdır diyerek bu kısa notu tekrarlayayım ve konuya devam edeyim.

İkinci olarak da genellikle yapıtlarının ve fikirlerinin arkasına kulağa hoş gelen sözcükler tümceler ve de felsefi açıklamalar koyuyorlar. Bir örnek vereyim:

"Kavramsal bir sanat eseri ancak fikir iyiyse iyidir". "Kavramsal sanat izleyicinin gözüne hitap etmekten çok beynine hitap eder." (Sol LeWitt Paragraphs on Conceptual Art)

Yukarıdaki ifadeyi özetlersek; kavramsal sanatta esas olan fikir ve düşüncedir diyor. Gördüğünüz gibi bu izah kulağa hoş geliyor. Uygulamalarda hazır yapım nesneler veya onların imajları, bir fikri aktarmak için sunuluyor. Ancak sergilenen nesneler sanatsal objeler olmadıkları için zaten otomatik olarak arkasında kendisiyle ilgili bir fikir yani üretim gerekçesi olduğu bellidir. O zaman soru şudur; böylesi çabalara, **sanat** demeye gerek var mı? Çünkü fikir ortaya koymanın çok çeşitli yöntemleri zaten var ve insanlık tarihinin başlangıcından beri kullanılıyor. Genel olarak da iletişim şekli diyoruz. Sözün özü, sanat dahil her türlü iletişim şeklinin ancak kavramlarla yapılabildiği zaten bilinir. Dolayısıyla bu iletişim şekilleri ayrıca kavramsal adında ayrı bir kategoriye alınmazlar.

Örneğin güzel sanatların diğer dalları olan edebiyatta, sinemada, özel-

Bir adam, Felix Gonzalez-Torres'in İsimsiz adlı eserinden bir parça şeker alır.

likle şiirde, fikirler, duygular bazen düz bazen de dolaylı olarak ifade edilir. Turp gibisin, Güneşte demlerim senin çayını vs. de olduğu gibi birçok nesnenin ismi ve kavramı kendi bağlamlarından çıkarılıp bir fikir, bir durum ya da duyguları daha güçlü ifade etmekte kullanılır. Ama hiç birisi **kavramsal şiir, kavramsal edebiyat ya da kavramsal sinema** adı almazlar. Çünkü gereksiz hatta anlamsızdır. Gereksizdir dedim, zira insanlar ilkel dönemlerden beri düşünce veya inançları temsil için çeşitli nesneleri sembol olarak kullanıyor. Yeni bir şey değildir. Şimdi gelelim kavramsalcıların estetikle ilgili sorunsalına...

Kavramsal sanatın öncülerinden olan Kosuth uzunca bir makalesinde sanatın işlevini sorgulayıp estetik ve sanatı birbirinden ayırmıştır. (Joseph Kosuth Art After Philosophy, 1969)

Önce şunu belirteyim. Eğer çeşitli şekillerde söyledikleri gibi kavramsal sanatta ortaya konulan nesnenin önemi yoksa, o vakit estetik özenme veya beklentinin de önemi yoktur. Çünkü fikirde estetik kaygı aranmaz. Sunulan nesnenin de estetik olması değil fikri temsil etmesi önemlidir. Kaldı ki yapısal olarak kavramların, zaten estetik kaygısı yoktur, dolayısıyla da kendiliğinden estetikten ayrılır. Ancak sanat için bu söz konusu değildir.

SANAT ESTETİK BİR UĞRAŞTIR

Hep vurguladığım gibi bir sanat sunumunda estetik yoksa o zaman herhangi bir ifade şekli olur. Buna da ısrarla sanat demenin hiçbir yararı yoktur. Çünkü estetik sanatın olmazsa olmaz özelliğidir, onun dışındaki bütün faaliyet ve uygulamaların bir adı veya tanımı zaten var. Keza bırakın sanatı, başka amaç için üretilmiş bütün eşyalarda bile estetik kaygısı vardır. Yani birçok eşyanın üretilme gereği, ne işe yarayacaksa, yapı olarak ona uygun tasarlanırken aynı zamanda estetik olması da üretilme planının bir parçasıdır. Hatta estetik olması, satış için mutlaka gerekli unsurlardandır. **Sanat ise, herhangi bir yarar amacı olmadan içerdiği konuyu estetik olarak sunma eylemidir.** Bu bağlamda sanatı estetikten ayırırsanız, o vakit ortaya çıkan şey diğer kategorilerdeki nesnelere ve iletişim araçlarına dönüşür ve sanatlıktan çıkar. O zaman bu tür sunumlara **sanat** yerine **bağlamsız nesne dizaynı** demek daha uygundur ya da dilsel yapıyı kullandıkları için **göstergesel sunum** da denilebilir.

Yazının sonlarına geldik konuya biraz da şirinlik katarak devam edelim. Aslına bakarsanız nesneleri kullanarak fikir sunmak için sanatçı olmaya gerek yoktur. Yukarıda da belirttim, bu uygulama grafik, reklam sektörü gibi çeşitli alanlarda zaten kullanılmaktadır. Bu gerçekten yola çıkarsak, bence kavramsal sanatı ressamlar, heykeltıraşlar yapmamalı. Felsefeciler, özellikle dilbilimciler, sosyal bilimciler bu iş için daha uygunlar. İlla yapılacaksa onlar yapmalı. Zaten kavramsal sanatta kullanılan objeler sanatsal malzemeler değil. Onun için sanatçılar bu alana hiç girmemeli. Çünkü sanatçılar sanatsal özgürlük adına ya da sanatı sorgulamak gibi akla ziyan argümanlarla sanatsal değerleri, kriterleri kısmen ya da tamamen yok sayabiliyorlar. Bundan faydalanan ve düşük tenezzülleri olan sanat insanları da kavramsal sanatı çok aşağı seviyelere indirdiler. Halbuki ne dilbilimcilerde ne de sosyal bilimcilerde böyle dejenerasyonlara, böyle düzeysizliklere pek kolay rastlamazsınız. Ayrıca onlar, estetik ile sanatı ayırmak gibi bir tuhaflık da yapmayacakları için bu işi en doğru şekilde yaparlar. Hele yukarıda verdiğim gibi, **"Bu da sanat mı dedirtmeyen sanat, sanat değildir!"** gibi ciddiyetsiz çıkışlar asla yapmazlar. Her neyse, yeri gelmişken bu ciddiyetsiz yoruma mizahi bir cevap vererek bitirelim

Düşünsenize, iyi ki **"Bu da şoför mü dedirtmeyen şoför, şoför değildir,"** ya da **"Bu da doktor mu dedirtmeyen doktor, doktor değildir"** diyen meslek erbapları yok!

Gelecek bölümde hem düşünerek, hem şaşırarak hem de tebessümle okuyacağınız kavramsal sanat konusuna devam edeceğim.

BİTEN YILDAN FRAGMANLAR

■ NESLİHAN ALTUN

Dönüşü yavaşlayan bir dünyanın ilk sorunu zamandır
Doğru kararlar kalmaz
Fırtınaları takip etmek kolaylaşır
Mavi nokta daha soluk
Okyanus tabanında yeni bir şey bulunamamıştır

Hastalarına bakan, âşık olan, yas tutan
Kırıkları onaran, ölülerini gömmeyi bulan
Ölülerine ağlamayı ve devam etmeyi bulan
Çamurdan tenden kirpikten
Doğuran ve durmadan doğuran

Bıçak taşımayı öğrendik
Kaçmayı, dönmeyi, saldırmayı, yapma demeyi
Anlatmak için para vermeyi öğrendik

Ekmekte küf ilerledi dalda berbat sürgünler
Ham betondan evlerde söz ilerledi
Cebimizde yoksulluk
Yediğimiz dayaklardan kekeme
Evlerde yarı baygın bulunduk
Babaların zehirlediği hanelerde yaşlılık ve nedamet
Annelerde aptallık, kuşku ve merhamet
Yedi kardeşin dördüncüsüydük, altısı erkek
Büyüyünce mecburen bıyık bırakacaktık

SAKİNLEŞTİ DELİLİĞİM

■ ECE GİZEM DEMİR

Sakinleşti deliliğim
Kesmedim tırnaklarımı,
Avuç içlerime batıra batıra törpüledim
Geç oldu idrakım
Olsun, anladım
Vura vura kanattığım yer ben'im
Yine de yakışıksız eril isteklerim yok değil ara sıra,
Öfke gibi
Başa vuran
Bir topa gelişine vurmak gibi mesela
Hesaplamadan neyi kırıp dökeceğini
Yeter ki gol olsun bencilliğinde

Sonra öğrendim
Çok sonra
Rüyaların gerçeğin gölgesi olduğunu
Karanlığın da izi sürülürmüş, sürdüm
Kaybolmak da bulmak kadar elzem.

Sonra umudu sol cebimden çıkardım
Gerçek bir siyasetçi edasıyla
Öpüp, kanlı ellerimle havaya saldım beyaz güvercini
İzim kaldı özgürlüğünde
Gördüm
Herkes alkışladı yine de
Elimdeki kanın görünmezliğine şaşırdım

Mehmet Ali & Akşamsefası

EMEĞİN BAŞKENTİNDE "SERMAYE VE EMEK" KARİKATÜR SERGİSİ

■ ÖZLEM YÜCESAN

"Emeğin başkenti şanlı Zonguldak" sloganı 90'lı yıllarda Zonguldaklı madencilerle birlikte yürüyordu her gün.

80'lerde darbe vurulan siyasi-sosyal yaşam ve karartılan gelecek, 90'larda Bahar eylemleriyle ışıklı bir mücadeleye dönüştü. Zonguldak'ta da madenciler değil sadece; "bir kent yürümüştü"...

Ne var ki 1985-90 arası en ağır darbelerden biri "yüzde 76 gerileyen maden yatırımları"na vurulmuştu çoktan. (Zonguldak kömürü Türkiye'nin enerji ihtiyacının yüzde on beşini karşılarken şimdi binde 7'sini karşılıyor!) "KİT'lerin özelleştirilmesi bir amaç olmalı" yazan Madencilik Şurası raporu bile çıkmıştı. Devlete düzenli ve ciddi bir katma değer fazlası veren Zonguldak'ın ve ocakların adı ise nedense "zarar ediyor" diye çıktı! "Ülkenin sırtındaki kambur" ilan edildi! (Mükellefiyet döneminin kamburlaştırdığı işçilerin sözü bile edilmedi!) Maliyetinin kat kat düşüğüne satılan kömür (1040 liraya mal edildi, 220 liraya satıldı!) birilerini zengin ediyordu ama onu canı pahasına çıkaranların hakkı verilmediği gibi bir de yine onlar suçlanıyordu. Ozan boşuna sormamıştı: "Ocak mıdır zindan mıdır / Sermayenin kanunu mudur" diye...

Gazeteci Gözde Kök ile karikatürcü Paylaş Kiraz.

Birbirini takip eden her işin, her işbölümünün hayati önemi olan yeraltı madenciliğinde "talan ve yağma" dönemi böyle başladı; müesseseler kapatıldı, tecrübeliler emekliliğe zorlandı, işçi sayısı azaltıldı, ocaklar dinamitlendi, havza madenciliği söndürüldü, üretim düşürüldü, düşük fiyat verene maden sahası verildi, sendikacılık sarardı, kömür çamurlaştı... Zonguldak "kumpanyalar dönemine geri döndü ve altına hücum" başladı. Bazıları çabucak zenginleşirken, bazısı daha da fakirleşti... 1988'de Özal, "Zonguldak'ı kapatacağız!" derken aslında fişini çekmişti koca ülkenin de! Zonguldak'ın tarihi, biraz da ülkenin tarihidir bu yüzden...

17 yaşındaki Paylaş Kiraz, 2000'lerin Zonguldak'ında karikatür sergisine "Sermaye ve Emek"i konu olarak seçerken politikleşeceğimiz, aydınlığı arayacağımız, ışıklı bir mücadeleye dönüştüreceğimiz günleri muştuluyor belki de... 15-19 Kasım 2022'de Zonguldak merkezde açılan sergi, sonrasında Sergi Odası ve Kilimli Halkevi'ne de taşındı ve Aralık'ın son günlerinde Ankara Nâzım Hikmet Kültür Merkezi'nde "Solcu Liseliler"in konuğu oldu...

Hayat pahalılığını büyüklerinden daha önce sorgulayan çocuklar ve gençler özgürlüğü de, eşitliği de, ekmek ve adalet kavgasını da onlardan önce öğrenecekler eminiz. Bahar eylemleriyle başlayıp Gezi direnişiyle devam eden mücadele mirası çok daha ilerisiyle taçlanacak, başkentimiz hep "emek" olacak.

Mehmet Ali & Akşamsefası

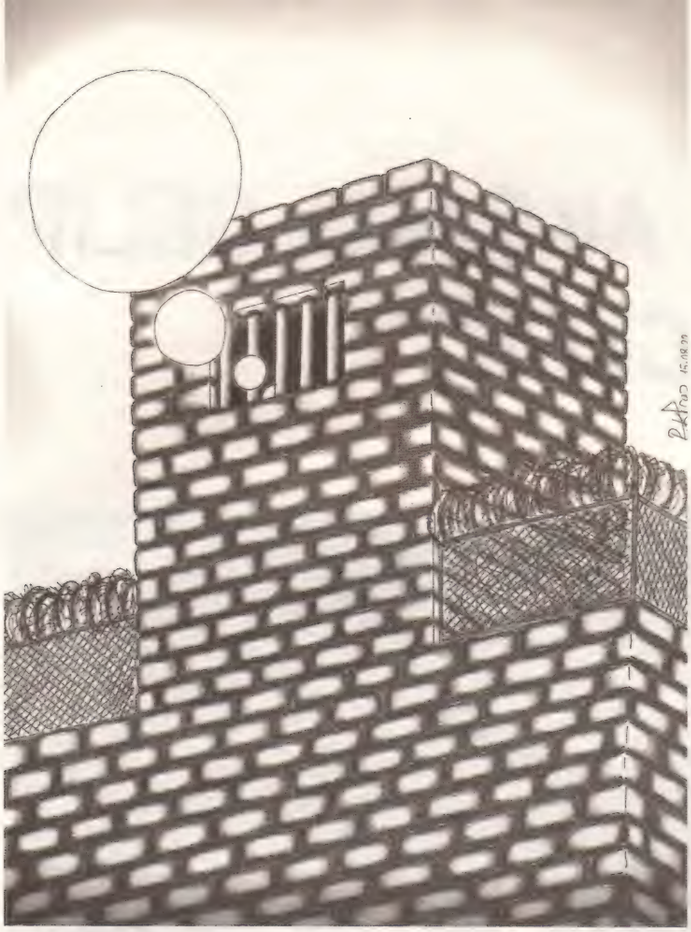

17 yaşındaki Paylaş Kiraz, 2000'lerin Zonguldak'ında karikatür sergisine "Sermaye ve Emek"i konu olarak seçerken politikleşeceğimiz, aydınlığı arayacağımız, ışıklı bir mücadeleye dönüştüreceğimiz günleri muştuluyor belki de... 15-19 Kasım 2022'de Zonguldak merkezde açılan sergi, sonrasında Sergi Odası ve Kilimli Halkevi'ne de taşındı ve Aralık'ın son günlerinde Ankara Nâzım Hikmet Kültür Merkezi'nde "Solcu Liseliler"in konuğu oldu...

Mehmet Ali & Akşamsefası

NASİPSE ADAYIZ, AKŞAMA GELİP OYUNUZU İSTEYECEĞİZ!

■ HAYDAR ALİ ALBAYRAK

Burjuva siyasetin dümenleri anlatının da iskeletini çatıyor ancak **Kesal'ın bir anlamda Okmeydanı'nın "yerlisi" olması, orada gerçekten bir hastane işletmesi ve mahalleliyi zaman zaman ücretsiz sağlık taramalarından geçirdiğinin bilinmesi** filmi ayrı bir düzleme taşıyor.

Ercan Kesal'ın yazıp yönettiği 2020 yapımı *Nasipse Adayız* filmine şu aralar Netflix platformundan ulaşılabiliyor. Salgın nedeniyle sinema sektörünün felce uğradığı bir süreçte film izleme keyfimiz de giderek kaçarken bu tür örnekleri görmek bizi bir nebze olsun rahatlatıyor.[1] Diyeceksiniz ki, "bu ne kardeşim, sen de boş durmayıp Ercan Kesal reklamı mı aldın?" Üstüne bir de Netflix'i anarak ürün mü yerleştirdin? Ayrıca daha önce yazılarımı okuyanlar varsa şu sitem edilebilir: "Sen eskiden ağzıyla kuş tutanı yererdin ne ara uçan kuşu över oldun! Hayırdır!" Hayır efendim hayır, endişe buyurmayınız! Ben de önümüzdeki seçimlerde bir muhtarlık adaylığı falan kovalamayı düşünüyorum, şimdiden herkesle arayı sıcak tutmaya çalışıyorum! Anlarsınız ya!

ADAYLIK İÇİN ÇEKİLEN HALAYLAR VE AĞIZ KOKUSU...

Filmin havasına "münasip" hani açıkçası pek de güldürmeyen esprilerin ardından dilerseniz filme geçelim

Mehmet Ali & Akşamsefası

ve bildiğimiz işi yapıp film değerlendirelim.

Kesal'ın bugüne dek sinemaya katkıları saymakla bitmez. Oynadı, yazdı çizdi ancak ilk defa yazıp yönetiyor. Bu ilk yönetmenlik deneyiminde başrolü de kendisine uygun görmüş. Belediye seçimlerinde Beyoğlu başkanlığına aday adayı olan Doktor Kemal Güner'i canlandırıyor Kesal; zaten film de adayımızın seçim ajandasından bir günü işliyor. "Muhalif" ve merkez bir partiden, üstelik gözden çıkarılmış, daha doğrusu zafer şansı düşük, "karşı mahalle"nin egemenlik sürdürdüğü bir ilçe için aday adayı olunca o yolun çilesine de katlanmak zorunda kalıyor. Kendi deyişiyle hamama girip terliyor. Ücretsiz sağlık taramaları, kahvelerde dağıtılan check-up kuponları, düğün salonlarında yapılan tanıtım toplantıları, hemşehricilik, çekilen tonla halay ve ağız kokusu... Doktor Kemal Bir Numara'nın (parti genel başkanı) gelip adaylığını açıklamasını, artık kesinleştirmesini beklerken çevresini saran takım yüzünden türlü sıkıntılara düşüyor. Muzip bir film Nasipse Adayız, oldukça gerçekçi bir hat izliyor.

Burjuva siyasetin dümenleri anlatının da iskeletini çatıyor ancak Kesal'ın bir anlamda Okmeydanı'nın "yerlisi" olması, orada gerçekten bir hastane işletmesi ve mahalleliyi zaman zaman ücretsiz sağlık taramalarından geçirdiğinin bilinmesi filmi ayrı bir düzleme taşıyor. Seyirci tüm bu verilerden hareketle ve elbette gerçek olaylardan yola çıkıldığı bilgisiyle belki çok kere, "Kesal 2004'te CHP'den aday adayı olduğunda acaba bunlar mı yaşandı" sorusuna yöneliyor. Yalnız isimler mi değişmiş? Meslekler aynı kalsa bile isimler değişmiş diyebiliriz, bir de tabii kurmacanın doğası gereği olayların çarpıcı kılındığını, çelişkileri açığa çıkarmak için daha dramatik bir tondan aktarıldığını görüyoruz. Özellikle filmin ikinci yarısında, hırsın ve hüznün yoğunlaştığı noktayı daha iyi betimlemek adına yaşanan gelişmeler dikkat çekici nitelikte.

80'LERİN POLİTİK GÜLDÜRÜLERİNİ ANIMSATAN ATMOSFER

Filmin tercihlerine kısaca değinmek istiyorum. Kemal Güner'in aday adayı olması ve seçim yerine evvela adaylığı kazanmak için çırpındığı bir günün işlenmesi (elbet Kesal'ın bizzat yaşadığı tecrübelerin de etkisiyle) artı hanesine yazılabilir. Bu durum filmin gerçekçi atmosferini desteklerken diğer yandan temponun ayarlanmasında belirleyici rol oynamış. Biz seyirci olarak Kemal Güner'i gördüğümüz henüz ilk sahnede ondan pek bir yol olmayacağını düşünmeye başlıyoruz. Güner'de siyasetçi kumaşı yok, bir kere yırtık bir karakterden yoksun, hepsinden öte asistanları Arzu (Selin Yeninci) ve Harun'a (Kemal Burak Alper) yakayı kaptırmış. Şoförü Hayri (İnanç Konukçu) ile fazla samimi mesela, özel hastanesinde de işler pek yolunda yürümüyor. Üstelik bu teslimiyet, saydıklarımdan ibaret değil. Evinde, iş yerinde otorite kuramayan bir aday adayı Kemal Güner, dolayısıyla ataerkil siyasi yapımızda karşılığı yok.

Eşinden boşanmış, çocuğuna bakan bir profilden bahsediyoruz. Eski eşi Figen (Nazan Kesal) her ne kadar salon toplantısına teşrif etse de kapıda Rumen sevgilisini bırakıyor ve salona yalnız can sıkıntısını taşıyor. Böyle bir aday adayının şansı hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce kotarır mı? Ziyaretler yapıyor. Radyo sahiplerini, dernek başkanlarını, başka ilçe adaylarını bağlamaya çalışıyor ancak bir şeyler eksik sanki... O eksiklik, gömleğin vücuda oturmama hâli, filmin temposuna da yansıyor. Ağır aksak ilerliyor *Nasipse Adayız*, belgesel sadeliğinde, yakın planlar, takip çekimleriyle... Bir yapmacıklığı (Güner'in semt gezilerini ve nihayet salon toplantısını) sahici bir söylem ile belgelemeye çalışıyor film, filmin de bir ideolojisi var yani! Bir yerden alıp bir yere koyuyor, sahteyi "gerçekçi" üslup ile bozdurup sürüyor sahneye! Biraz abartılı bir yorum gelebilir ama *Nasipse Adayız*'ın yer yer dokü-dramaya doğru salınırken ölçülü bir mizah tutturması, onu ironik kurmacanın sularında yüzdürüyor. Bu ironik hava ise bana 80'lerin "yarı politik" filmlerini hatırlattı. Kemal Sunal'ın başrol oynadığı taşlamaları söz gelimi... Daha spesifik bir örnekle, *Selamsız Bandosu*'nu...

80'lerin, politik cambazlıkta bir zirve olduğunu düşünürsek Güner'in sergilediği amatör cambazlığın o yılları hatırlatması dahi filmin bir şeyler başardığını gösteriyor. *Nasipse Adayız* aslında 80'ler politik güldürülerimizi andırarak ucu açık bir biçimde ve hayal kırıklığıyla bitiyor. Doğrusu besbelli bir kırıklık var ortada ama hayaller kurmaktan da imtina etmiyor başkahramanız, Beckett'in önerdiği gibi, belki "daha iyi deneyip daha iyi yenilmek" için yeniden ve yeniden sıvıyor kolları... İşte tam bu noktada büyük siyaset karşısında amatör siyasetçinin veya herhangi bir vatandaşın (küçük insanın) boyunun ölçüsünü alması 80'ler güldürülerinin de odağını meydana getiriyor(du). Devletin ve büyük siyasetin, diğer bir ifadeyle sermaye-bürokrasi işbirliğinin ezici yönünü görüyoruz. Nes-

li Çölgeçen'in *Selamsız Bandosu*'nu hatırlayalım. Haftalarca beklenen, karşılama töreni için hummalı hazırlıklar yürütülen, uğruna gösteriler tertiplenen devlet erkanının treni kasabaya uğramıyordu. Devlet töreni hazırdı ancak devlet treni basıp gitmişti! Hatta onu da bir yana bırakıp Şerif Gören'in *Abuk Sabuk Bir Film*'ine bakalım. Finalde, film boyunca hiç gülmeyen Âdemoğlu (Kemal Sunal) bir çocuğun oynadığı film makarasını gösterip "film çeviriyorum" demesi üzerine kahkahayı basmıyor muydu? Selamsız'da öylece geçip giden trene bir yanıt olarak okunabilir bu kahkaha... Yalın, bozulmamış... İronik fakat tadı kaçırmadan... *Nasipse Adayız* da bu tadı kaçırmıyor.

DÜZEN SİYASETİNİN SAĞI SOLU BELLİ OLUR! HATTA AYNI OLUR!

Kesal'ın filmi ikinci yarıda hareketleniyor ve burjuva siyasetin çürümüşlüğü daha bir hissediliyor. Adayımız "Onu tanıyorsunuz"[2] sloganını kullanıyor, bir başka sloganı da "Çare doktor"! Hem tanınan bilinen olmak hem çare olacağına ikna etmek tam anlamıyla burjuva siyasetine has bir açıkgözlülük/açgözlülük örneği değil mi? Nedir ki Doktor Güner biraz acemi... Salondaki konuşmayı pek beceremiyor, basmakalıp ifadelere başvuruyor. Diğer yandan ana yemeğin ve tatlının şaşan zamanlaması, "Bir Numara" gelmeden boşalan salon belki de adaylığa mal oluyor. Her şey bu kadar saçma ve bu kadar pamuk ipliğine bağlı! Çünkü Haydar, Hıdır, Zeynel, Düzgün isimlerinin havada uçuştuğu; Sivas, Erzincan, Malatya, Dersim ittifakının kurulduğu o salon da siyasete sağdan çok farklı bakmıyor. Yemekler yeniyor, rakılar içiliyor. Sonra hadi bize eyvallah! Hakkını yemeyelim, semt radyosunun sahibi Nuri (Muttalip Müjdeci) bu dalavereleri iyi bildiğinden Kemal'e elinden geldiğince yardım ediyor. Rakı sofrasından kaldırıp Osman hocanın etkinliğine götürüyor. Feyizli amcamızın elini öpüp icazet alan Kemal en büyük kazığı ise yine Bir Numara'dan ve onun danışmanlarından yiyor. Rakibi Sezai Kartal'ın düzenlediği sünnet düğününe giden Kemal sabah kendisine destek sözü verenleri, "beş bin oylarını da alıp geleceğini" iddia edenleri orada buluyor. Öfkesine ve merakına yenik düşüp Bir Numara'nın peşi sıra tuvalete giden Güner bir kabinde saklanarak hakkında söylenenlere kulak kabartıyor. Danışmanı Bir Numara'ya, doktorun garip bir adam olduğunu söylüyor, gülüp eğleniyorlar. Burada geçen diyalogdan filmin açılış sahnesini hatırlıyor/anlamlandırıyoruz. İki şişe viskiyle il başkanının kapısına dayanan doktor fantezisi de aydınlanmış oluyor. Bir Numara bu tutumu pek beğeniyor. Eh, anlaşılan işi kapmış doktorumuz, bir yerine iki şişeyle gidiyor! Demek birini açıp içerlerse diğeri el değmemiş avanta olacak!

Oysa *Nasipse Adayız* yükselen gerilime karşın frene basarak durgun atmosferine sadık kalıyor ve bir bayrak imalathanesinde, manalı bir sonla selamlıyor seyirciyi. Merdiven altı sömürünün tüm yalınlığıyla karşımıza çıktığı bu tekstil atölyesi Siyahilerin, Orta Asyalıların istihdam edildiği, âdeta cehenneme düşürüldükleri yer. Başlarında zebani gibi dikilip sürekli daha hızlı çalışmalarını dikte eden patronları ise, gözlerinin önünde bir yandan da mangalda kızarttığı etleri kemirirken, Kemal Güner'e siyasetin burada (orada) şekillendiğini söylüyor. Kesinlikle haklı! Burjuva siyaset emeğin sömürüsü ile şekilleniyor ve bu sömürü her daim ülke bayrakları, parti bayrakları, aday bayrakları gölgesinde gerçekleşiyor.

[1] Bu yazı, salgının yurdumuzdaki en koyu süreçlerinden biri yaşanırken, Nisan 2021'de yazılmıştır.

[2] Filmin adı İngilizce'ye de, onu tanıyorsunuz anlamına gelen "You Know Him" olarak çevrilmiş.

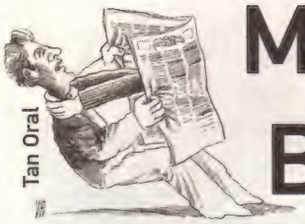

MUHALEFETİN EN BÜYÜK YANILGISI

■ AV. HAYDAR AKSOY *(İSTANBUL BAROSU)*

Eskiden beri sol bazı çevreler, "bozuk düzeni" teşhir etmek amacıyla "zam, zulüm ve işkence" gibi, umut ve çözüm içermeyen retoriklerle kamuoyuna seslenir. Bu retoriklerin etkisini güçlendirmek için de yaşanan bir dizi acı olay sıralanır.

Son dönem muhalefet de iktidarı yıpratmak için benzer bir yönteme başvuruyor. İktidarı teşhir etmek amacıyla iyimser çözüm önerileri içermeyen, iktidarın yanlış uygulamalarını, uyguladığı bazı baskı ve yasakları hemen her gün muhalefete yakın görsel ve yazılı medyada görmek mümkün. Bu bağlamda adaletsiz mahkeme kararlarına, yasaklanan etkinliklere, işsizlik ve derinleşen yoksulluğa özellikle vurgu yapılmaktadır.

Bazıları da, bu yaklaşımı felaket tellallığı boyutlarına vardırmaktadır. Hatta seçimi kaybetse bile iktidar bloğunun iktidarı bırakmayacağını ileri sürenler dahi çıkmaktadır.

Böyle söylemler belli ölçüde iktidarı yıpratsa da asıl olarak egemen güçlerin ve iktidarın değirmenine su taşır. Hemen baştan söyleyelim ki; bu yaklaşım muhalefetin en güzel yanılgısıdır. Çünkü böyle bir çaba halk arasında daha çok çaresizliğin, umutsuzluğun, belirsizliğin ve korkunun yayılmasına vesile oluyor.

Böyle olumsuz söylemleri sürekli tekrarlamak, halk arasında adalet, refah ve özgürlük için mücadele etmenin suçmuş gibi algılanmasına yol açıyor. Bundan dolayı da yasal eylemlerden geniş kitleler uzak duruyor. Örneğin, sürekli boğulma vakalarının anlatıldığı bir ortamda, insanlarda yüzmeye karşı bir çekingenlik oluşması doğallığı gibi...

KORKUNUN SONUÇLARI

Korku, insanların hayal kurmasını ve düşünce üretmesini engeller. Daha özgür, eşit ve müreffeh bir toplum hayal etmeyen insanlar mücadele etmezler. Kısacası; çaresizlik, korku ve belirsizlik içinde kıvranan kitleler, tutuculaşır ve değiştirme iradelerini yetirirler. Çözüm üretmeden ve bunu gündeme getirmeden, sadece seçimin güvenli olmayacağını vurgulamak, seçmenin gözünde sandığa gitmeyi anlamsızlaştıracaktır. Sonuç olarak insanların sandığa gitmemek ya da gücün simgesi olan iktidarın etrafında toplanmak dışında bir seçeneği kalmayacaktır.

MUHALEFETİN ZİHNİYET DEĞİŞİKLİĞİ

Muhalefetin bu konuda zihniyet değişikliğine gitmesine büyük ihtiyaç var... Böyle ciddi değişikliklerin, öncelikle bizzat ilgili örgütlemelerin kalbinde gerçekleşmesi daha işlevseldir. Onun için muhalefetin örgütleyicisi olan Cumhuriyet Halk Partisi, bu konuda kendi içinde öncelikle zihniyet değişikliğine gitmelidir.

Yanlışı teşhir ederken, çözümü de içeren iyimser bir söylem kullanmak açıktır ki, daha etkili olur. Diğer bir deyişle, sorunun yakıcılığına vurgu yaparken, çözümü ve iyimserliği de feda etmeyen bir söylem geliştirilmelidir. İşte bu noktada, Ekrem İmamoğlu'nun belediye seçimlerinde kullandığı ve başarısına katkısı olduğunu düşündüğüm "Her şey güzel olacak" sloganını anımsamakta yarar var.

Muhalefet, iktidarın ezberini bozan iyimser çözümleri, alanlarda, sokakta ve salonlarda halkla paylaşmaya cesaret etmeli. Öyle çözüm önerileri olmalı ki, muhalefeti desteklemeyen seçmen bile gurur duymalı.

SONUÇ

Muhalefet, sorulardan çok iyimserliğin gülümsediği çözüm önerilerini bir an önce ortaya koymalıdır. Ardından ülkenin boğuştuğu yakıcı sorunlar eskimeden üstesinden gelineceği güvenini aşılayan psikolojik bir iklim yaratmalıdır. Böyle bir atmosferde kitlelerin kolektif hafızası değişim için harekete geçecek ve muhalefet gerekli desteği alacaktır.

Bunun sonucunda kitleler çekinmeden, zam, zulüm ve tüm baskıları protesto eden yasal sivil itaatsizlik ve gösteriler gibi eylemlere katılır veya destekler. Böyle bir durumda insanlar, seçim sandığına tereddütsüzce gidip özgür iradeleri ile oy kullanacaktır. Ayrıca böyle bir atmosferde halk, somut projeler çerçevesinde seçim sandıklarına ve bunun sonucu ortaya çıkan iradelerine sahip çıkacaktır.

Unutmayalım ki, günümüzde geniş kitlelerin rızasını zımnen de olsa alamayan bir iktidar uzun süre ayakta kalamaz

Umudu, iyimserliği ve değiştirme iradesini görünür kılmanın tam zamanı...

Mehmet Ali & Akşamsefası

KANUNLARIN RUHUNA YÖNELİK BİR ARAYIŞ: Montesquieu

■ ÖZGE FINDIK

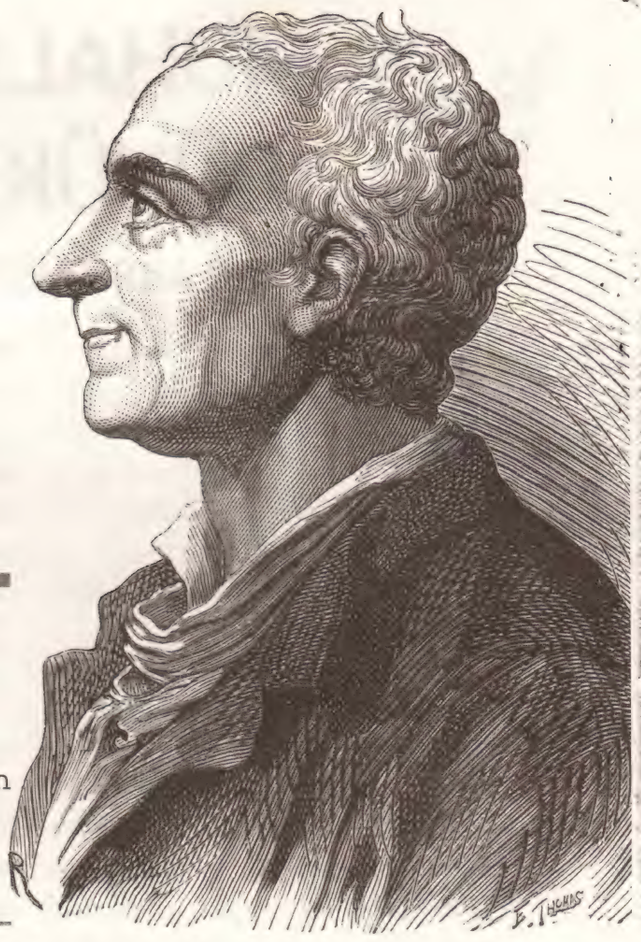

Montesquieu'ye göre; kanunlar, toplumların üzerinde yer aldıkları coğrafyanın ikliminden, adetlerinden, yaşayış biçimlerinden etkilenmektedir. Bu sebeple, kanun yapıcılık, her topluma özgü bir faaliyet olarak yürütülmelidir. Bu yöntem aynı zamanda siyasal özgürlük kavramının sorgulamasında da Montesquieu'nun başvurduğu araçlardan biridir.

"Felsefe karanlığa gömüldükçe, yaşamın bir biçimi tükendikçe tükenir. Minerva'nın baykuşu ise kanatlarını yalnızca akşamın alacakaranlığı çökünce açar."[1]

Şubat 2013'te inşaatı tamamlanıp hizmete girdiğinde, İstanbul Anadolu Adliyesi, emsalleri arasında, dünyanın en büyük adalet sarayı olması ile övülüyor, hakkında vereceği geniş kapsamlı hizmetin öve öve bitirelemediği haberler yapılıyordu.

"Dünyanın en büyük adliye binası olan Kartal'daki Büyük Anadolu Adliyesi, hizmete girmek için gün sayıyor."[2]

Sayılı gün hızlı geçti, geniş yerleşkelere kurulan dev adliyelerin inşaatları tamamlandı, mahalli ve dağınık olan adliyeler büyük binalarda birleştirildi ancak beklenen olmadı ve dünyanın en büyük adalet sarayını hizmete sokan Türkiye, devasa adliyelerinin kapısında sıra bekleyen ilgililerine adaleti pay edemedi.

Türkiye, geçtiğimiz 2021'i, Dünya Adalet Projesi[3] Endeksi'ne göre, hukukun üstünlüğü sıralamasında 128 ülke arasından 118.; yargıya güven sıralamasında 129. olarak tamamladı.

O halde, adalet her ne ise, büyük saraylardan dağıtılabilen bir şey değildi. Peki, ne adalet? Adalet Antik Yunan'da "dikaiosyne" olarak anılan ve yine Antik Yunan'da üzerinde epey iş görülen bir kavramdır. Özellikle, Sokrates'le birlikte, felsefe yapma eyleminin doğa tartışmalarından çıkıp insana yüzünü dönmesi ile felsefe tarihinin adalet ile işi başlamış oluyor. Sormuşken cevap verelim: "Siyasal sistemlerin, bireyler arasındaki ilişkilerin ve eylemlerin ahlak bakımından adil ya da doğru olma niteliği, adil davranma ilkesi; eylemde adil olma niteliğini ya da ilkesini gösterme, dürüstlük; bir eylemin ahlaki doğruya, ahlaksal usa ya da gerçeğe uygun olması; hakkın ya da haktanırlığın hüküm sürmesi; ilkçağ Yunan felsefesinden bu yana dört ana erdemden biri."[4]

Antik Yunan'ın adalet üzerine düşünme işi, Aydınlanma'ya giden ve devam eden yolda Kıta Avrupası'nda devam ediyor. Bütün bu tartışmalar içerisinde sözgelişi ayrı bir öneme sahip olduğunu söyleyebileceğimiz bir soruya dikkat çekebiliriz: Adaleti kim sağlayacak?, Yasaları belirleyen mi, yasaları uygulayan mı? Ya bunların hepsi tek elden yürütülüyorsa?

Bu konu üzerine, neredeyse felsefe tarihince yanıt aranmıştır diyebiliriz. Konu üzerine düşünen ve önemli bir yanıt geliştiren düşünürlerden biri de

Mehmet Ali & Akşamsefası

Montesquieu'dür.

Montesquieu, 1689'da Fransa'da doğmuştur ve iyi eğitimli bir hukukçudur. Aristokrat bir aileden geldiği için geniş imkânlarla, siyaset yapmak üzere yetiştirilmiş, dönemin entelijansiyasıyla iç içe büyümüştür. Doğduğu ailenin avantajlı sınıfsal konumu sayesinde iyi bir eğitim alan ve hukuk kariyerinde Bordeaux başyargıçlığına yükselen Montesquieu, 1721 yılında "Acem Mektupları" adlı eserini yayınlamıştır. Adını gizleyerek yayınladığı bu eserinde, Paris'i gezen iki hayali İran'lı ziyaretçi gözünden devleti ve kiliseyi istibdatçı olmakla eleştirmiştir. 1748'de ise bir diğer önemli eseri olan ve yukarıdaki sorgulamamız bağlamında inceleyeceğimiz "Kanunların Ruhu" adlı eserini yazmıştır. Üzerinde yirmi yıl çalıştığı bu eser de tıpkı yukarıda andığımız Acem Mektupları gibi eleştirel niteliği tarafından kilise tarafından yasaklanmıştır.

"GÜÇLER AYRILIĞI"

Montesquieu, çağdaş siyaset biliminin öncülerinden kabul edilmiştir ve güçler ayrılığı ilkesini savunmuştur. Bunu yaparken, yöntem olarak; olaylar arasındaki zorunlu ilişkileri inceleyip; ideal olanın değil, olgusal olarak gerçekte olanın incelenmesine girişmiştir.

Bu yöntemi izleyerek; Kanunların Ruhu'nda, yasaların işleyişini araştırmış ve kısaca şunu sormuştur: Aynı yasalar neden farklı toplumlarda farklı sonuçlar verir? Bu araştırmayı yaparken de İngiliz sistemini ele almıştır.

"Aslında dönemin İngiliz siyasal sistemindeki gelişmeler bir yanıyla katı kuvvetler ayrılığına dayalı başkanlık sistemine esin kaynağı olurken, öte yandan yumuşak kuvvetler ayrılığı sistemine dayalı parlamenter sisteme dönüşme sürecindeydi. İngiliz siyasetindeki yapısal değişiklikler 1787 Anayasası başkanlık sistemi modeline yol göstericilik yapmıştır. Bununla birlikte Lordlar Kamarasının yetkilerinin kısıtlanmasıyla şekillenen yasamanın kısıtlanması süreci de İngiliz siyasal sistemini parlamenter sisteme yönlendirmiştir. Dönemin İngiliz kamu hukukunda yaşanan gelişmelerin etkisi altında kalan Montesquieu, Locke'un yasama-yürütme-federatif erkler ayrımının yerine yasama-yürütme-yargı ayrımını getirmiştir."[5]

Yukarıda belirttiğimiz üzere bu çalışma, olaylar arasındaki zorunlu ilişkileri incelerken; hem doğa olayları hem de tarihsel olgular üzerinden çıkarımlarda bulunmuştur. Bu bağlamda kanunların insanların ihtiyaçlarından, kurumların ise zorunlu ihtiyaçların dayatmalarından dolayı ortaya çıktığını belirtmiştir.

Bunun yanı sıra, Montesquieu'ye göre; kanunlar, toplumların üzerinde yer aldıkları coğrafyanın ikliminden, adetlerinden, yaşayış biçimlerinden etkilenmektedir. Bu sebeple, kanun yapıcılık, her topluma özgü bir faaliyet olarak yürütülmelidir.

Bu yöntem aynı zamanda siyasal özgürlük kavramının sorgulamasında da Montesquieu'nun başvurduğu araçlardan biridir. Montesquieu'nün sisteminde, politika, bir dengeye tabidir. Erkin erkle dengelenmesi söz konusudur. Devleti yönetme gücünü elinde bulunduranların, bunu bir ayrıcalık haline getirmesinin önüne geçmenin yolu, başka bir güç tarafından sınırlandırılmasını sağlamaktır. Öyleyse şunu diyebiliriz; Montesquieu'nün özgürlük anlayışı, belirli sınırlara sahiptir. Buna göre, siyasal özgürlük kapsamında gerekeni yapabilmenin mümkün olması için, gerekmeyeni yapmamaya kimsenin zorlanmaması gerekmektedir. Buna ilave olarak, yasalarca yasaklanmayan şeyleri yapabilmek Montesquieu tarafından siyasal özgürlük diye tanımlanmaktadır.

Ne var ki bu türden bir iktidar kullanımı ancak ideal koşullarda bozulmadan devam edebilecektir. İdeal olmayan, gerçek koşullar altında, iktidarı elde tutanların sınırlandırılması gerekmektedir. Bunun da yolu, kuvvetlerin birbirinden ayrı ellere dağıtılması, ayrılmasıdır.

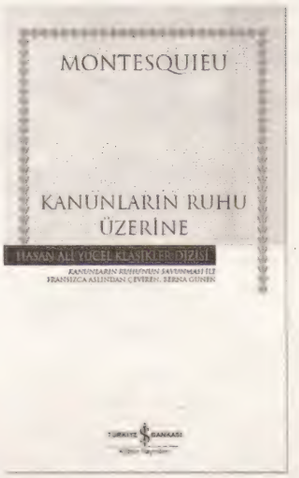

Aristokrat bir aileden geldiği için geniş imkânlarla, siyaset yapmak üzere yetiştirilmiş, dönemin entelijansiyasıyla iç içe büyümüştür. Doğduğu ailenin avantajlı sınıfsal konumu sayesinde iyi bir eğitim alan ve hukuk kariyerinde Bordeaux başyargıçlığına yükselen Montesquieu, 1721 yılında "Acem Mektupları" adlı eserini yayınlamıştır.

Paris'te Montesquieu heykeli

KORKUYA DAYALI TİRANLIK

"Her yönetimde üç tür iktidar vardır: yasama iktidarı, devletler hukukuna bağlı şeyler bakımından yürütme iktidarı ve medeni hukuka bağlı şeyler bakımından yürütme iktidarı. / Bunların ilkiyle prens ya da yönetici geçici ya da sürekli yasaları yapar ve daha önce yapılmış olanları değiştirir ya da yürürlükten kaldırır. İkincisiyle barış ya da savaş yapar, elçiler gönderir ya da kabul eder, kamu güvenliğini sağlar ve istilaları önler. Üçüncüsüyle suçluları cezalandırır ya da bireyler arasında çıkan uyuşmazlıkları yargılar. Bunlardan sonuncusu yargılama iktidarı ve bundan önceki basit biçimde devletin yürütme iktidarı olarak adlandırılacaktır"[6]

Montesquieu'ye göre, toplumlar ideal koşullarda yönetilmekten çok uzaktır ve çevresel etkenlerden etkilenmektedir. Bu etkenlerden en belirgin olanı iklimdir. Farklı iklim koşullarında toplumların yönetim şekilleri farklılık göstermektedir. Toplumların karakteristik yapıları bulundukları coğrafyalardan etkilenmektedir ve buna göre yönetim şekilleri de değişmektedir.

Her ne kadar yönetim türleri değişse de her toplumda öyle ya da böyle, yasama, yürütme ve yargı erkleri vardır. Bu erkler tek elde toplanırsa, tiranlık söz konusu olmaktadır. Bu türden iktidarların yaslandığı duygu, korkudur. Bu duygu yani korku erozyona uğrayınca tiran varlığını sürdüremez, bu iktidar yapısı çözülür. Monarşilerde baskın olan duygu onurdur, monarkı destekleyenler bu onurdan pay almak üzere sistemi koruyucu davranmaya çalışırlar. Öte yandan, cumhuriyet, erdeme dayalıdır ve monarşide onur, cumhuriyette erdemler aşındıkça, bu yönetim biçimleri bozulmaktadır. Yönetim biçimlerini tarif ediş biçimiyle ve yöntemiyle Montesquieu Aristoteles'in yöntemini izlemiştir.

"Platon'da olduğu gibi, devletten hep site devletini anlayan Aristoteles'e göre, devlet adamıyla devlet, kralla uyrukları, aile reisiyle ev halkı, efendiyle köleleri arasındaki ilişkilerin hep aynı türden ilişkiler olduğunu sanmak yanlıştır. Aristoteles, ne zengin azınlığın ne de yoksul çoğunluğun değil de, ancak ortak çıkarın gözetilmesiyle oluşabilecek orta tabakanın güçlü olduğu ve adaletin kendisiyle tecelli ettiği bir yönetim biçimi olan politeianın oligarşi ile demokrasinin uzlaştırılması sonucunda ortaya çıkabileceğini öne sürer. Demokratik anayasanın oligarşik anayasaya göre isyana ve devrime daha az açık olması nedeniyle ötekine göre daha sürdürülebilir bir nitelik taşıdığı kanısında olan Aristoteles, hem etik hem siyaset anlayışının merkezinde yer alan altın orta ilkesi gereği, güçlü bir orta tabakaya yaslanan anayasanın en güvenli ve en sürdürülebilir bir anayasa olacağından kuşku duymamaktadır."[7]

Ne var ki, aralarındaki çağ farkı

gözetildiğinde, Montesquieu'nun Aristoteles'ten yalnızca bu yöntemsel açıdan yararlandığını söylemek yerinde olacaktır. Kuvvetler ayrılığı fikri ile Montesquieu, yeni ve önemli bir fikri öne sürmüştür.

"Aristoteles, bir devlette farklı yetkilerle donatılmış üç ayrı iktidar alanının bulunduğunu öne sürmekle birlikte, bu iktidar alanlarının birbirlerini denetleyip dengeledikleri bir kuvvetler ayrılığı düşüncesine henüz sahip değildir; bunun için onyedinci yüzyılda John Locke ve Montesquieu'yü beklemek gerekecektir."[8]

MONTESQUIEU'NUN TARİHSEL ANLAMI

Kuvvetler ayrılığı her ne kadar önemli bir savsa da kimi yanlarıyla gözden geçirilmek gereğini taşımaktadır. Örenğin Server Tanilli'ye göre, Montesquieu, kuvvetler ayrılığını, bir anayasal yargı denetimi öngörmeyerek eksik bırakmış, aynı zamanda erki koruyucu bir tutum izlemiştir. "Montesquieu'nün amacı sosyal ve siyasal güçler arasında dengeyi sağlamak. Bununla da soyluların durumunu kurtarmak istiyor aslında. Düşündüğü feodal monarşiyi yaşatmak. Rousseau gibi sorunu, bir egemenlik sorunu olarak ortaya atıp 'egemenlik halkındır' demiyor. İstediği, var olan güçler arasında bir denge sağlayıp 'status quo'yu korumak. O çağın yükselen sınıfı burjuvazinin soylulara karşı –kıran kırana- mücadelesi gözönüne getirildiğinde, Montesquieu, ilerici bir düşünür değil, açıkça bir 'tutucu' olarak çıkıyor karşımıza. Ne var ki Montesquieu'nün (...) bu konuda ileri sürdüklerini, ondan sonra gelenler, görüşlerin bütününden soyutlayarak, demokrasinin önde gelen koşulu yapmışlar; kendisini de, geleceğin habercisi, demokrasinin savunucusu bir düşünür haline getirmişlerdir."[9]

Bunun yanı sıra, Montesquieu, egemenin sermayeyle ilişkisine dikkat çekmemiş, bu bakımdan hukukun da tıpkı sermaye gibi, elinde bulunduran tarafından kullanılabilecek elverişli bir araç olduğuna işaret etmemiştir. Daha sonra Marx tarafından belirleneceği üzere, "Toplum hukuk üzerine kurulmaz, bu bir hukuksal yapıntıdır. Tersine, hukuk, topluma dayanmalı; kişisel kaprislerinden farklı olarak, toplumun, belirli bir zamanda egemen olan maddi üretim biçiminden doğan ortak çıkarlarını ve gereksinimlerini ifade etmelidir."[10]

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Montesquieu'nün ileri sürdüğü savın ve yürütmüş olduğu çabanın her ne kadar sınıfsal bir bakış açısına ve hukuk üzerinden başka türden bir soruşturmaya oturtulduğunda bütünsel bakımdan çok daha başka türden bir değer ifade edebileceği söylenebilirse de yukarıda bahsettiğimiz güncel adalet sorunu açısından önemli bir kapı açmaktadır. Adalet, başta sorduğumuz gibi, her ne anlama geliyor ise, tüm erkler bir elin tekelinde toplandığında dağıtılabilecek yahut bulunabilecek türden bir şeye denk gelmemektedir. Öyleyse, herkesin adaletten eşitçe pay alabildiği bir düzenden söz edebilmek için, herkesin eşit bölüşümde bulunabildiği bir düzeni koşul kılmak, bunun olanağına vurgu yapmak gerekmektedir.

Adalet, her ne anlama geliyor ise, tüm erkler bir elin tekelinde toplandığında dağıtılabilecek yahut bulunabilecek türden bir şeye denk gelmemektedir. Öyleyse, herkesin adaletten eşitçe pay alabildiği bir düzenden söz edebilmek için, herkesin eşit bölüşümde bulunabildiği bir düzeni koşul kılmak, bunun olanağına vurgu yapmak gerekmektedir.

Charles de Secondat, Baron de Montesquieu (1689–1755) - The Metropolitan Museum of Art

[1] Hegel, Hukuk Felsefesi, Önsöz

[2] https://www.milliyet.com.tr/gundem/en-buyuk-adalet-sarayi-gun-sayiyor-1660759 (Milliyet, Erişim Tarihi: 18.02.2022)

[3] Hukukun üstünlüğü üzerine çalışan global bir sivil toplum kuruluşu

[4] Güçlü, Abdülbaki; Uzun, Erkan; Uzun, Serkan; Yolsal, Ü. Hüsrev, Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat, 2003, Ankara.

[5] Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ÖZKAN DUVAN, Devlet Teorisinde Kuvvetler Ayrılığının Doğuşu: Locke Ve Montesquieu, YBHD • Yıl 4 • Sayı 2019/1, s.35–60

[6] Montesquieu (2005), *The Spirits of the Laws* (Cambridge: Cambridge University Press) çev: Doç. Dr. Fahri Bakırcı, Montesquieu'de Erkler Ayrımı (Mitosu) Ve Modern Yargı Erki Üzerine Ankara Üniversitesi SBF Dergisi

[7] Prof. Dr. Veli Urhan, Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi Uludağ University Faculty of Arts and Sciences Journal of Philosophy Sayı 27 / Issue 27|Güz 2016 / Fall 2016

[8] M.A. Ağaoğulları, Kent Devletinden İmparatorluğa (KDİ), İmge Kitabevi, 6. Baskı, Ankara 2009

[9] Tanilli, Server (1982), Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş (İstanbul: Say Yayınları)

[10] Dr. Onur Karahanoğulları, MARKSİZM ve HUKUK, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 57-2 , "MARX, Karl (1849), The Tria/ of the Rhenish District Commitee of Democrats"

İKİSİ KADIN ÜÇ TIRP/AN

■ RECEP BABAYİĞİT

Koca Eğin ve köyleri hızlı bir telefon trafiğiyle aranıp taranıyor, kimsede tek bir tırpan bulunamıyor. Kimisi tırpanını hurdacıya vermiş, kimisi kırmış, kimisi nerede olduğunu bilmiyor. En çok da "Bıçak" yapılmış sağlam tırpan çeliğinden.

Fakir BAYKURT anısına

BİRİNCİ KADIN

Endüstrileşme tekerleğin icadıyla başladıysa, tarım ne zaman başladı?

Tarım aletlerinin yapılmasıyla mı?

Bir büyük felaketle, bütün enerji kaynakları yok olduğunda yeniden el imalatına dönüldüğünde kıyada köşede eski de olsa işe yarar bir araba tekerleği bulabilecek miyiz? Aydınlatma için bir gaz lambasını nereden bulacağız?

Tarım için örneğin, arpa, buğday biçmek için bir yerlerde "Tırpan" bulabileceğiniz aklınıza gelir mi hiç? Haydi buldunuz, diyelim, o tırpanı kim kullanabilecek?

Tırpan için tırpan taşınız, tırpan çekiciniz, örsünüz bütün bunlar hâlâ duruyor mu bir yerlerde?

Bunlar da ne ya, diyorsunuz değil mi?

2019 NİSAN AYI.

Eğin'de çok yaşlı dut ağaçlarının bulunduğu 15 dönümlük bir "Dutlukta" gönüllü çalışıyorum. Bahçe sahibinin 10 yaşlarındaki küçük çocuğu Alim koşa koşa yanıma geliyor: "Recep Abi Recep Abi, bir yabancı geldi, gelip konuşabilir misin?"

Elimdeki budama makasını cebime koyup gelen yabancıyı görmeye bahçe içinde bulunan eve gidiyorum.

Gelen yabancı İsviçreli bir kadın, PAULINE.

Konuşup tanışıyoruz. O da bahçede çalışmaya gelmiş. Bir iki gün geçiyor aradan, birlikte çalışıyor, sulama yapıyor, bahçenin çepellerden arındırdığım bir yerine sebze dikiyoruz.

Bir öğlen molasında evin büyük annesi Aysel Teyze "Recep oğlum, bizim bir de yukarı bahçemiz var, orası hiç biçilmedi, adam boyu ot bürümüş, bir tırpan bulsam da oranın otunu biçsen," diyor.

Aysel Teyze'ye motorlu tırpanı kullanmayı bildiğimi, ama astımımdan bunu yapamayacağımı, tırpan motorundan çıkan egzoz ve tırpan misinasından kaynaklı ot tozunun beni tıkadığından söz ediyorum.

Bizim konuşmalarımıza kulak misafiri olan İsviçreli Pauline bir ara "Tırpan tırpan?" demeye başlıyor.

"Evet, tırpan" diyorum.

"Bir el tırpanı bulabilirseniz, ben yukarı bahçenin otlarını biçebilirim."

Pauline'nin söylediğini Aysel Teyze'ye aktarıyorum.

Aysel Teyze ilk şaşkınlığını yaşıyor. "Ne diyor bu ya?"

Pauline'nin tırpan kullanabileceğini, yukarı bahçenin otlarını biçebileceğini, söylüyorum.

"Alla'sen" diyor Aysel Teyze, duyduğuna inanamıyor. "Hemen bir tırpan bulurum."

Koca Eğin ve köyleri hızlı bir telefon trafiğiyle aranıp taranıyor, kimsede tek bir tırpan bulunamıyor.

Kimisi tırpanını hurdacıya vermiş, kimisi kırmış, kimisi nerede olduğunu bilmiyor.

En çok da "Bıçak" yapılmış sağlam tırpan çeliğinden.

Neyse, zor da olsa bir tırpan bulundu Aysel Teyze'nin damadından.

Tırpan geldi gelmesine, ama tırpanın bıçak ağzı çapaklı, iyice bir çekiçlenmeli ve tırpan taşıyla bileylenmeli.

Pauline tırpanı görüyor ve benim içimden geçirdiğim tespitleri o dile getiriyor.

-Bu tırpan çok kötü.

-Tırpan taşı var mı?

-Tırpan çekici, tırpan örsü, eğe var mı?

Aysel Teyze hayranlıkla dolu ikinci şaşkınlığını yaşıyor.

"Bu kadın tırpandan anlıyor gerçekten."

Pauline aradığı hiçbir aleti bulamayınca "Bari bir eğe olsa" diyor.

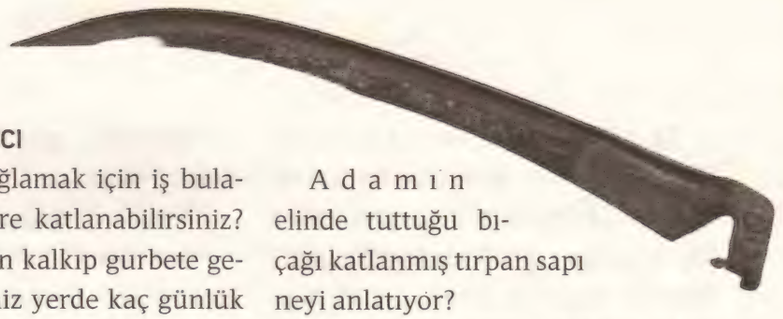

Kıyıda köşede kalmış küçük bir kıl eğe bulunuyor. Tırpancı Pauline ağzı oldukça çapaklı tırpanın bıçak ağzını eğelemeye başlıyor ve bana dönerek "Haydi gidelim" diyor.

Pauline ile Çerez'in üstündeki yukarı bahçeye gidiyoruz.

Doğrusu ben de Pauline'nin nasıl tırpan sallayacağını merak ediyorum.

Pauline'nin daha ilk tırpan sallamasıyla şaşkınlık sırası bana geliyor. Hayatımda gördüğüm en usta tırpancılardan birisi önümde tırpan sallayarak yeşil otları biçiyor: hışşş, hışşş, hışşş.

Kendini hiç yormadan, bedenini germeden ritmik ve esnek hareketlerle ilerliyor Pauline.

Ama iş buraya kadar, zira tırpan kısa sürede körleniyor ve işlemez hale geliyor.

Şaşkınlık içinde soruyorum.

"Bu işi nerede öğrendin?"

Pauline İsviçre'de yaşadığı kantonda "Tırpan kullanma beceri kursları" açıldığını ve bu işi orada öğrendiğini söylüyor.

Daha da çok şaşırıyorum.

Biz işe yarar bir tırpan bulamazken ve artık kimse tırpan kullanmazken, dünyanın refah bakımından en zengin ülkesi İsviçre "Tırpan kullanma beceri kursları" açıyor.

Tırpan ve onu kullanabilen kalmadığı için yarın yaşayacağımız bir büyük felaket sonrasında Anadolu'da arpa, buğday ve ot biçilmeden kalır, orakla biçeriz, desek orak da bulamazsınız ki. Elle mi yolacağız onca ekili tarlaları, otlukları?

Dutluğun günlük işlerinden sonra Eğin'e çarşıya indiğimde bu yaşadıklarımı Eğinlilere de anlatıyorum ve o ironik soruyu soruyorum:

"Şimdi Kemaliye Belediyesi bir tırpan kullanma beceri kursu açsa ne dersiniz?"

DİĞER TIRPANCI

Geçiminizi sağlamak için iş bulabilmek için nelere katlanabilirsiniz? Ne kadar uzaktan kalkıp gurbete gelirsiniz? Geldiğiniz yerde kaç günlük iş bulabilirsiniz? Gurbet elde ışıksız, susuz, penceresiz yarım kalmış veya terkedilmiş inşaat köşelerinde sizin gibi iş bulmaya gelen köylülerinizle kaç gün bir arada kalabilirsiniz?

Kısacası bu sefalete kaç gün dayanabilirsiniz?

2014 MAYIS AYI.

İzmit Halkevi durağından belediye otobüsüne bineceğim. Kitap fuarının düzenlendiği yere gideceğim.

Durakta bekleyen ve boyundan uzun, ahşap sırığa benzer parçayı bir sancak gönderi gibi ayaklarının dibinde dikine tutan adam dikkatimi çekiyor. Sancaklar kullanılmadığı zamanlarda kendi gönderine dürülerek sarılır ve dürülmüş halde gönderi ile birlikte bir kılıfın içinde muhafaza edilir.

Duraktaki adamın elinde bir sancak gönderi gibi tuttuğu sırığın ucuna sancak dürülmemişti kuşkusuz.

Sağ tarafımda kalan adamın önünden geçerken, adamın elinde dikine tuttuğu sırığın aslında bir tırpan sapı, sırığın sapına bir sancak gibi dürülü duran şeyin ise tırpan bıçağı olduğunu fark ediyorum.

Adam ustalıkla katladığı tırpan bıçağını hiçbir tehlike arz etmeden tırpan sapına emniyetli bir şekilde sarmış.

Bir an irkiliyorum.

Azrail figürü olan tırpanla otobüs durağında bekleyen bir adam. Gördüğüm grotesk bir film sahnesinden bir kare mi?

Ürperiyorum. Gerçekliği doğru mu emin olamıyorum.

Adamın elinde tuttuğu bıçağı katlanmış tırpan sapı neyi anlatıyor?

Otobüse adımımı atarken adam arkamdan sesleniyor:

"Fazla biletiniz var mı?"

Hiç cevap vermeden adam için de bir otobüs bileti atıyorum.

Koltukları boş olan otobüsün en arka tarafına doğru gidiyor ve sol cam tarafında bir koltuğa oturuyorum.

Adam da geliyor yanıma ve bilet parasını vermek istiyor.

Parayı almayacağımı, ısrar etmemesini söylüyorum.

Adam da benimle aynı hizada sağ taraftaki cam kenarına geçip oturuyor.

Adam, boyu neredeyse otobüsün tavanına değecek olan elindeki tırpanı dikey vaziyette ayaklarının önünde ve sıkı sıkı tutuyor.

Az önce gördüğüm o grotesk sahne daha da yakınıma geldi. Merakımı yenemiyorum.

-Hayırdır hemşerim, elinde tırpanla nereye gidiyorsun?

-Maşukiye tarafına ot biçmeye abi.

-Neden orası?

-Abi Kartepe eteklerinde olduğu için oranın otu bol.

-İyi de artık motorlu tırpanlar var, hâlâ el tırpanı kullanılıyor mu?

-Evet abi, orada hayvancılık yapanlar var, hayvanlar motorlu tırpanla biçilen otu yemiyor. O nedenle biz gidip otu biçiyoruz.

Adının Kemal, memleketinin Gümüşhane – Torul'un bir köyünden olduğunu söyleyen adam artık benim için o andan itibaren bir tırpancı oluyor.

Mehmet Ali & Akşamsefası

Ta Gümüşhane-Torul-Karabucak Köyü'den gelen ve adının Kemal olduğunu öğrendiğim bu tırpancı yılın kaç ayında ve gününde İzmit'e gelir? İzmit'in biçilecek otluk alanını toplasan hepsi en fazla bir ayda biçilir? Sonrasında ne yapar bu insan? Hele bu insanla gelen kendisi gibi diğer tırpancıların da olduğunu düşünürsek, ne kazanırlar bir, bilemedin iki ayda?

Ne zor hayatlar var?

Maria YORDANIDU 19. yüzyılda ellerinde baltalarla gurbete, İstanbul'a odun kırmaya giden Kürt baltacıları anlatır LOKSANDRA kitabında, bir ödünç cümlesi gelir aklıma hemen: ***"Kürtler baltalarını yanlarından ayırmazlar ve gurbete gidecekleri zaman anaları, Ispartalı[1] kadınların oğullarına kalkan verdikleri gibi, ellerine balta verirlerdi."***[2]

Tırpancı Kemal ve arkadaşlarının anaları da benzer bir şeyi mi yapıyordu, çocuklarının ellerine birer tırpan tutuşturup gurbete mi yolluyordu onları acaba?

Tütünçiftlik'te, suyu ve elektriği olmayan, penceresi olmayan boş bir inşaatta köylüleriyle birlikte kaldığını söyleyen tırpancı Kemal yılın geri kalanında ne yapacak?

-Çocukların var mı Kemal kardeş?

-Var abi, bir kızım, bir oğlum var.

-Okuyorlar mı?

-Kızım lise sonda Erzurum'da okuyor.

-Ne güzel, kızını okutuyorsun. Peki üniversiteyi kazanırsa gönderecek misin?

-Tabii abi.

-Peki nasıl okutacaksın, imkânın var mı?

-Allah kerimdir Abi.

İneceğim durağa yaklaşıyorum. Otobüsten inmeden önce tırpancı Kemal'den telefonunu alıyorum.

"Bakalım, gün doğmadan neler doğar," diyorum.

Aradan üç ay geçiyor.

Tırpancı Kemal TEBER arıyor, kızının Sinop Üniversitesi'nde Hemşirelik Fakültesi'ni kazandığını söylüyor.

Var olsunlar, kızımız Güner için eşin dostun desteğini rica ediyorum.

Kızımız okuyup okulunu bitiriyor.

Pandemi günlerinde ataması yapılıyor.

Grotesk bir sahneyi andıran tırpana bakışım genç bir kızımızın hayatını değiştiriyor.

İKİNCİ KADIN

Başlıkta geçen "Tırp/an" kelimesi ilk bakışta Türkçe gibi gelebilir.

Sanki ortada bir "Tırpmak" fiili var ve fiilden isim yaparak bir şeyi tırpan anlamında yapılan bir isim gibi, oynatan, yürüten, belleten vb.

Oysa Türkçede "Tırpmak" diye bir fiil ve bu fiilden yapılma bir isim bulunmamaktadır.

Tırp/an ise arpa, buğday, yulaf, çavdar gibi tahılın, kimi zaman otun el ile biçilmesinde kullanılan bir tarım aletidir.

Türkçede "Tırpmak" fiili yok, derken, bir tarım aleti olan "Tırpan" kelimesi de Türkçeye giren ödünç kelimelerdendir, demek istiyoruz.

Fakir BAYKURT 1970 yılında "Tırpan"[3] romanını yayınladığında Köy Enstitülü bir öğretmenin kaleminden çıkan roman başlığının Türkçe olup olmadığı hiç düşünülmedi kuşkusuz.

Zira bir tarım aleti olarak "Tırpan" yüz yılları aşan bir zamandır Anadolu köylüsünün elinin altında bulunan önemli bir gereçti ve kelimenin aslı "Biçmek" anlamına gelen Rumca "Drapanon/drepanon" kelimesinden geliyordu.

Türkçede biçmek ile ilgili olarak karşımıza "Orak" kelimesi çıkar.

Kaşgarlı'da geçen "Orgak" bizim Anadolu'da halen kullanılan ot biçme aleti "Oraktan" başka bir şey değildir.

"Or" kelimesi ise biçmek anlamına gelir.

Anadolu'da yaygın olan "Tırpan" kelimesi kullanılıyor olsa da Erzurum, Kars, Trabzon-Araklı, Hemşin gibi yerlerde Ermenice "Gerendi-kerindi" kelimesinden dönüşen ve aynı anlama gelen "Kerenti" kelimesi kullanılıyor.

Balkanlar üzerinden gelip Trakya, Marmara ve Ege Bölgeleri'ne yerleşenler ise oralardan ödünç olarak getirdiği ve Rusça "Kosari" kelimesinden dönüşen ve aynı anlama, tırpan anlamına gelmek üzere "Kosa" kelimesini kullanıyor.

.../...

Fakir BAYKURT'un romanında geçen tırpan "Uluguş" ninenin dilinde bir güzellemeyle dillendirilir: tırpış

Roman, evli olan Kabak Musdu'nun görünce göz koyduğu ve kuma olarak almak istediği 13 yaşındaki Dürü'nün (Düriye) mücadelesini anlatır.

Dürü üzerinden anlatılan roman aslında Anadolu kadınının direniş ve uyanış hikayesidir.

"Tırpan bir direniş romanıdır, umut romanıdır; kadere, alınyazısına karşı direnen insanların öyküsüdür."[4]

Fakir BAYKURT ise romanlarındaki insanın hep kendisi olduğunu anlatır. "Hep yazdığım insanım ben, yazdığım her insan ben" sözünün en somut örneklerinden biridir Tırpan.[5]

İlk kadın Tırpan romanında geçen

karakterlere kıyasla dünyanın ta öbür ucundan olan Pauline olurken, anlatmak istediğimiz ikinci kadın DÜRÜ oluyor.

Uluguş Nine romanın başından itibaren kayıp tırpanını arar. Bütün itiraz, kaçma, saklanmaya rağmen Dürü kurtulamaz ve babası tarafından Kabak Musdu'ya kuma olarak verilir. Düğün dernek kurulur. Gerdek gecesi ironik bir şekilde 29 Ekim, Cumhuriyet Bayramı'na denk gelir.

Uluguş Nine romanın başından beri aradığı ve ölen kocası "Uluguş'tan" kalan eski tırpanını bulur nihayet.

Ama önce Kabak Musdu'yu bu işten vaz geçirmeye çalışır.

"Bak, her şeye aklın eriyor Kabak Musdu, şu önündeki işe neden aklın ermiyor. Bu kız senin emsalin mi ulan? Bu iş, sana iyilik getirir mi? Ellisini geçmiş herifsin. Kız daha on üçünde. Yarın altmış olursun; kız da on sekiz-yirmi. Yetmiş olursun; kız yirmi beş-otuz. Sen gittin süprüntülüğe; ama kız ne olacak?"[6]

Kabak Musdu kararından vazgeçmez.

Geriye tek çare kalır. Uluguş Nine bulur çareyi bir güzelleme dizdiği tırpanı, tırpışı ile.

Romanın başından beri kayıp olan tırpan kurtuluş için bir simgedir artık.

ÖZGÜRLÜK SAVAŞLARINA GÜZELLEME MİHAİL KALAŞNİKOV – AK47 & FAKİR BAYKURT – TIRPIŞ

Sovyet tankçısı Mihail KALAŞNİKOV kendi adıyla anılan ve askeri literatürde AK47 olarak bilinen piyade tüfeğini icat ettiğinde bu silahın 60'lı yıllardan itibaren bütün dünyada "Bir özgürlük silahı" olarak kullanılacağını tahmin edemezdi.

Kalaşnikov tüfek öldürücülüğü bir kenara bırakılarak savaşçı grupların bayraklarına, yazılarına, sloganlarına kadar girebilmiştir.

Tüfeğin bizim türkülerimize girmesi daha da eskidir. Kim bilmez içinde en az bir "Martini, filinta veya mavzer" geçen bir halk türküsünü? Bunların hepsi de öldürücü bir silahtır, ama halkımız onlara güzelleme dizerek türkülerine misafir etmiştir.

Fakir BAYKURT "Tırpan" romanını 1970 yılında yayınlar, yani Vietnam Savaşı'nın en kanlı çarpışmalarının olduğu, yani Vietnam direnişçilerinin, savaşçılarının ellerinde AK47 – Kalaşnikov piyade tüfeği ile bütün dünyadaki özgürlük savaşçıları için sembol olduğu yıllardır o yıllar.

O yıllardan sonra bu silah adeta bir ölüm silahı değil, özgürlük sembolü, direniş sembolü bir silah haline gelir.

Fakir BAYKURT'un bu sembolden habersiz, bu sembolün hayatın her alanındaki etkisinden habersiz olması düşünülemez.

Dürü'nün kurtuluşu, özgürlüğü için son çare olarak bir silah gereklidir. O da bulunur. TIRPAN.

Tırpan, Uluguş Nine'nin eşi Uluguş'tan kalan ve romanın başından beri kayıp olan eski bir tırpandır ve Fakir BAYKURT, halk türkülerimizde geçen "Martini, mavzer, filinta" güzellemeleri gibi, AK47 – Kalaşnikov piyade tüfeğine yapılan güzellemeler gibi, bir silaha güzelleme yaparak romana adını veren tırpanın adını "Tırpış" olarak sunar okuyucuya.

Tıpkı halkın dilinde MAUSER'in – mavzer, Kalaşnikov'un – keleş olarak söylendiği gibi.

ULUGUŞ'UN TIRPAN – TIRPIŞ GÜZELLEMESİ

"Uluguş elinde, eğri, paslı bir tırpan tutuyordu. Aşağı dikiyor, yukarı tutuyor, okşuyordu: "Buldum!" dedi Linlin'i görünce. "Ben de tırpanı buldum Linlin!" dedi, okşadı elindekini. Biraz paslıydı. Eğriydi..."[7]

(...)

"Merim adamdır Demirci Acara! Verelim de şu tırpanı yivlesin! Yumuşak adamdır emme demiri berk döğer!" s.324

(...)

"Bu tırpanı sana vereyim Linlin, götür ver Acara'ya! Eğrisini doğrultsun, iki yanına yiv açsın, gözel bir şey yapsın çabuk..."

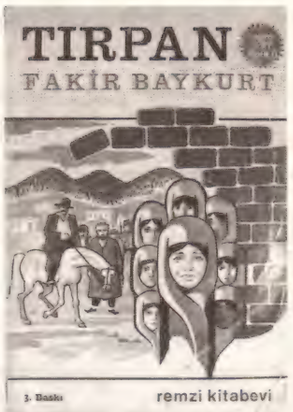

Fakir BAYKURT 1970 yılında "Tırpan" romanını yayınladığında Köy Enstitülü bir öğretmenin kaleminden çıkan roman başlığının Türkçe olup olmadığı hiç düşünülmedi kuşkusuz. Zira bir tarım aleti olarak "Tırpan" yüz yılları aşan bir zamandır Anadolu köylüsünün elinin altında bulunan önemli bir gereçti.

"Yani öyle bıçak gibi bir şey mi olsun Uluguş?"

"Hançer gibi, tırpan gibi! Uluguş yolladı de, bilir o! Onun adı Acara, bilir benim içimdekini! Selam söyle benden!..." s.324

(...)

"Uluguş, evinin bir tek ziynetini, aynalı sandığını açtı. İçinden bir bohça çıkardı. Bir peşkir çıkardı. Bir poçu çıkardı. Poçuyu aldı, güne tuttu. Güllerini çiçeklerini kokladı. İncecik, ufacık bir poçuydu. Morları, pembeleri vardı. Dururdu sandığının dibinde. Ta kızlığından kalmaydı. Sevdadan uçtuğu günlerin uzak bir anısı olarak ara sıra çıkarır koklardı. Bakardı. Şimdi de baktı, kokladı. Kokladı uzun uzun. Kocası Uluguş takınmıştı bir zaman. Kokladı. Onun bir türlü kaybolmayan kokularını içine çekti. Sonra birden ivediye bindirdi işi. İkiye, dörde, sekize katladı poçuyu. "Tırpışımın el tutacak yerini çılbacık komak olur mu? Olmaz değil mi tırpışım?" dedi. Aldı tırpanı. El tutacak yerine sarmaya başladı poçuyu. Sardı sardı. Sarıp bitirdi. "Emme bunu buraya nasıl dutturacam, nasıl bağlayacam?" diye tasarlamaya başladı. "İğne iplikle diksem gözüm keser mi acap? Bir ip bulup bağlasam çok mu çirkin durur? Çirkin bir şey istemem! Yakışmaz tırpışıma! Dürü kızıma yakışmaz. Nerde şinci o kara yere gidesi inneler iplikler acap? s.352

(...)

Hemen aldı tırpanını, iğneyle iplikle dikti poçunun uçlarını. Tırpışın başını topuz gibi yaptı. "Ne gözel oldu! Ne süslü oldu! Baksanıza ayol! Böyle bir tırpış gördünüz mü bugünece? Köylerde, şeherlerde gördünüz mü? Kızılca'da, Ankara'da, Atine'de, Amarika'da gördünüz mü? Var mı böyle tırpışı varsılların?" Dudaklarına götürüp öptü. "Ne gözel oldun, ne faydalı oldun?" dedi öptü." s.352-353

Fakir BAYKURT "Tırpan" romanını 1970 yılında yayınlar, yani Vietnam Savaşı'nın en kanlı çarpışmalarının olduğu, yani Vietnam direnişçilerinin, savaşçılarının ellerinde AK47 - Kalaşnikov piyade tüfeği ile bütün dünyadaki özgürlük savaşçıları için sembol olduğu yıllardır o yıllar.

Uluguş nine Dürü için bir armağan gibi hazırlar içinde yiv açılmış tırpış bulunan sırmalı bohçayı.

Kurtuluş için gerisi Dürü'ye kalır. Kurtuluş gerdek gecesi sarhoş olup uyuyakalan Kabak Musdu'yu tırpış ile burkmak olacaktır.

"Musdu horluyordu. Tıkırtı etmeden, hışırtı etmeden giyinip kuşandı. Kolundaki saati, bilezikleri, boynundaki altınları çıkarıp attı. Azığını, ekmeğini bir çıkıya sardı. Sıkıca kuşandı beline. "Tırpışım gel!" dedi birden. Aldı tırpanı eline. "Euzü" yü okudu. Kalktı ayağa. s.364

(...)

"Lambayı iyice kıstı Dürü. Sonra karyolanın başucuna dolandı. Uzun uzun ölçüp oranladı. Boş böğründen sokacaktı tırpışı. İki eliyle tutacak, var gücüyle basacaktı. Sonra bir eliyle ağzına çapıt basacak, bir eliyle de tırpışı burkacak, sonra öylece bırakacaktı. Burkup bırakacaktı.

"Tamam öyleyse kızım!" dedi kendine. "Basacaksan bas, burkacaksan burk! Dört seet bekleme herifin başında..."

"Euzü" yü bir daha okudu. Sokuldu yanına. Sokuldu iyice. Tırpışı doğrulttu. Ala aydınlıkta basıverdi iki eliyle. Var gücünü ellerinde topladı. Birden iki parmak kadar girdi içeri. Girip durdu tırpış. Var gücüyle yeniden yüklendi. Yüklendi, iyice soktu içeri. Topuzuna kadar gömdü tırpışı. Bastı gömdü sıkıca. Kanı büngüldedi, süzüldü yatağa." s.367

Mihail Kalaşnikov

.../...

İkisi kadın üç tırpanın üçü de bir semboldür aslında, büyük felaketler olsa da olmasa da elinizin altında bir tane tarım aleti tırpan ve direniş sembolü olarak da Fakir BAYKURT'tan bir "Tırpan" bulunmalıdır.

[1] Antik Dönem:Ispartası - yazarın notu,
[2] Maria Yordanıdu-Loksandra İstanbul Düşü- Belge Yayınları-Çev: Osman Bleda
[3] Fakir Baykurt-Tırpan-Remzi Kitabevi-1970
[4] Tahir Şilkan, "Tırpan Ve Fakir Baykurt'un Güncelliği", Evrensel Kültür Aylık Sanat Ve Edebiyat Dergisi-Sayı 213-Eylül 2009
[5] Fakir Baykurt, Aktaran: Tahir Şilkan, Age
[6] Fakir Baykurt, Age
[7] Age, s.323

YAŞADIĞINA İNAN

■ VASIF TURHAN KAYACIK

Ufacık da olsa
Amacı, uğraşları olmalı
İnsanın yaşamında...

Ölümcül hastalığıyla boğuşan
Dostları güldürmeli
Hasta yataklarında
Yeni doğmuş bebeleri
Öpmeli gıdılarından...

Sevişip suyun altında
Allı morlu papağan balıklarıyla
Hüzünlü gözlerine bakmalı
Deniz kaplumbağalarının...

Kol kola akmalı
Sokaklardan meydanlara
Kırmızı karanfiller dağıtmalı
Grev çadırlarında işçilere...

Ekmek paramız da olmalı elbet
Taşı sıkıp, suyunu çıkarmalı
Şu her yanı ayrı güzel
Acımasız dünyada
Anlamak için yaşadığımızı...

ASKIDA

Askıda yaşıyoruz
Can pazarında insanlık
Askıda ekmek
Askıda fatura
Askıda bilet...

Askıda yaşıyoruz
Kurtarmalı
Sırtlanların
Salyalı ağızlarına
Takılı hayat...

Unutma sınıf kardeşlerini
Güven birleşik gücüne
Uzat ellerini, tutuş el ele
Gözün iktidarda olsun
Kavga yürekte...

BİLENDİK

Aldanmayın
Böyle sakin duruşlara
Sanmayın ki yorulduk
Biz bilendik hayata
Sömürüye, talana
Alacakaranlıkta pusulara...

Sanmayın ki usandık
Unutmadık aslında
Emekçidir soyumuz
Kırda, kentte, varoşta
Üç kuşaktan proleter
Beş kuşaktan maraba...

Er ya da geç
Buluşuruz öncüyle
Ve dünyanın
Bütün coğrafyalarında
Bizim olur iktidar
Bir gün mutlaka...

Mehmet Ali & Akşamsefası

EDEBİYATLA GEÇEN GÜNLER

■ KENAN ERCAN

Şiire büyük ilgi duyduğumuz 60'ların sonu ve 70'lerin başında İldeniz'in "Taşra Kızının Deliceleri" adlı ilk kitabını defalarca okumuş gençlerden biri olarak hemen İstanbul'dan dostları aradım. Onlar da benim gibi şaşırmışlardı. Çünkü İldeniz'in 60'ların sonundan bugünlere hiç sesi çıkmamış, adı neredeyse unutulmuştu.

GENCO ERKAL'I İZLEMEK

Büyük tiyatro ustası Genco Erkal'ı ilk kez üniversite günlerinde (1970'lerde) Dostlar Tiyatrosu'yla tanıdım. Yabancı yazarlardan Gorki, Brecht, Peter Weiss, Steinbeck, Vaclav Havel, Türklerden ise Aziz Nesin, Haldun Taner, Nâzım Hikmet, Vasıf Öngören ve Orhan Asena gibi yazarların tiyatro oyunlarıyla sahnede oyuncu ve yönetmen olarak başarılarına tanık oldum.

Aslan Asker Şvayk, Bir Delinin Hatıra Defteri, Galileo, Yalınayak Sokrates ve Kerem Gibi oyunlarıyla ödüller aldı, tiyatroda ulaşılması zor bir başarıya imza attı.

Geçenlerde bizim tesisin kütüphane yöneticisinden bir mesaj aldım. Genco Erkal, İzmir Güzelbahçe Belediyesince organize edilen bir etkinlik için Güzelbahçe AKM Sahnesinde Şahdamarım adlı oyununu sahneleyecekmiş. Kütüphane Yöneticimiz Neva Boyacıoğlu, yazar Saime Bircan Sak ve eşimle birlikte oyuna gittik. Oyun çok güzeldi. Ahmed Arif'in şiirlerini ve mektuplarını Genco Erkal'ın o muhteşem yorumuyla dinledik. Ayrıca iki genç bağlama ustası oyunda harikalar yarattılar. Oyun dakikalarca ayakta alkışlandı.

Şunu da belirteyim: Genco Erkal aynen elli sene önceki Genco. Halen çok enerjik ve çok dinç.

Mehmet Ali & Akşamsefası

TÜRKÂN İLDENİZ'İN UNUTULMAYAN ŞİİRLERİ

İlk gençliğimin büyük kadın şairi Türkân İldeniz'in 2022 Pen Şiir Ödülü'nü aldığını duyunca nasıl sevindiğimi bilemezsiniz. Şiire büyük ilgi duyduğumuz 60'ların sonu ve 70'lerin başında İldeniz'in "Taşra Kızının Deliceleri" adlı ilk kitabını defalarca okumuş gençlerden biri olarak hemen İstanbul'dan dostları aradım. Onlar da benim gibi şaşırmışlardı. Çünkü İldeniz'in 60'ların sonundan bugünlere hiç sesi çıkmamış, adı neredeyse unutulmuştu. Gerçi Üvercinka dergisinde birkaç kez şiirlerine rastlamış, bu dergiyi çok takdir etmiştim. Zaten büyük şairler unutulmaz ve unutturulamazlardı.

Taşra Kızının Deliceleri (1966), Havva Çıkmazı (1967) ve neden sonra üçüncü kitabı Buz Altında Yanardağ (2021) Everest Yayınları'nca yayınlandı. Bugünkü genç şairlerimize öneririm. Mutlaka okusunlar. Şiiri

daha çok seveceklerdir.

Bu arada sizlere pek duyulmamış bir de açıklama yapayım. Bugüne kadar İldeniz'in bu denli sessiz kalmasının bir nedeni de büyük usta Dağlarca'nın "Çok konuşma, ortalıkta fazla görünme" önerisidir. İldeniz bu öneriye uymuş ve hiç konuşmadan sessizce yazmış, yıllar sonra da kitabını yayınlamış ve ödülünü almıştır.

YANSIMA'NIN 1970'LER TÜRK ŞİİRİ ÖZEL SAYISI

1972 yılının başlarında o dönemin tirajı yüksek, toplumcu gerçekçi ve saygın edebiyat dergisi Yansıma "Günümüz Türk Şiiri Özel Sayısı" yapacağını açıklamış, özellikle genç şairlerden şiirlerini göndermelerini istemişti. Uzunca bir süre sonra 1973'te yayımlanan 18. sayısında toplumcu gerçekçi ustalar ile ayrıca gençlerin bir jüri tarafından seçilen şiirlerine yer verilmişti. Gençlerden, aklımda kalan isimleri sıralamak gerekirse: Arkadaş Z. Özger, Ünsal Akpak, Kenan Ercan, Arife Kalender, Oğuz Makal, Necati Yıldırım, Mücahit Gültekin, Rüştü Apaydın, Ahmet Telli, Ertuğrul Oğuz, Aydın Yalkut, Erol Çankaya, Aykut Poturoglu, Ahmet Özer, Sina Akyol, Halit Özboyacı ve İsmail Uyaroğlu.

O yıllarda 20- 24 yaşında olan bu gençlerden maalesef erken ölenlerin dışındakiler, günümüzde de başarılarını arttırarak sürdürmektedirler.

Yine adı geçen bu gençler şiirlerini seçici kurulu oluşturan Ceyhun Atuf Kansu, Şükran Kurdakul ve Bedrettin Cömert gibi ustaların beğenisine sunmuşlardı. Özel Sayıya gönderilen şiirler dergide 412 adet olarak açıklanmıştı. Seçilip yayınlanan şiirler ise yanılmıyorsam 35 civarındaydı. Ayrıca Seçici Kurul, ilerki sayılarda değerlendirme gerekçelerini tek tek açıklamışlardı. Bu özel sayı edebiyat çevrelerinde olumlu yankılar uyandırmış, dergi kısa sürede üçüncü basıma ulaşmıştı.

Ayrıca, derginin yayın yönetmeni Tekin Sönmez, bu sayı için kaleme aldığı yazıda "Amacımız yeni kuşağın şiir birikimini, bir patlama noktasında tutarak okura iletmekti. Nitekim bu sayıda yayınlanan şiirlerle yaş ortalaması 20- 24 olan bu yeni kuşağın şiir anlayışının yıllardır şiir üreten şairlerden hiç de geride kalmadığı görüldü" demişti.

Umarız ve dileriz ki böyle düzeyli seçkiler günümüzde de yayınlanır.

YUSUF ALPER

uçurumlardan geçerek gelirim sana

Psikodinamik Açıdan Ataol Behramoğlu ve Şiiri

Gençler şiirlerini seçici kurulu oluşturan Ceyhun Atuf Kansu, Şükran Kurdakul ve Bedrettin Cömert gibi ustaların beğenisine sunmuşlardı.

ATAOL BEHRAMOĞLU ŞİİRİNE DOKTOR REÇETESİ

Büyük usta Ataol Behramoğlu'nun şiirleri üzerine yazdığım inceleme yazılarından bugünlere neredeyse elli yıl geçmiş. Şiirini ve şiirleri üzerine yazılan yazıları ise sürekli izledim. Çünkü Türk toplumcu gerçekçi şiiri için yakın dönemde çığır açmış öncü bir şair. Geçenlerde bir sahafta kitapları karıştırırken adına ilk kez internette rastladığım Yusuf Alper'in yazdığı bir kitap dikkatimi çekti. Kendisi psikiyatri uzmanı bir doktor. Kitabın adı ise "Psikodinamik Açıdan Ataol Behramoğlu ve Şiiri." Doğrusu merak edip kitabı alıp okudum. İçerik olarak kitabın neredeyse yarısı şairin şiirlerinden alıntılardan oluşuyor. Yazılanlar bütünüyle bir uzman doktorun hastasına bakışı biçiminde. Belirtilen saptamalar her çocukta, her yetişkinde, her sanatçıda oluşabilecek bulgular. Örneğin Behramoğlu'nun çocukluk yıllarında "aşağılık kompleksi" yaşamış olabileceğini düşünüyor (s.55). Bunu nereden çıkardığı ise belirsiz. Diğer yandan Behramoğlu'nu bir şamana benzetiyor. Yani, ruhlarla insanlar arasında iletişim kuracağına inanılan kişiye (s.54). Diğer bir bulgusu ise şairin narsisiktik özelliklere sahip olmasıdır. Yani abartılı benmerkezci, bencil (s.55). Diğer yandan, kitabın birçok bölümünde görüldüğü gibi (özellikle 43'le 50. sayfalar arası) Behramoğlu ile hiçbir ilgisi olmayan psikanaliz yorumlar yapılmaktadır. Uzatmak istemiyorum. Özetle kitaptaki yaklaşım, toplumcu gerçekçi bir şairin şiirlerine nesnel bir bakış olmamış.

Mehmet Ali & Akşamsefası

SURİÇİ'NDE SON ANTİKA TİPLERİ ARARKEN -2

■ UBEYDULLAH GÜNEL

Öyle ya da böyle, kendimce yaşamımı güzeltmek için çabalıyorum. Suriçi özlemimi gidermek için her fırsatta kıta değiştirip gezdiğim mahallelerin kahvehanelerinde çayımı yudumluyorum, demiştim. Kadir abinin kahvehanesini de böyle buldum. Bu kahvenin atmosferi gençlerin sıklıkla gittiği yeni moda kafelerden epey farklı. Nostalji dizilerinde tercih edilmesi bile Balat ve Fener civarında açılan onlarca "kafeden" ayrılmasının nedenini anlamamızı sağlıyor. Bana başından beri çok sevdiğim *Yeditepe İstanbul* dizisini anımsatıyor. Kadir abinin çayı da harikulade. Argo sözler ve küfürler havada uçuşsa da yazmayı düşündüğüm metinler için malzemedir diyerek bunu da fırsata çeviriyorum. Kadir abi ve daha sonra tanıdığım kardeşi Bilal abi o kadar içten ve doğal ki her Suriçi gezimde uğrayıp çaylarını içmeden edemiyorum.

İkinci gün, Eğrikapı'da Tekfur Sarayı'nı geziyorum. Sonrasında Ayvansaray'a gideceğim ama önce kahvaltı etsem iyi olacak. Eskiden pederin çay ocağında, poğaça börek yerine simit, eski kaşar, zeytin ve acı biber turşusuyla kahvaltı ederdim. Canım çekiyor. Bu kahvaltının tırnaklı pideli olanı daha da güzeldir. Çay ocağına gelen inşaat işçilerinden görüp denemiştim.

Balat'a girip şarküteriden zeytin ve eski kaşar alıyorum. Simit almak için tüm Balat'ı dolaşıyorum ama yok. Dilimde *"Balat uğramaz, doğru Fener, on paraya nane şeker"*... Bir sürü pastane ve ekmek fırını olmasına rağmen odun simidi satan hiçbir yer yok. Keşke Karagümrük'teki tarihi odun simitçisi Cemal abiden ya da Draman'a inerken -yine- tarihi simitçiden alsaydım diye yazıklanıyorum. Pastane simidi yemeğe hiç niyetim yok. Yaptıysam bir işi tam yapacağım. Yaşamımızı güzeltmiyor muyduk?

Draman'da ekmek fırını buluyorum, kapısında simit bulunur yazıyor. Odun simidi var mı, diyorum. Var ama on beş dakika beklemen lazım, diyor. Bekliyorum ama fırında bir ha-

Mehmet Ali & Akşamsefası

reket yok. Eski tip fırın da değil zaten. On beş dakika sonra elinde bir sepetle biri giriyor içeri. Bırakıp çıkıyor. Balat'ın yerlisi burayı biliyor olsa gerek ki kapıda kuyruk oluşturuyor. Ben de iki simit alıp tekrar Balat'a Tıkalı Kadir abinin kahvehanesine giriyorum. Sabahları Bilal abi açıyor. Kadir abi yok ama ses tonu, küfürleri, konuşma tarzı ve muhalifliği çok benziyor ona. Çay söyleyip kahvaltıya başlıyorum. Karşıki masada dört beş kişi kâğıt oynuyor. Bilal abiyi de buyur ediyorum. O ise tezgâh altından birayı çıkarıp demleniyor. Sabah sabah.

Hayırdır, diyor. Surları ve kapıları gezdiğimi anlatıyorum. Hemen başlıyor muhalifliğe tabii. Buraların eskisi gibi olmadığından, görüntüsünün de insanının da değiştiğinden, yakında kendisinin de kaçacağından söz ediyor. Rotamı anlatınca söz Ayvansaray'a geliyor. Eski top sahasından kahvehaneden söz ediliyor. Babamın, diyorum, büfesi vardı orada, belki yirmi yıl oldu. Bilal abi anlatıyor da anlatıyor. Çoğundan haberim yok. Çayı bitirip kalkıyorum. Aynı üslupla uyarıyor beni: "Buralar eskisi gibi değil. Gelirken ön cebine giderken göt cebine..."

SABAHATTİN ALİ'NİN KİTABINDAKİ KÖFTECİ

Kahveden çıkıp Ayvansaray'a gidiyorum. Bakkala girip soruyorum, kahvehaneyi ve Ayvansaray Spor Kulübü'nü, bilmiyor. Kahveye giriyorum. Yaşlı kahveci kolumdan tutup dışarı çıkarıyor. Acaba yanlış bir şey mi yaptım diye düşünürken... Elini uzatıp, Ha orası, diyor. Baktığım yerde kocaman otel. Eyvallah dayı deyip düşüyorum yola. Evlerin önünde küçük küçük tezgâhlar. Çukur tişörtü, Çukur bileziği, Çukur tespihi... Bir teyze, Çukur aatırası almaz mısın oğlum, diyor. Hatıralarımızı otel yaptılar, yapay hatıralar uydurdular diye geçiriyorum içimden. Sonra da Bilal abinin uyarısı: Buralar eskisi gibi değil, gelirken ön cebine giderken göt cebine...

Balat'ta ne yenilir içilir diye soruyorsanız... Öncelikle Bilal abinin de dediği gibi hiçbir şey eskisi gibi değil. Dünya değişiyor. Balat da, Suriçi de bu değişimden nasibini alıyor. Balat'ta çok güzel mekânlar kafeler olabilir. Ben yalnız başıma ya da bir arkadaşımla geldiğimde (erkek) Tıkalı Kadir abinin kahvehanesine oturup buranın yerlisi insanları gözlemlemekten sohbet etmekten hoşlanıyorum. Yemek olarak da... Balat'ta tarihi köfteciler var. Sözgelimi Namlı... 1893 yılından beri köftecilik yapıyorlarmış. Ben mühürlemesini beğenmediğim için bir daha yemedim. Sami Usta en sevdiğim. Her hafta gelip köftesini yiyorum. Sokağın karşısında yıllar önce arabayla köfte satan bir adam vardı. Şimdi oraya dükkân açmış. Kaşarlı köftesi var ama diğerlerinden farkı baharatı. Mide rahatsızlığı olmayanlar için denenmesi gereken bir lezzet. Bir de sahile bakan tarafta Köfteci Arnavut Balat var. O da çok eskidir. Hatta sanırım Sabahattin Ali'nin bir kitabında rastlamıştım. Henüz yemedim. Esnaf lokantaları ve kokoreççileri de deneyebilirsiniz.

Bunların dışında daha önce sözünü ettiğim, yeni neslin ilgisini çekecek kafeler, lokantalar dolu. Dışarıdan gelenlerin uğrak yeri bu mekânlar. Ben yerli halkı görmek-duymak istediğim için bu mekânlara pek uğramıyorum.

Ayvansaray'dan tekrar Balat'a, kahveye giriyorum. Kadir abi tezgâhın arkasında. Laf lafı açıyor. Buralarda ev baktığımı söyleyince, Biz kaçmaya çalışıyoruz, sen buraya gelmek istiyorsun, diyor. Neden, diyorum. Bıktım milletle uğraşmaktan diyor. Ayağındaki sorunu, kafa dinlemek istediğini ve daha birçok gerekçesini anlatıyor ama hiçbiri yetmiyor bana. Kafamda neden sorusu yinelenip duruyor. Hüzünle ayrılıyorum kahveden. Sahil yolundan Ayakapı ve Cibalikapı'yı da geçerek vapura biniyorum.

Birkaç hafta sonra Karagümrük'le Balat arasında bir eve taşınıyorum. Her fırsatta Kadir abinin kahvesinde alıyorum soluğu. Korktuğum an yaklaşıyor. Bir gün Kadir abi hâl hatır konuşmasından sonra, Satıldı burası, diyor. Yapma abi, diyorum, ciddi misin? Antikacı var ya şurada onlar aldı, diyor. Sen, diyorum, ne yapacaksın? Temiz hava alacağım, kafa dinleyeceğim, yeğenlerin yanına gideceğim, diyor. Peki, diyorum, yüzüm yerde. Seninle biz abi kardeşiz oğlum, diyor, istediğin zaman ara yaz. Orası öyle abi, diyorum. Bu kadar duygusal olmamı, bu kadar üzülmemi anlamıyor belki. Pazar günü son, diyor.

Pazar günü son kez girdim kahveye. Yarın tekrar ocağının başına geçip aynı insanlara çay dağıtacakmış gibi Kadir abi. Masalarda okey ve kâğıt oynayanlar da ondan farksız. Birisi, Bu okey taşlarından bir takım bana ver Kadir abi, diyor. Akşama burda olursan alırsın, diyor Kadir abi. Yavru, diyor, sen okuyorsun, bak orda kitaplar var, istediğini al. İçlerinden iki tanesini seçiyorum. Biri 1969 diğeri 1978 tarihli *İstanbul ve İlçeleri* başlıklı kitapları gösteriyorum. Biri benim diğeri Bilal abinin, diyor. Okulda onları okurduk eskiden.

İlk kez, eski İstanbul'u gezerken, o İstanbul'u ararken girdiğim Kadir abinin kahvesinden yine İstanbul'la ama son kez çıkıyorum. Güle güle Tıkalı Kadir abi...

Nail Çakırhan "TOPRAĞA ŞİİR YAZAN ADAM"

■ ASIM ÖZTÜRK

Nail Çakırhan ile Halet Çambel

Kendisinin de içinde uzun yıllar yaşadığı, bölge mimarisinin özgün örneklerini içeren, doğaya tümüyle uyumlu evlerin ustası, mimarı, **dünya düzeyinde Ağa Han Mimarlık Ödülü almış birisi olarak hiç yüksünmeden ve yaptığı işlerden para almadan çalışmalarını sürdürmüştür.**

Uzun yıllardan bu yana toplumsal belleğimizin, toplumsal birikimlerimizin silinmeye çalışıldığı gerçeğini biliyoruz. Ne yazık ki egemen güçler bunda bölüm bölüm de başarılı oldular. Uzun deneyimlere, yaşamın içinden biriktirilerek, bir ulusun, bir toplumun kültürel konumu durumuna getirilen ne varsa tüketim olgusu içinde yok edilip silinmeye çalışıldı.

Yaşamın hangi alanına bakarsanız bakın bunu eleştirisel bir gözle değerlendirdiğinizde hemen ayırtına varacaksınız. Bu coğrafyanın, bu toprakların bin yıllardır biriktirdiği ne kadar önemli ve güzel değerleri varsa, kültür dediğimiz o soyut ama yaşayan gerçeklikler son tüketim sarmalında ya unutturuldu ya da yok sayıldı. Sizin olmayan, size benzemeyen, çağdaşlığın yaşamsal gerçekliği içinde geliştirip dönüştürmediğiniz ne varsa yaşamınızda onlar egemen kılındı. Emperyalizmin tüm olanakları, iletişim, görsellik, durmadan yinelenen anımsatmalar, dayatmalar, eğitim olgusu içine sokulan tecimsel alanlar içinde özgün bireylerin ortadan kaldırılıp benzer bireyler yaratmalar düzleminde sürüp gitti bu saldırganlık, bu aymazlık. Sosyal anlamda bir toplumun, tüketim toplumuna dönüştürülmesi sürecini en yakından tanıyan kuşaklar olarak tanıklığımız sıcaklığını korumaktadır.

Tüm bu süreçlerin uzanımlarını düşünsel birikimleriyle bilen, yaşayan birisi çıkıyor, içinde yaşadığı alanların da gün geçtikçe kirlenmesinden kurtulmak için çocukluğunun, gençliğinin geçtiği kendi kasabasına dönmesiyle, yaptıklarıyla altını çizdiği yaşamı, kültürü, doğayı yeniden ele alma sürecini başlatıyor.

NECATİ YILDIRIM'IN ESERİ

1910 (1326) – 10 Ekim 2008. NAİL ÇAKIRHAN. Dağların Akdeniz'e dikey uzanıp yaklaştığı Muğla'nın Gökova yükseltisinin dibindeki masmavi körfeze neredeyse tepelerden bakan Ula ilçesinde doğuyor. Yıllar savaşlara yakın, yıllar savaşların içinde sürüp gidiyor. Nail Çakırhan ilkokulu ve ortaokulu kendi doğduğu Ula ilçesinde bitirince lise eğitimi için Konya'ya gidiyor. Yeni kurulan Cumhuriyetin de getirmiş olduğu ilerleme ve çağdaşlık birikimleriyle

Mehmet Ali & Akşamsefası

yurt sorunlarıyla ilgilenmeye başlıyor. Arkadaşlarıyla birlikte çıkardıkları dergide bir şiiri nedeniyle okulda ve yargıda soruşturmaya uğrasa da, takipsizlik nedeniyle ceza almadan kurtuluyor.

Bu süreçlerin en derin ayrıntılarını neredeyse on beş yıl bu yapıtı ortaya çıkarmak için emek veren sevgili şair, yazar Necati Yıldırım'ın hazırlayıp basımını gerçekleştirdiği "Toprağa Şiir Yazan Adam- Bir Nail Çakırhan Öyküsü" yapıtında bulabilirsiniz. Yazın dili ve Türkçe öğretmeni olan Necati Yıldırım'ın yolu 1968'lerde Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın eylemleri nedeniyle Manisa'nın Alaşehir ilçesinden Muğla'nın Ula ilçesine sürülmesiyle Nail Çakırhan'la kesişiyor. Kitabı aynı zamanda 1968'de başlayan dostluklarının da derin sıcak bir öyküsüdür. Necati Yıldırım uzun yıllarını ve emeğini bu kitabın yazma sürecine vermiş, değişik şehirlerdeki, değişik yerlerdeki kaynakları, yaşayan ya da onların yakınları olanlardan bire bir dinleyip yazıya dökmüştür. Kitap hem bir yaşam öyküsüdür hem de yakın tarihimizin sosyolojik değişimler sürecinin bir tanığıdır. Bir insanın yaşamının ayrıntılarını okurken aynı zamanda genç Cumhuriyetin belirli süreçler sonrası egemen güçlerce nasıl kuşatıldığının, adım adım nasıl ele geçirilip, geriletildiğinin de tarihini okuruz. Kitap, ülkenin doğasıyla birlikte ne kadar güzellikleri varsa bunların yağmalanmasının, bu yağmalanmaya karşı koyan aydınların, yazarların, şairlerin her dönem olduğu gibi cezalandırılmaları, işkenceden geçirilmelerine karşın insana ve onun oluşturduğu tüm güzelliklere, tüm kültürel değerlere sahip çıkmalarının da öyküsüdür.

Necati Yıldırım, Nail Çakırhan'ın yaşamından yola çıkarak toplumun yaşadığı gerçeklikler ışığında nasıl dönüşümlerden geçtiğini altını kalın kalın çizerek yazmıştır. Tanıklarla yaptığı söyleşilerle Nail Çakırhan'ın yaşamına teyeller atarak, asıl konudan hiçbir zaman ayrılmadan kitabın ana öğesi olarak sözcüklerini Nail Çakırhan öznesinin çevresinde örmüştür. Çakırhan, gençliğinin uzun yıllarını İstanbul'a Tıp eğitimi almak için gittiğinde tanıştığı TKP örgütü içinde geçirmiş, orada edindiği disiplin içinde yaşama yeni, başka bir gözle bakmanın çokluğunu, çoğulluğunu edinmiştir. Sovyetler'de kaldığı ve eğitimini sürdürdüğü dönemlerde bu parti anlayışının dışına çıkmadan verilen tüm görevleri yerine getirmiştir.

Yapıtta bu tür ayrıntıların nerelere dek uzandıklarını, bu ayrıntıların içinde Nail Çakırhan'ın yaşamının her döneminin burukluğunu yaşarız. Doğumunu bile görmediği oğlunun özlemiyle yıllarını nasıl geçirdiğinin renklerini, kokularını burnunuz sızlayarak duyumsarsınız. Necati Yıldırım'ın şair olması nedeniyle tümcelerine giydirdiği, aralarına soktuğu bu duygu yüklü duyarlığın size de geçtiğini yapıtı okuduğunuzda duyumsarsınız. Sovyetler'deki eğitimi sonrası partisinin (TKP) görevlendirmesiyle İstanbul'a dönen Nail Çakırhan, yaşamını sürdürdüğü basın ve sanat alanının içine iyice girerek yeni çevre ve dostluklar edinmiştir. Bu yazın, sanatçı ve kültür çevresinde bulunduğu süreçlerde tanıştığı, sonraki yıllarda genç Cumhuriyetin ilk arkeologlarından olan Prof. Dr. Halet Çambel'le evlenmiştir. Yaşamın hemen hemen her alanında büyük bir dayanışma ve sevgi içinde geçen uzun yıllar boyunca, Halet Çambel'in Nail Çakırhan'ın yaşamına dokunuşlarını da görürüz. Sovyetler

Nail Çakırhan'ın Akyaka'da yaptığı doğayla uyumlu evi

Nail Çakırhan'ın Akyaka'da yaptığı evin ahşap tavanı

Planlarını sıradan bir defterin bir tek kareli sayfasına çizip tüm evi, tüm evleri belleğinde tuttuğu yanılmaz ölçülerle yapmıştır. Yaptığı evlerin hiçbirisi içinde bulunduğu doğa ve çevre tarafından yadırganmadan bugün bile özenle, sevgiyle, büyük bir beğeniyle gezilip görülmeye devam edilmektedir.

Nail Çakırhan, Halet Çambel, Turgut Cansever Karatepe'de

Nâzım Hikmet ile ortak şiir kitabı çıkardı

Birliği'nden, doğacak çocuğunun yüzünü bile görmeden ayrılmıştır. Uzun araştırmalar soruşturmalar sonrası edindiği bilgilerle yıllar önce Sovyetler Birliği'nde evlendiği eşinin ve oğlunun yaşadıklarını öğrenmiştir Nail Çakırhan. Geride bıraktığı oğlunun aranıp bulunması konusunda büyük çabalar gösteren de yine eşi Halet Hanımdır. Baba ve oğlu yıllar sonra bir araya getiren, bundan büyük mutluluk duyan bir yücelikle, bu sevgiyle Nail Çakırhan'ı tüm acılarıyla sarıp sarmalayan da yine Halet Çambel'dir. Bu derin insanlık duygusunun sıcaklığını yaşarken hep yan yana durmanın gönenciyle, güzel birikimleriyle ölünceye dek Nail Çakırhan'ın yanı başındadır. Nail Çakırhan'ın gözlerinin içinde onurla, insan sevgisiyle dimdik duran Prof. Dr. Halet Çambel ayrı bir sevinç kaynağıdır. Nail Çakırhan'ın ortaya çıkardığı, düşlediği güzel evleri yaratma, yapma duygusunun ana kaynağı da yine yaşadığı bu büyük sevgi sarmalıdır. Yıllar boyu süren dostlukları, çevresine verdiği güven, ona duyulan saygının kaynaklarında bu derin yaşanmışlık bulunmaktadır.

DOĞAYLA UYUMLU EVLERİN MİMARI

1970'li yıllarından sonra İstanbul'dan uzaklaşmak, doğup büyüdüğü coğrafyanın bir parçası olarak yaşamak istemesi, çektiği acıların da yönlendirmesiyle Ula'ya yeniden dönmesine neden olmuştur. Bu yıllarda Ula'ya sürgün gönderilen, kendisi de bir başka gönüllü sürgün olan Nail Çakırhan'ın yolu, öğretmen Necati Yıldırım'la kesişmiştir. Dostluğun, bir büyük yaşama tanıklığın süreci başlamıştır artık. Günlerin yaprakları sözcüklere doğru başını eğerek yazılmayı beklemektedir. On beş yılı aşkın bir sürecin tüm çabası, tüm birikimiyle ortaya çıkarılan bu değerbilirlikle Necati Yıldırım, büyük ustanın yaşamına bu yapıtıyla ışık tutmaktadır.

Kendisinin de içinde uzun yıllar yaşadığı, bölge mimarisinin özgün örneklerini içeren, doğaya tümüyle uyumlu evlerin ustası, mimarı, dünya düzeyinde Ağa Han Mimarlık Ödülü almış birisi olarak hiç yüksünmeden ve yaptığı işlerden para almadan çalışmalarını sürdürmüştür. Bu süreç içinde yaptığı çalışmalara kimsenin, para verip evi yaptıranın bile karışmasına izin vermemiş, ön koşul olarak bunu öncelikle söylemiştir. Yanında bulunan mimarlara, inşaatçılara işine karışmamaları konusundaki uyarıları ilk başlarda sorun çıkarsa da onun isteği doğrultusunda çözülmüş, yapımından usta, kalfa ve emekçilerin paraları dışında hiç para almaması da hep ön anlaşmalarda yerini almıştır. Planlarını sıradan bir defterin bir tek kareli sayfasına çizip tüm evi, tüm evleri belleğinde tuttuğu yanılmaz ölçülerle yapmıştır. Yaptığı evlerin hiçbirisi içinde bulunduğu doğa ve çevre tarafından yadırganmadan bugün bile özenle, sevgiyle, büyük bir beğeniyle gezilip görülmeye devam edilmektedir. Ula ve çevresinin geleneksel mimari dokusunu çağdaş öğelerle donatarak yeniden yaşamasını sağlamıştır. Nail Çakırhan'ın, bu büyük kültürel birikimi ve özeniyle Muğla evlerini çağdaşlaştırıp inşa etmesi, kimileri tarafından mimarlık belgesi yok, nasıl bunu yapar diye eleştirilmiştir. O, içinde doğup büyüdüğü bu birikimin ayırtına

Mehmet Ali & Akşamsefası

varmış, ustalığın yüz yıllardır kuşaktan kuşağa aktarılırken, her ustanın yaptıkları evlerle bu bilgilere, bu beğenilere kendi birikimlerini ve beğenilerini de kattıklarını görmüştür. Yalın, sıradan, tekdüze bir bilgi birikimi değildir bu. Neredeyse bin yılları aşan usta çırak düzleminden taşıp gelen bu birikimlerin yeni bir dünya görüşüyle süzülüp, yeniden estetik bir anlayışla birleştirilerek yaşama geçirilmesidir.

Nail Çakırhan, bir yaşam görüşünün besleyip geliştirdiği, bilimselliğin de ışığında oluşturulmuş yeni bir yapı gerçekliğinin yaratıcısıdır. Tüketim ve benzerlik olgusundan sıyrılmış, doğaya uyumlu, onunla ters düşmeyen, onunla inatlaşmayan, onu kirletmeyen bir anlayışın ürünüdür. Onun yaptığı evlerin hiçbirisi, bulundukları alanda bir leke gibi durmazlar, onun yaptığı evler malzeme olarak da kokularıyla, budaklarıyla çevrelerinde bulunan ormanlara, ağaçlara biz de sizden birisiyiz diye seslenir.

Dünya düzeyinde mimarlık ödülü almış bir kişinin yaşamını birçok mimarın, birçok aydının, (Nail Çakırhan'ın kendisi de bir şairdir) birçok şairin bilmediğine çevremdekilere sorduğum zaman üzülerek tanık oldum. Sevgili dostum Necati Yıldırım'ın yaptığı bu tür çalışmaların benzerleri mimari düzlemde de yapılmalıydı; onun eserlerini, yaptığı evleri inceleyen çalışmaların yapılması gerekirdi. Bunlar yapılmadığı sürece kültürümüzü, her alandaki kültürümüzü nasıl biriktirebiliriz, nasıl çoğaltabiliriz? Her türlü parasal ve sosyal koşulları yerli yerinde olan meslek kuruluşları ne güne duruyor? Üniversitelerin kulaklarının üzerine yatmasına ne demeli? Toplumsal sığlığımızın tüketim olgusuna daha da yatkın olmasını mı bekliyorlar? Bu ülkenin devrimcileri, sosyalistleri, aydınları, yurtseverleri nerede? Bu değerlere gericilerin sahip çıkacağını bekleme umarsızlığı içinde olanlar ne zaman bilimselliğin gereklerini yerine getireceklerdir? Kariyerizmin tutsaklığından kurtularak yaşamın içindeki gerçeklere, gerçek birikimlere, birikmişlere ne zaman dönecekler? Bin yıllardır bu toprakların, bu topraklarda yaşayan insanların biriktirdiklerinin yok olup, unutturulmasına göz mü yumacaklar? Onun yaptığı evleri, gezme eğlencesi içinde bugün de değişik şeyler gördük sığlığıyla, o evler, o evleri büyük bir beğeniyle yaşama kazandıran Nail Çakırhan hakkında hiç bilgisi olmadan sıradan bir biçimde gezip geçecekler mi? Bu duymazlık içinde hemen hemen her şeyi tüketme alışkanlığı içinde savrulanlar, teğet bir biçimde dokunup geçenler, her evin, her pencerenin Nail Çakırhan için işkence gördüğü yılların birer özgürlük evi, birer özgürlük penceresi olduğunu nasıl duyumsayacaklar?

GÖKOVA'DAN DÜNYAYA

Necati Yıldırım'ın, Nail Çakırhan'ın doğumundan ölümüne dek geçen süreci kapsayan bu yapıtı dostluğun, ağabey - kardeş ilişkisinin ötesinde duyduğu toplumsal sorumluluğun bir iç dökümü, bir sonucudur. Toplumsal duyarlıkla yıllarını verdiği bu kitap hiç kuşkusuz bir belgedir. Nail Çakırhan'ı araştırma konusunda başvuru kitabı olarak yerini alacaktır. Nail Çakırhan'ın yaşamına giren tüm dostlarının, tüm yakınlarının onun bu birikiminden etkilendikleri, esinlendikleri gerçeğini unutmadan bugün bile yaptığı, para almadan yaptığı tüm yapıların doğa içinde, doğayla konuşarak canlılıklarını sürdürdüklerini görüyoruz.

Sevgiyle örülmüş yaşamların dokunduğu her alan, yeniden canlanıyor, yeni anlamlar kazanıyor. Muğla'nın Ula ilçesinde 1910 yılında doğan Çirkin Ali'nin oğlu Nail Çakırhan bu yaşamda hiçbir şey yapmasa bile hiç unutulmayacak doğayla konuşan evlerin pencerelerini yapmıştır. O evlere, o pencerelere dokunarak geçen rüzgârların önüne kattığı bulutlar, dağların yamaçlarından kopup gelen kokular, o evlerin çevresinde yabancılık duygusuna kapılmadan dolaşıp duruyorlar. Kendilerinden olan, bu toprakların, bu dağların, bu kayalıkların, bu masmavi Gökova körfezinin suları gibi binlerce yıl yaşamanın erinciyle dolup taşıyorlar. Tüm kirliklere, tüm yok etmelere karşın Nail Çakırhan bu duyguyu hiç yüksünmeden, hiç parasal karşılık beklemeden onlara vermiştir. Bundan daha gönlü yücelik, bundan daha büyük sevgi, sevda olur mu?

Nail Çakırhan bu büyük birikime, bu büyük sevdaya duyduğu saygıyla, eli işe varmış, eli ağaca dokunmuş, eli dokunduğu ne varsa tutup kanatlarından gökyüzüne, özgürlüğe salıvermiştir. Geride kalan nedir ki, yaşayıp gidenin duyup öğreneceği. Biriktirip yeni kuşaklara aktaracağı. Işığın hoyrat koşturmaları arasında ağaçtaki budağın acısını kendi acısı sayıp, ona içindeki sevgiyi fısıldamış, onun gönlünü şenlendirirken kendini Nail Çakıran, Nail Çakırhan diye ünleyip durmuştur Gökova'dan tüm doğaya.

Nail Çakırhan'ın yakınında durup da bu sesleri ilk duyandır sevgili Necati Yıldırım. Bu kitap o doğaya ünlenmiş sevdanın, sevginin toplanmış, sözcüklere dönüştürülmüş sesleridir.

05.04.2022,
Şiirevi-Güvendik-Urla-İzmir

Mehmet Ali & Akşamsefası

SİNTİNEDEKİLER / GÜVERTEDEKİLER

■ HALİT PAYZA

Chaplin'in Modern Zamanlar filmi emekçinin durumunu çok iyi anlatır.

Kuşkusuz aynı gemide de olunsa sintinede terleyenler ve güvertede sefa sürenler aynı gezegenin, farklı kastlarının temsilcileridir. Bu katmansal yapıya karşın sintinedekiler, sintinede olduklarını ve orada çektiklerini unutup güvertedekilerin uyruğuna tabi olabilirler.

Bardamu niye düşündüklerinin tersini yapıyor? Eylem ve söylem birbiriyle uyumsuz, bir öyle bir böyle! *Gecenin Sonuna Yolculuk*'un[1] daha ilk bölümünde çivisi çıkmış sıralarda oturup kürek çeken pranga mahkûmu olduğunu ifade etmesine karşın! Betimlemeye ilişkin sorusu ilginç ve mutlak sorulması, ardından yanıtlanması gereken... Karşılığında ne aldığını soruyor, yanıtı tam da beklenildiği gibi: Hiç! "Sadece kafalarımıza inen sopalar, sefillikler, palavralar, daha nice kazıklar. Çalışıyoruz ya! Deyip dururlar. Aslında kepazeliğin dik âlâsı da bu ya, şu çalışmak dedikleri şey. Biz aşağıdayız, sintinede, anamız ağlıyor, leş gibiyiz, taşaklarımızdan ter damlıyor, işte bu kadar. Yukarıdaki güvertede ise efendiler, gölgede, pembe yanaklı, parfüm kokularını havaya salmış güzel kadınları kucaklarına oturtmuş, keyif çatıyorlar." (s.25) Ne var ki *Gecenin Sonuna Yolculuk* kahramanı söylediklerinden çark ediyor ve sintinede çivisi çıkmış sırada kürek çeken pranga mahkûmu olduğunu unutup, güvertede gölgede ve parfüm kokulu kadınları kucağına oturtan efendisine itaat ediyor. Hiç'in karşılığı yine hiç, oysa öyle olmamalı. Celine, burada Bardamu aracılığıyla ileri sürdüğü düşünceleriyle Paul Lafargue'ye eşlik eder.

Fransız devlet adamı, gazeteci, tarihçi, Fransa'nın Üçüncü Cumhuriyet'in kurucularından, ilk cumhurbaşkanı Louis Adolphe Thiers'i, Paul Lafargue 1848 yılı ilköğretim komisyonundaki sözleri nedeniyle Tembellik Hakkı'nın önsözünde mahkûm eder. Thiers komisyonda ruhban nüfuzunu hâkim kılmak istediğini söylemektedir. Thiers iki görüşten ruhban sınıfının önerisini diğerine yeğler, aydınlanmacıların dünyanın keyfini çıkarma savına karşın, ruhban sınıfın insanın acı çekmek için dünyaya geldiğini savlayan teolojik öğretisini savunmaktadır. Üçüncü Cumhuriyet, Fransız-Alman Savaşı sürerken başlamıştı, cumhuriyetçiler Fransa'yı işgal eden Prusya ordularıyla savaşı-

Mehmet Ali & Akşamsefası

yor, İkinci İmparatorluk dönemi diktatörlüğüne karşı koyuyorlar, yeni bir anayasa ilan ediyorlar, basın özgürlüğünü, ücretsiz ve zorunlu eğitimi, dernek kurma özgürlüğünü, laiklik ve toplantı özgürlüğünü temel alan yasalar çıkarıyorlardı. Oysa Thiers'in laiklik yerine teolojik çizgiyi savunması bardağı taşıran son damla değilse de son damlalardan biriydi. Thiers, Üçüncü Cumhuriyet'in laiklik ilkesine sırtını dönüyordu.

Lafargue Üçüncü Cumhuriyetçileri burjuvalar olarak nitelendiriyor. Devrim gerçekleştirilip Üçüncü Cumhuriyet ilan edildikten sonra gelen burjuva cumhuriyetçileri yola çıkarken ileri sürdükleri ilkeleri bir yana bırakıp tutum değiştirmekte sakınca görmüyor, cumhuriyet erkini teolojiyle desteklemekten yana tavır alıyorlar. Lafargue, önsözde şunları yazıyor; "... günümüzde ise kendisini gırtlağına kadar mala, mülke ve zevke batmış durumdayken düşünürlerinin, Rebelais'lerin, Diderot'ların öğretilerini inkâr ederek, ücretlilere dünya nimetlerinden uzak durmayı vazediyor. Hıristiyan ahlakının içler acısı parodisi olan kapitalist ahlak, emekçinin bedenini aforoz ediyor; üreticiyi en asgari ihtiyaçlarına indirgemeyi, sevinç ve tutkularını yok etmeyi, dur durak bilmeden çalışan bir makine rolüne mahkûm etmeyi ideal olarak benimsiyor."[2]

Liberal ideoloji eşitsizliği, gelir dağılımını, yoksulluğu, hukuksuzluğu siyasal bir sorun gibi görmüyor, onu idare ve yönetimsel bir sorun olarak düşünüyor ve ortadan kaldırmak yerine idare etme yöntemini uyguluyor.

LAFARGUE VE CELİNE

Celin'in, Bardamu aracılığıyla mahkûm ettiği efendiler, Lafargue'nin gırtlağına kadar mala, mülke ve zevke batmış olarak ifade ettiği efendilerdir. Kuşkusuz iki yazar ve iki düşünce arasında böyle bir birliktelik ileri sürülebilir. Ne var ki Lafargue -Karl Marx'ın damadı- Bardamu'nun aksine savladıklarının ardındadır. Celin'in yaşambilimsel olarak güçlüden yana tavrı Bardamu'nun ikircikli ve karşıt görüşlerine uygundur ve bu ontolojik yapısallığıyla Lafargue'nin karşıtıdır. Analojik ortak bir alan olarak Bardamu'nun sapmadan önceki toplumbilimsel, ideolojik, düşünbilimsel felsefesini savunabiliriz. Kuşkusuz aynı gemide de olunsa sintinede terleyenler ve güvertede sefa sürenler aynı gezegenin, farklı kastlarının temsilcileridir. Bu katmansal yapıya karşın sintinedekiler, sintinede olduklarını ve orada çektiklerini unutup güvertedekilerin uyruğuna tabi olabilirler. Onların aksine ne mutlu yine sintinede kalanlara! Bardamu bir yol göstericidir, karanlıkta yer gösterici... Celin, Bardamu'ya nesnel olanı gösteren ancak ona yabancılaşan bir karakter olma işlevini yükler.

Gecenin Sonuna Yolculuk'ta güvertedekilerin, sintinedekilere bakışını askeri kumanya çalan Princhard aracılığıyla verir Celin. Princhard, askeri kumanyadan konserve aşırdığı için suçlanmaktadır. Tıpkı aç oldukları için ekmek çaldıklarından suçlanan ve kınanan, ontolojik olarak sintinede yaşamaya mahkûm olanlar gibi... Princhard için -Celin için de- güvertedekilerin, sintinedekilere bakış açıları öyledir. "Her şey bize şunu gösteriyor ki, bir hırsızlık yapılmışsa, hele sıradan gıda maddeleri, bir dilim ekmek, jambon ya da peynir çalınmışsa, o suçu işleyen kişi toplumun gözünde mutlak biçimde yüzkarası olarak damgalanıyor, kesinlikle kınanıyor, en ağır cezaları hak ediyor, kendiliğinden onurunu yitiriyor ve alnındaki kara leke ömrü billâh silinmiyor, bunun iki nedeni var, öncelikle bu tür cürümleri işleyen kişi genellikle yoksuldur ve bu zaten başı başına vahim bir utanç vesikasıdır, sonra da, yapmış olduğu eylem topluma karşı üstü kapalı bir tür suçlama da içermektedir. Fukaranın hırsızlığı hainçe bir ilhakı hak'ka dönüşüyor, anlıyor musunuz? Öyle olursa da bu işin sonu nereye varır? Dolayısıyla dikkatinizi çekerim, ufak tefek aşırmaların cezalandırılması dünyanın her yerinde en

Celin'in, Bardamu'su iş bulmak için seri üretim yapan otomobil fabrikalarından birinde işe girerken, işe yarar olup olmadığını anlamak için incelenirken, denetim görevlisi ondan düşünmemesini yalnızca kendisine emredilen hareketleri yapmasını ihtar eder. "Burada eğitiminiz hiçbir işinize yaramaz evladım! Buraya düşünmeye gelmediniz."

Perelman: "İlkel birikim, geleneksel yaşam tarzlarını makas gibi kesti. İlk bıçak, insanların kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini zayıflatmaya yaradı. Diğer bıçak, insanların kendi ücretli emek sistemi dışında alternatif hayatta kalma stratejilerini bulmaktan uzak tutmak için gerek duyulan acımasız önlemler sistemi oldu."

katı biçimde uygulanır, yalnızca bir sosyal savunma yöntemi olarak değil, ama aynı zamanda, özellikle de tüm zavallılara yönelik ciddi bir gözdağı olarak, otursunlar oturdukları yerde, kendi sınıflarında, keyiflerine baksınlar, yüzyıllar boyunca ve sonsuza dek açlıktan ve sefaletten gebermeye güler yüzle razı olsunlar..." (s.82)

Princhard ve dolayısıyla asıl olarak Celin için güvertedekilerin varlıklarının kanıtı 'her gün yinelenen upuzun bir cürüm dizisi olarak ortaya çıkmaktadır' Peki karşılığı nedir? "Buna karşın bu zatlar her türlü şerefe, şana, güce layık görülüyor, işledikleri suçlar yasalar tarafından da taçlandırılıyor..." (s.82)

İşte sintinedekiler ve güvertedekiler arasındaki ayrıcalık! Tıpkı Bardumu'nun gibi eylem ve söylemde uyumsuzluk! Suç ve ceza kavramı sintinedekiler için farklı, güvertedekiler için farklı, birinde karşılığı suç diğerinde şeref, şan, güç! Sintinedekilere layık görülen ise açlıktan ve sefaletten gebermeye razı olmaları.

İLKEL BİRİKİMLE ÇİZİLEN SINIRLAR

Bardamu'nun çelişkisi sintinedekilerin birçoğunun çelişkisi, oysa güvertedekilerin büyük çoğunluğu için orada olmak araçsalıktan çok amaçsallık. Onlar oradalar, onlara güvertede parfüm kokulu kadınlar arasında bulunma olanağı, Marx'ın 'ilkel birikim' olarak formüle ettiği kavram olan primitif akümülasyonla gümüş tepsi içinde sunuldu. Birçoğu, orada olmayı hak etmedikleri halde orada! Kuşkusuz varoluşsal olarak sintinede ya da güvertede doğmak hiçbir canlının kendi özgür seçimi değil. Ancak bu güvertenin her canlıya açık olması gerekliliğini de yoksaymayı gerektirmez. Nitekim Marx, ilkel birikimi üreticiler ve üretim araçları arasındaki zora dayalı bir ayrılma olarak betimler. Güverte ile sintine arasında kapanması olanaksız bir uçurum vardır. Sintinedekiler güverteye tırmanmaya kalktıklarında zora dayalı bir güç bulurlar karşılarında. Güverte, sintinedekiler için, oranın ekonomi-politik ayrımlarını içerdiği sürece girilmesi yasak bölgedir.

Marx ilkel birikimi teolojiye gönderme yaparak ilk günahla özdeşleştirir. Michael Perelman 'Kapitalizmin İcadı: Klasik Politik Ekonomi ve İlkel Birikimin Gizli Tarihi'nde bu teolojik göndermenin karşılığını gösterir: "Hem ilk günah hem de orijinal birikim, dikkatlerimizi bugünden, insanların acı çekmesini kara talih olarak açıklayan mitolojik bir geçmişe çeker. Diğer bir deyişle, ilk günaha veya orijinal birikime dayalı herhangi bir kuram hem aşırı hem de yetersiz bir şekilde tarihseldir. Aşırı tarihseldir, çünkü özneyi çağdaş toplumdan koparak uzak geçmişe yerleştirir. Yetersiz bir şekilde tarihseldir, çünkü geçmişin mitolojik yaklaşımına dayanmaktadır."[3] Perelman ilkel birikime ilişkin makalesinde şunları da söyler: "İlkel birikim, geleneksel yaşam tarzlarını makas gibi kesti. İlk bıçak, insanların kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini zayıflatmaya yaradı. Diğer bıçak, insanların kendi ücretli emek sistemi dışında alternatif hayatta kalma stratejilerini bulmaktan uzak tutmak için gerek duyulan acımasız önlemler sistemi oldu." Sintinedekiler güverteden kovulanladır, tıpkı teolojideki ilk günahı işleyerek cennetten kovulanlar gibi. Onların yeri yurdu yoktur, sintine bile onlara fazladır, bir köşede sefalet içinde boğularak varlıklarına son verene dek Celin'in anti-kahramanı Princhard'ın söylediği gibi açlıktan ve sefaletten gebermeye güler yüzle razı olmalıdırlar. Etik yasaları zorunlu olarak güvertedekiler için geçerli olsa da, sintinedekiler için geçerli değildir, her koşulda ve her zaman gözden çıkarılabilirler.

İYİLİK KÖTÜLÜK BİLGİSİ

Bardamu, iyileri kötülerden ayırt etmeyi sağlayacak bir şeyden söz eder. İyiler ve kötüler, bunlar hem sintinededir hem güvertede, iş iyiliğe

ve kötülüğe ya da aynı anlama gelmek üzere çıkar ilişkilerine dayandığında aradaki fark iyilik ya da kötülük her iki yerde de karamanın koyununun oyunu çıkana kadar silikleşir. Ancak Bardamu iyilerle kötüleri yüzlerine bakarak anlama derdindedir, çoğu kez beceremez bunu. Afrika'daki sömürge yerleşkesindeki Alcide'de yanılır. Adam işinin yanı sıra küçük işler çevirir, ancak amacı iyidir. İyilik ve kötülük burada biri diğeri içindir. Somuta indirgendiğinde iyiler ve kötüleri ayırt etmek nihai sonuca dayalı olsa da sintinedekilerle, güvertedekileri kolaylıkla ayırt etmek olası. Güvertedekiler alımlıdırlar, mülk sahibidirler, iyi giyinirler, masalarına koydukları yiyecek ve içecekler niteliklidir, iyi ve rahat yaşarlar, ellerini kirletmezler, erk sahibidirler. Aynı şey sintinedekiler için geçerli değildir. Kötü ve ucuz giyinirler, mülksüzdürler, yeterince beslenmezler, yaşamlarını sürdürebilmek için güvertedekilerin buyruklarını yerine getirirler, onlar için ellerini kirletirler, onlar adına çalışırlar. Kötü ve ucu ucuna günü kurtarır biçimde yaşarlar, geleceğe ilişkin umutları vardır ancak onu gerçekleştirecek olanağa sahip değillerdir. Büyük çoğunluk kadercidir, sintinede olmayı hak ettiklerini düşünür. Yine de iş iyiliğe ve kötülüğe geldi mi kimse ne olacağını peşinen kestiremez. Söylem değil eylemdir ayırt edici olan. Peşinen karar vermek adına keşfedilmiş bir turnusol kâğıdı yoktur. Salt iyilik ya da salt kötülük de yoktur, ikisi diyalektik olarak bir aradadır. Ayırt edici olan kişinin aklını nasıl kullandığıyla bağıntılıdır.

Spinoza da Marx gibi teolojik bir gönderme aracılığıyla iyi ve kötü üzerine görüşlerini açıklama çabasındadır.

Fellini'nin 1983 yapımı Ve Gemi Gidiyor filmi toplumsal düzeni bir gemi metaforuyla anlatmaya çalışır.

"Spinoza'ya göre, Âdemin (insanın) doğası gereği, kendisine Tanrı tarafından yasaklanan iyi ve kötüye ait bilgi ağacının yemişini yemek özgürlüğünü kaldırmıştı. Bu yemişten yediğinde ölümden korkması gerekeceğini ve kendi doğası ile uyumlu olan kadını (Havva'yı) bulduğunda kendine daha faydalı olabilecek başka bir şey olmadığını öğrendiği gibi, diğer insanların da tıpkı Âdem gibi 'iyi ve kötülük ağacının' yemişini yemeleri iyiyi kötüyü öğrenmeleri zorunludur. O halde özgür olan insan bu özgürlüğü başkaları için de ister (IV, Ön. LXVIII, Kanıt., Scolie). Aynı zamanda erdem, iyiyi kötüden ayırma bilgisidir şeklinde tanımladığını söylemek mümkün. Özgürlük bu bilginin elde edilmesi ile mümkün bir çabayı gerektirir gibi görünüyor. Erdemin bir bilgi olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Spinoza'da erdem sadece kendisi için değil, birlikte yaşayabilmesi ve kendisi için en faydalı olan başkası için de gereklidir. Tıpkı Sokrates'in erdemi bilgiyle özdeşleştirmesi ve erdem bilgi ise öğrenilebileceğine ilişkin yaklaşımına benzer bir yaklaşımı dile getirdiğini görmekteyiz. Menon'da gösterilen aslında erdemin 'iyi' olduğu, bu bilginin yeniden öğrenilmesi değil, bir hatırlanma süreci (köleye geometri problemini çözdürürken ortaya koyduğu gibi) olduğudur. Tüm yaşama yayılmış olan bu erdemin yani, iyinin bilgisini de başkaları ile birlikte çalışmak suretiyle, yani diyalektik bir süreçte açığa çıkarmak mümkün olur. Yine Sokrates, Kriton'da 'insanın bilebile kötülük yapmayacağına' işaret eder. Sitede ortak yasaların altında yaşamak konusunda temel hedefin Sitenin, devletin devamlılığı söz konusu edildiğinde erdemin toplum içinde özgürce yaşama konusundaki önemi de kavranmış olacaktır. Siteye ilişkin yaşam tam politik yaşam olduğuna göre, erdemin böyle bir yaşam için yaşamsal değere sahip olduğu görülür. Sokrates örneğin bir toplumda halkın ne söylenirse onun peşinden gittiği ve ne yaptığını çok bilmediğini söyler. O halde bilen ve bilmeyenler arasında bir açık ayrım söz konusudur. Bilenler ve bilmeyenler ayrımı Spinoza'da da vardır. Bilenlerin bilmeyenleri iyiye yönlendirmesi ge-

rekir. Sokrates bunun örneğidir. Erdemi bilgiyle özdeşleştiren Sokrates 'Kriton'da erdemi iyi, faydalı ve doğru olan şeklinde tanımlar. Erdem sadece bireyin kendisi için değil, toplum içerisinde başkalarıyla uyumlu bir yaşam için de gereklidir. Bu anlamda o, davranışlarıyla halka erdemin ne olduğunu gösterir. Toplumsal yaşam içerisinde bilen bilmeyen ya da bilge-cahil ayrımına vurgu yapan Spinoza'ya göre, bilmeyenler arasında yaşayan özgür insan mümkün oldukça onların iyiliklerinden, cahillerden gelecek faydadan kaçınmalıdır (IV, Ön. LXX). Sokrates'in de işaret ettiği gibi "Akıllıların düşünceleri yararlı, akılsızlarınki ise zararlıdır... (Platon 2006, (47b): 21; Bkz. Platon, 1982)"[4]

İyi ve kötüyü ayırt etmenin yegâne yöntemi Spinoza'nın vurguladığı gibi bilgidir. Bilgiye önyargısız olarak deneyimleyerek, deneyimden çıkan sonuçsala göre varmak olasıdır. Deneyim kendinden öncekilerin çıkarsamalarından da yararlanmayı gerektirir.

EMEKÇİLERE DÜŞÜNME YASAĞI

Sintinedekilerden istenilen tek şey güvertedekiler için çalışmalarıdır, karın tokluğuna... Güvertedekiler, sintinedekilerden yalnızca çalışmalarını isterler, güçten düşene dek! Sintinedekilerin payına düşen budur ve düşünmeleri de istenilmez.

Celin'in, Bardamu'su iş bulmak için seri üretim yapan otomobil fabrikalarından birinde işe girerken, işe yarar olup olmadığını anlamak için incelenirken, denetim görevlisi ondan düşünmemesini yalnızca kendisine emredilen hareketleri yapmasını ihtar eder. "Burada eğitiminiz hiçbir işinize yaramaz evladım! Buraya düşünmeye gelmediniz, size uygulamanız gereken hareketleri yapmaya geldiniz... Fabrikamızda düşçülere ihtiyacımız yok. Bizim ihtiyacımız olan şey şempanzelerdir... Benden size bir tavsiye daha. Bize bir daha asla aklınızdan söz etmeyin! Başkaları sizin yerinize düşünecektir dostum! Sonra söylemedi demeyin." (s.237) Güvertedekiler için sintinedekiler şempanzelerdir. Onların yeri hayvanat bahçelerini andıran otomasyona bağlı işyerleridir. Orada düşünmeleri istenilmez, düşünmek tehlikelidir; işlerini yapmaları ve sonra yeniden güç toplayıp işbaşı etmeleri için kafeslerine kapatılmalıdırlar. Düşünme eyleminin engellenmesi yalnızca işyerleri için değildir, bütün alanları içerir. Sintinedekiler düşünmemelidirler, onlar yerine düşünenler vardır ve düşünmek güvertedekilere ihanettir. "'Çalışın' derler, 'düşünmeyin, düşünerek güç kaybetmeyin ve düşünerek daha çok kazanmamıza engel olmayın, daha çok çalışın!" Güvertedekiler düşünen ve hele düşündüğünü söyleyen ama en çok da düşünerek, düşündüğünü söyleyen ve onu yaşama geçirenlerden korkarlar. Evrensel bir korkudur bu!

John Stuart Mill düşünce ve ifade özgürlüğünün kısıtırılması, kısıtlanması, bastırılmasına şiddetle itiraz eder. İnsan soyu şempanzelerden evrimleşerek bugünkü yapay zekâyı geliştirecek düşünsel olgunluğa ulaşmışsa bu düşünmeleri, düş kurmaları ve onu eyleme dökmeleri olgunluğuna ulaşmış olmalarındandır. Engels'in "Gereksinim, buluşların anasıdır" derken gereksinime yönelik varoluşsallığın, buna yanıt vermek için düşünerek düş kurarak ve eyleme dökerek gereksinimlerini karşılamasını ifade eder. Öyleyse düşünmek bir gereksinimdir ve gereksinimlerin başlangıcıdır. Mill de düşünce ve ifade özgürlüğünün susturulamayacağı, hiçbir erkin buna yeltenmemesi gerektiğini söyler. "Şayet bir teki hariç bütün insanlar aynı düşüncede olsalar ve yalnız bir kişi farklı düşüncede olsa, nasıl bu şahsın tüm insanları susturmaya hakkı yoksa, aynı şekilde bütün insanların da bu kişiyi susturmaya hakları yoktur... Bir düşüncenin susturulması insan ırkına karşı, başka bir deyişle yaşayan nesle olduğu gibi gelecek nesillere karşı da bir haydutluktur. Bu, sadece o düşünceye katılanlara karşı değil, aynı zamanda o düşünceye katılmayanlara karşı da bir soyguncuk anlamına gelir. Şayet düşünce doğru ise, insanlar yanlış olanı doğru olan ile değiştirme imkânından mahrum edilirler. Şayet yanlış ise, o zaman da onlar hemen hemen aynı derecede büyük bir faydayı, yani gerçeğin yanlışlıkla çarpışması sonucunda daha açık ve net biçimde anlaşılmasını ve daha canlı bir etki yaratması fırsatını elden kaçırmış olurlar."[5] Yasaklama ya da susturulan kişi de "... toplumun eşit bir üyesi olarak muamele edilmeye layık görülmemektedir,"[6] demektir.

MARX'IN YABANCILAŞMA KAVRAMI

Bardamu, fabrikanın içine girdiğinde fabrikadaki makinelerden biri olur, somundan, cıvatadan, metal bir parçadan farkı yoktur, makine insanı yenmiştir. "Saat altıda her şey durduğunda gürültüyü beyninizin içinde taşımaya devam ediyordunuz, ben gece boyu yetecek kadar gürültü depolamıştım, yağ kokusuyla birlikte, sanki bana sonsuza dek kullanacağım yeni bir burun, yeni bir beyin takmışlardı. / Bu durumda, giderek, vazgeçe vazgeçe, sanki bir başkası oldum... Yeni bir Ferdinand." (s.239) Marx'ın

yabancılaşma kavramı başkası olmak, kendine, doğaya, diğer insanlara yabancı olmaktır. "İşçi yaşamını nesneye koyar. Ama o zaman yaşamı artık kendisinin değil, nesnenindir. Demek ki bu etkinlik ne kadar büyükse, işçi o kadar nesnesizdir. O, emeğinin ürünü olan şey değildir. Öyleyse bu ürün ne kadar büyükse, işçi o kadar az kendisidir. İşçinin kendi ürünü içinde yabancılaşması, yalnızca emeğinin bir nesne, dışsal bir varoluş durumuna geldiği anlamına değil, emeğinin kendi dışında, ondan bağımsız ona yabancı ve onun karşısında özerk bir erk durumuna gelen bir varlık olarak var olduğu ve nesneye geçirdiği yaşamın, hâsım ve yabancı bir yaşam olarak ona karşı çıktığı anlamına gelir."[7]

Sintine nedir öyleyse? Teknenin su altında kalan iç kısmı... Aslına bakılırsa yüzen deniz araçlarının en önemli bölgesi, deniz araçlarının yüzmesi için olması gerekli araçların makine ve kazanların bulunduğu yerdir. Yaşam da böyle bir şey değil mi? Sintinedekiler olmazsa güvertedekiler de olmayacak. Gemi yüzmeyecek, mal ve hizmetler dolaşmayacak, talep olmazsa arzın hiçbir önemi kalmayacak. Güvertedekilerin banka hesaplarındaki rakamların olabilmesi için o rakamları küçük kazançlarıyla şişirmeye devam etmeleri gerek. Güvertedekilerin şişmanlamaları ve daha iyi yaşamaları için sintinedekilerin zayıflamaları, daha kötü yaşamaları gerek. Bu sintinedekilerin istemi değil, güvertedekilerin dayatması. Kapitalizmin tunç yasaları böyle buyuruyor. Gemi içindeki atıkların, makine ve kazanlardaki sızıntıların, atık yağların sintinede kalması en çok güvertedekilerin işine gelir. Yoksa onların da atık yağların, sızıntı suların içinde boğulmaları an meselesi. Güvertedekiler en çok sintinedekilere mecburlar. Sintinesi olmayan bir gemi yüzemez, dev transatlantikler, savaş gemileri, destroyerler, diğerleri işlevlerini ve anlamlarını yitirirler. Dünyanın ekseni ve güneşin çevresinde dönmesi gibi kapitalizm sintinedekilerin üretim için harcadıkları emek gücü çevresinde döner. Ve Marx emekle emek gücünü bir ve aynı tutmaz, emek başkadır, emek gücü başka... Marx Kapital'in birinci cildinde yorumlar: "Emek gücü ya da emek kapasitesi sözünden, insanın, kendisinde bulunan ve hangi türden olursa olsun bir kullanım değeri üretirken harcadığı ussal ve fiziksel yeteneklerin bütünü anlaşılmalıdır. Ama, bizim para sahibinin, meta olarak satışa çıkartılmış emek gücü bulabilmesi için, önce çeşitli koşulların yerine getirilmiş olması gerekir. Meta değişiminin kendisi, kendi niteliğinden ileri gelenlerin dışında, bir bağımlılık ilişkisini gerektirmez. Bu varsayıma göre, emek gücü, meta olarak piyasada, ancak, ona sahip olan kimsenin emek gücünü bir meta olarak satışa sunması ya da satması halinde görülebilir. Bunu yapabilmesi için bu kimsenin, kendi emek gücü üzerinde tasarrufta bulunabilmesi, emek kapasitesinin, yani kendi kişiliğinin kayıtsız şartsız sahibi olması gerekir. Emek sahibi ile para sahibi, pazarda karşı karşıya gelirler, eşit haklara sahip kimseler olarak temasa geçerler, aralarındaki tek fark birisinin satıcı, diğerinin alıcı olmasıdır; bu yönden yasalar karşısında her ikisi de eşittir. Bu ilişkinin sürekli olabilmesi için, emek gücü sahibinin, bunu, yalnızca, belirli bir süre için satması gereklidir, çünkü eğer onu toptan ve süresiz satacak olursa, kendini satmış, kendini özgür bir insan olmaktan çıkartıp köleye, meta sahibi olmaktan çıkartıp meta haline dönüştürmüş olur. Emek gücüne daima kendi öz malı, kendi metaı gözüyle bakması gerekir ve bunu da ancak, onu, alıcının emri altına geçici bir süre için, belirli bir zaman süresi için vermekle yapabilir. Ancak bu yolla, emek gücü üzerindeki mülkiyet hakkından feragat etmemiş olur. Para sahibinin pazarda emek gücünü meta olarak bulabilmesi için ikinci temel koşul şudur: emekçi, kendi emeğinin gerçekleştirdiği metaları satacak durumda olmayıp, kendi benliğinde var olan

Marx, ilkel birikimi üreticiler ve üretim araçları arasındaki zora dayalı bir ayrılma olarak betimler. Güverte ile sintine arasında kapanması olanaksız bir uçurum vardır. Sintinedekiler güverteye tırmanmaya kalktıklarında zora dayalı bir güç bulurlar karşılarında. Güverte, sintinedekiler için, oranın ekonomi-politik ayrımlarını içerdiği sürece girilmesi yasak bölgedir.

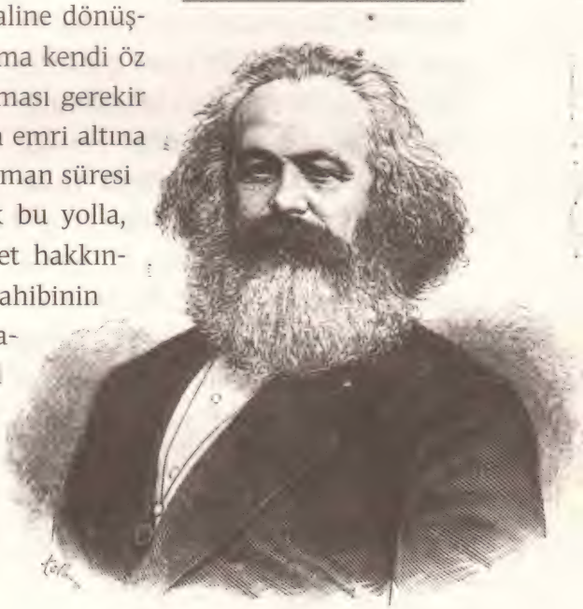

Marx: "Para sahibinin pazarda emek gücünü meta olarak bulabilmesi için ikinci temel koşul şudur: emekçi, kendi emeğinin gerçekleştirdiği metaları satacak durumda olmayıp, kendi benliğinde var olan emek gücünü bir meta olarak satışa sunmak zorunda kalmalıdır."

emek gücünü bir meta olarak satışa sunmak zorunda kalmalıdır. Paranın sermayeye çevrilebilmesi için, demek ki, para sahibinin özgür emekçi ile karşı karşıya gelmesi gerekir; bu, emekçinin iki anlamda özgür olması demektir: hem emek gücünü kendi öz metaı gibi satabilecek durumda özgür bir insan olması gerekir, hem de satmak için elinde başka bir meta olmaması, emek gücünü gerçekleştirmesi için gerekli her şeyden yoksun bulunması gerekir."[8] Emek gücü, işçinin pazarda kapitalist işletmeci ile belirli bir ücret karşılığında emekçinin sattığı, sermaye sahibinin satın aldığı metadır. Emek ise emek gücünü oluşturan ve hep emekçide kalandır. Sintinedekiler geminin yüzmesi için emek güçlerini satarlar ancak emekleri kendilerinde kalır, patronlar emeği değil emekçinin emek gücünü satın alırlar ve satın aldıkları sürece kullanırlar, gemiyi yüzdürürler, güvertedeki yerlerinde kalmaya devam ederler. Bu ilişki süreklidir, sintinedekiler emek güçlerini satmaya, güvertedekiler satın almaya mecburdurlar. Diğer yandan emekçiler, emek gücüyle ürünü üretirken aynı anda artı ürünü de üretirler ancak bundan kendileri yararlanamaz, ürettiği artı değere güvertedekiler el koyar. Emek sahibi ürettiğine ve artı ürüne yabancılaşır. Ona sahip olmak için sintinedekiler, güvertedekilere satın aldıklarının karşılığını ödemek zorundadır. Böylece güvertedekiler, sintinedekilerin satın aldığı her mal ve hizmet için kendi ödediklerinden bir kısmını ya da daha fazlasını talep eder ve alırlar.

Henri Godard, 'Yolculuktan Haberler' başlıklı önsöz niyetine yazdığı yazıda Sintinedekiler ve güvertedekiler tanımını yapmaksızın ama onu doğrulayan şu saptamada bulunur: "Dünya tarihinde geri kalanları ayırıp karşı karşıya getiren o ayrım çizgisini taşımayan bir toplum olmuş mudur hiç -bir gün olacak mıdır?-* Bu iki kesimi belirten adlar dilden dile, hatta aynı dilde dönemden döneme değişebilir; en iyi durumda, tarafların aynı toplumdaki oranı, ayrıcalıklıkların sayısında ufak bir artışla değişikliğe uğrayabilir, yine de temel ayrım asla ortadan kalkmayacaktır. Bir taraf, tam da ötekiler öyle olmadığı için ayrıcalıklı kalacaktır, hep ve bir önceki ayrıcalıklar seyrelmeye yüz tuttuğunda da, yenileri ortaya çıkmaya hazır olacaktır."[9] Bu şu demek, tarihin her sürecinde Godard'ın ayrıcalıklılar olarak nitelendirdiği güvertedekiler bir eksik bir fazla var olmayı sürdürecekler. Aynı artış ve eksiliş sintinedekiler için de geçerli olsa bile sintinedekilerin oranı güvertedekilerin oranından kat be kat fazla olacaktır. Ne demek bu: Yoksulluğun artış oranı geometrik, varsıllığın aritmetiktir, varsıllık azar azar büyürken, yoksulluk olağandışı hızla artacaktır.

Gecenin sonuna yolculuk, adı üzerinde sona ermeyecek bir yolculuk... Gecenin sonuna yolculuktan çok gecenin içine yapılan bir yolculuk. Öyle bir gece ki sintinedekiler orada kaldıkları sürece gün yüzü görmeyecekler...

DİPNOTLAR

1 Celine, Louis Ferdinand, 'Gecenin Sonuna Yolculuk' Çev: Yiğit Bener, YKY, 29. Basım, 2022. Alıntılar sayfa numarası verilerek bu metinden...
2 Paul Lafargue, Tembellik Hakkı, Çev: Ali Berktay, İş Bankası Yay. 2020.
3 Michael Perelman 'Kapitalizmin İcadı: Klasik Politik Ekonomi ve İlkel Birikimin Gizli Tarihi' Metnin tamamı için bkz: İlkel Birikim Sermayenin Kaldıracı', Editör: Özay Göztepe, Notabene yayınları
4 Yıldız Karagöz Yeke, 'Spinoza'da Felsefe, Etik ve Siyaset', kaygı, 2011/16, dergipark.org'dan, alıntı 116. Sayfadaki yıldızlı dipnot.
5 Mill, John Stuart. 'Hürriyet Üstüne', çev: Mehmet Osman Dostel, Liberte Yayınları, 2012.
6 Schauer, Feredrick, 'İfade Özgürlüğü/Felsefi Bir İnceleme', Çev: M. Bahattin Seçilmişoğlu, Liberal Düşünce Topluluğu, 2002.
7 Marx, Karl, 'Yabancılaşma', Çev: Kenan Somer, Sol Yayınları.
8 Marx, Karl, Kapital, 1. Cilt, Sol Yayınları...
9 Henri Godard, 'Yolculuktan Haberler' Çeviri Esra Özdağan, Gecenin Sonuna Yolculuk içinde, s. 6

***EDİTÖRÜN NOTU:**

Bu kötümser bakış açısına katılmak mümkün değildir; insanlık tarihinin eşitlik ve özgürlük yönündeki ilerleme savaşlarını göz ardı etmektedir. Tarih bu ayrımları ortadan kaldırmak için sınıfların büyük mücadelelerinin ve büyük devrimlerin öyküsüdür. 1789 Fransız Devrimi, 1917 Sosyalist Rus Devrimi bunun en çarpıcı örnekleridir. Bu yıl 100. Yılını kutladığımız Cumhuriyet Devrimi de Türkiye'yi kulluktan yurttaşlığa taşıyan büyük bir ilerleme değil midir? 20. Yüzyıl, emekçilerin, Halit Payza arkadaşımızın deyişiyle sintinedekilerin iktidara geldikleri, Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa, Çin, Vietnam, Küba gibi dünya nüfusunun yaklaşık üçte birinin eşitsizlik ve sömürünün ortadan kaldırıldığı sosyalist toplumlarda yaşadığı bir yüzyıl olmuştur. Bu gerçeği görmezden gelerek sömürü ve ayrımcılığı toplumsal insanın değişmez kaderi olarak sunmak bizce kabul edilemez bir yaklaşımdır.-B. Sadık Albayrak

Mehmet Ali & Akşamsefası

ZAMANIN ATEŞİ

■ MUSTAFA GÖKSOY

Tarihin sonu diyen bitkin ruh
Kökü kurumuş ağaçlar gibi
Sessizce ölüme gidenler
Aldatıcı bu mevsimler
Tükenmedi sabrımız ayrılmadık kavgadan

Hey
Hey
Dağ deniz bulut orman
Uçsuz bucaksız kalabalık
Gücünün bilincinde değilsen
Yüksek duvarların dibi pis tuzak

Duygusuz sağır yürekler
Kafa yorup bir karanlık soğuğa
Utanmadan söz açarlar sevgiden özgürlükten

Ve aklıma geliyor gizli gece yolculukları
Dehşetli korku izleridir yaşanan
Yemyeşil yaprakların iğrenç kıskançlıklarda
Vuruluşu

Ama dalgalanıyor köpürüyor akıyor
Tarihin derinliklerine açılan telaşsız aydınlık

BİR IŞIK

Toprağın yüreğinde görkemli dağlar nehirler
Dokunuyor içime yıldızların ışığı
Yapraksız dallarda yoruldu aklım

Umutsuz günlerin geceleri
Kişiliğimin rahatlığını arıyorum

Düğüm düğüm olmuş içimiz
Ötesi korku duvarları
Kaygıdır soluduğumuz

Ama sevginin inançlı sesinde
Dilleniyor yeşiller
Ve sabahın ilk ışığında
Suya yürüyor tohum

Bu güzelim doğada
Öfkelerimizi rüzgârlara işliyorum

Bir ışık uğruna
Toprağın yüreğinde halklar denizi
Irmak ırmak öfkeli umut türküsüdür

Mehmet Ali & Akşamsefası

Aydınlık Bir Yol

KÖY ENSTİTÜLERİ VE YATILI İLKÖĞRETMEN OKULLARI

■ BAYRAM ATAKUL

Ablam. Bolu Kız Öğretmen Okulu'nda

Evet o kız çocuğu benim ablamdı; Adı Dudu'ydu. Babasının, annesinin koyduğu adını da sevmedi ve mahkeme kanalıyla Hülya olarak değiştirdi. Kendisi bilmese de takındığı tavırla, açtığı yolla köyümüzün ilk devrimci kadınıydı...

Yıl 1959.

Ceviz kabuğu gibi içine kapalı bir Anadolu köyü. Ne "el kapılarına" ne de şehirlere göç başlamamış henüz. Hasanoğlan Köy Enstitüsü mezunu bir öğretmenin, Mustafa Esen'in de desteğiyle ilkokulu yeni bitirmiş bir kız çocuğu, ben okumak istiyorum diye tutturur. Tek isteği vardır: Bolu Kız İlk Öğretmen Okulu'nun sınavına başvurmak. "Sınavı kazanamazsam sizden hiçbir isteğim yok. Büküp boynumu oturacağım. Ne olur babacığım ben sınava gireyim" der.

Erkeklerin bile, saçlarının tarakla tanışmadığı, şapkasını çıkaramadığı, başını açamadığı, ilkokuldan sonra ortaokula giden tek tük erkek çocuğun olduğu bir köy ortamında olacak şey midir bir kız çocuğunun okula gitmesi...

Okul yolu sanki baştan çıkmaya doğru giden bir yoldur köylünün gözünde...

Mehmet Ali & Akşamsefası

Kızını çok sevse de, köyün ilikle-rinde hissettiği baskısını göze alamayan babası hayır der, kesinlikle hayır. "Ele güne karşı rezil mi edeceksin bizi. Otur oturduğun yerde..."

Köy enstitülü Mustafa Öğretmen eve gidip gelerek günlerce dil döker kızın babasına: "Bu çocuk çok zeki, kıymayın bu çocuğa, bir fırsat verin. Sadece sınava girmesine izin verin." Ama nafile, nal der mıh demez kızın babası.

Baba, inancın yüreğindeki tertemiz yerine gölge düşürmeyecek, ettiği yeminden geri dönmeyecek kadar dindar bir insandır. Hiçbir şeyden korkmamıştır cehennem ateşinden korktuğu kadar. Babasının bu özelliğini bilen kız, amcası ve babasının üzerinden odanın kapısını kilitler. Sınava göndereceklerine dair yemin ettirip söz verdirinceye kadar da kapıyı açmaz...

Kapı açılınca, annesinin kol kanat germesi nedeniyle hırpalansa da yiyeceği bir ton sopadan kurtulur. Artık sınava giden yol açılmıştır.

Mustafa Öğretmen, komşu köylerden sınava başvuran kızlarla birlikte iki gün önceden öğrencileri Beypazarı'na götürüp bir okulda kurs verir.

Evet o kız çocuğu benim ablamdı; Adı Dudu'ydu. Babasının, annesinin koyduğu adını da sevmedi ve mahkeme kanalıyla Hülya olarak değiştirdi. Kendisi bilmese de takındığı tavırla, açtığı yolla köyümüzün ilk devrimci kadınıydı...

ÇOCUKLARIYLA AYDINLANAN BABALAR

Benim ve kardeşlerimin de okula gidebilmemiz için bir çığır açmıştı. İlkokul yüzü görmemiş, okuma yazma bilmeyen babam tüm çocuklarını okuttu. Beşimiz öğretmen, birimiz sağlık teknisyeni.

Okula gönderirken babam; "Kızım başımı önüme eğdireceksen, cenazenin gelmesini tercih ederim" demişti. Okulu bitirdi. Yakın bir köye öğretmen olarak tayini çıktı. Aldığı maaşı kuruşuna dokunmadan getirip babamın önüne bıraktı aylarca. Nasıl da mutluydu babam. Nasıl da onore oluyordu; kızı başını önüne eğdirmeden okumuş, öğretmen olmuştu.

Köylünün, karanlığın, cehaletin karşısında dimdik duran aydın bir insandı artık.

Selam olsun çocuklarıyla büyüyen, çocuklarıyla aydınlanan babalara.

Selam olsun babalarını bile aydınlatan kız çocuklarına...

Evimize ilk kez radyo alındı, ablam sayesinde. Babamın ayakları ilk kez şehre giderken ve cumadan cumaya giydiği iskarpinle tanıştı.

TOPRAĞA VE YEŞİLE ÂŞIK BABAM

Yıllarca kara sabanın kahrını çektikten sonra hayran kalmıştı pulluğa. Kara sabanın çizgi çizgi toprağın karnını yarışından sonra, pulluğun toprağı yana devirip altüst edişini, sabanın dört seferde deştiği toprağı bir seferde sürüşünü hayranlıkla izlerdi.

Çifte koşulan öküzlerin yerini, öküzlere göre çok hızlı ve çevik katırlar almıştı. Kara sabanın yerini ise pulluk.

Pulluğa koşulu katırlara deh! oğlum dedi mi, öküzlerle üç günde sürülen tarlayı bir günde sürüp atarlardı.

Keyfine diyecek yoktu o zaman...

Hiç traktör yüzü görmedi. Almaya gücü yetmezdi ve üstelik bir avuç daracık tarlaları uygun değildi traktörle ekip, biçerdöverle biçip dövmeye. Kurulsaydı traktörün üzerine kim bilir nasıl mutlu olurdu...

İri, nasırlı elleri toprak kokardı babamın, yeşil kokardı, emek kokardı.
Kış aylarında çatır çatır çatlar, yarılırdı soğuktan.

Babam öğretmenden çok imama inanırdı. Öbür dünyaya olan inancı, yaşadığı dünyaya olan inancından büyüktü...

Toprağı sürerken, harman savururken, sıcak geçmesin diye mendilini başına örter, üzerine şapkasını giyerdi. Şapkasının iki yanından sarkan beyaz mendili dalgalanırdı rüzgârda...

Öğretmenden çok imama inanırdı.

Öbür dünyaya olan inancı, yaşadığı dünyaya olan inancından büyüktü...

Çocukken, babamın evden gitmesini hiç istemediğimizden ya da kırlar çekici geldiğinden; tarlaya giderken peşine takılırdık bizi de götür diye.

Sabahtan akşama ne eder parmak kadar çocuk güneşin altında! Çocukluk işte.

Anneme "Ayşa" dermiş, "çocukları içerdeki odaya götür de gittiğimi görmesinler. Akşama kadar kulaklarım-

Öğretmen Mustafa Esen

da çınlar durur ardımdan ağlayan sesleri" ...

Babam, harmanı savurmak için yel beklerken, döğen sürerken söğüt dalına astığı radyodan türküler dinlerdi.

Sürekli ağaç dikmeye götürürdü bizi. Dere boylarında nerede uygun bir yer bulursak meyveli, meyvesiz ağaç dikerdik.

Ondan öğrendim doğayı ve yeşili sevmesini.

Üretmeyi, yeşertmeyi ondan öğrendim.

Ondan öğrendim türküleri sevmeyi...

Doktoru, sağlık ocağı olmayan köy ortamında, nüfusa bile kaydı yapılmamış, gülümsemelerini bile görmediği, üç çocuğundan her birini daha kundaktayken yitirdiğinde sabahlara kadar gözünü kırpmayan babam, sadece senin değil; toprak kokan, emek kokan, rüzgârlarla yarışan, harmanını savurabilmek için yel bekleyen, çalmadan çırpmadan dünyayı çocukları için sırtında taşıyan, çocuklarının sesleri kulaklarında çınlayan tüm emekçi babaların ellerinden öpüyorum...

MUSTAFA ESEN GİBİ ÖĞRETMENLER OLMASAYDI

Hülya Ablam yetinmedi köy öğretmenliğiyle. Gazi Eğitim Enstitüsü'nü bitirdi. Fen Bilgisi öğretmeni oldu.

Evlendi. Dünyaya getirdiği kızına da aktardı zekâsını. Kızı Hacettepe İngilizce Tıp'ı üçüncülükle bitirip Tus'u Türkiye üçüncüsü olarak kazandı ve pırıl pırıl bir doktor oldu.

Şimdi üniversitede akademisyen.

Doğumuna yardım ettiği bebekler en büyük mutluluğu oldu. Analarla güldü, bebeklerle sevinçten ağladı. Anaları gibi sevdi dünyaya getirttiği bebekleri...

Eğer Köy Enstitüleri'nin aydınlık yolu olmasaydı. Mustafa Esen gibi bulduğu her uygun toprağa ağaç diken, köyü yeşillendiren, köylüyü aydınlatan Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler olmasaydı, onu okutan temel bilgilerini kazandıran ilkokul öğretmeni Hasan Yıldırım gibi öğretmenler olmasaydı, o zekâ pırıltısı bozkırın karanlığında yok olup gidecekti. Hâlâ nicelerinin yok olup gittiği gibi.

Canım ablacığım, kızının düğününe üç gün kala yıldızlara uğurladık seni. Kızının düğününe misafir bekleyen kapılar gibi ardına kadar açık gitti gözlerin. Bu yazı sana olan gönül borcumuzu ödemez, ödeyemez biliyorum. Ama sessizliğim sese dönüşsün istedim. Seni tanımayanlar da bilsin nasıl bir insan olduğunu.

Dere boylarında söğüt ve kavak, sokaklarında hayvan gübresi, kızlarının ayağında soğuk kuyu lastiği, bacağında şalvar, toprak damlı, al kiremitli, Anadolu'nun bağrına serpilmiş binlerce köyün bir benzeri; Garipçe, Sağır, Zeyde, Galta, Virancık, işte bu köylerde körelip giden, şehirlere göç edilmiş olsa da, okullarından alınıp çocuk yaşta evlendirilen kız çocuklarına ve onların ana babalarına uzaklarda parlayan bir yıldız, bir yol gösterici olabileceğin olasılığı içimdeki ateşe düşen bir damla su olur belki...

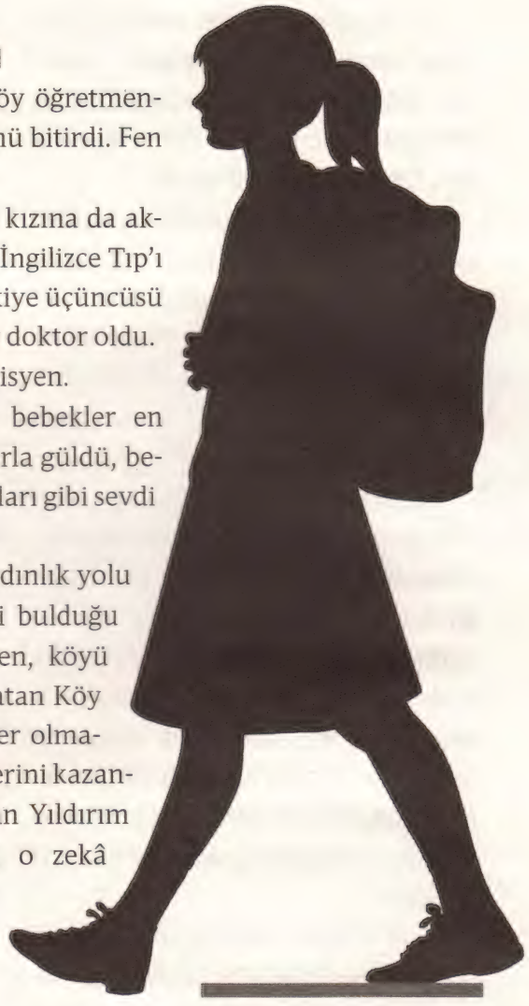

Okul yolu sanki baştan çıkmaya doğru giden bir yoldur köylünün gözünde... Kızını çok sevse de, köyün ilikleriinde hissettiği baskısını göze alamayan babası hayır der, kesinlikle hayır. "Ele güne karşı rezil mi edeceksin bizi. Otur oturduğun yerde..."

Mehmet Ali & Akşamsefası

TÜRKİYE'NİN YAKIN DÖNEM GEÇMİŞİYLE İLGİLİ ÇARPICI NOTLAR

Ethem Arı, Not Düşüyorum, Yazı Dükkânı Yayınları, 2022

Kitabın temel ve en çarpıcı özelliklerinden biri; okura tarih, doğa bilimi, sosyoloji, psikoloji gibi bilimsel disiplinlerin bakış açısından, bilgi penceresinden günlük hayatta karşılaşılan olaylara donanmış ve berrak bir zihinle bakabilme olanağını sunmasıdır.

"Yazı Dükkânı" Eskişehirli yazarların oluşturdukları dijital bir platformdur. Hukuktan politikaya, mimarlıktan müzeciliğe, eğitimden iklim değişimlerine dek her alanda ve denemeden röportaja, şiirden öyküye, fıkradan anıya her türde yazı yazılabiliyor.

Kendini tanımış olmanın ayrıcalığını her zaman gururla hissettiğim Ethem Arı da "Yazı Dükkânı"nın üretken yazarlarından biridir. Arı'nın "Not Düşüyorum" adlı kitabı "Yazı Dükkânı"nda daha önce yayımlanmış yazılarından oluşuyor.

Kitabın temel ve en çarpıcı özelliklerinden biri; okura tarih, doğa bilimi, sosyoloji, psikoloji gibi bilimsel disiplinlerin bakış açısından, bilgi penceresinden günlük hayatta karşılaşılan olaylara donanmış ve berrak bir zihinle bakabilme olanağını sunmasıdır.

Örneğin şöyle bir bilgi aktarıyor yazar: "İlk çağlarda ve tek tanrılı dinler döneminde oransal olarak dengede duran kadın erkek ilişkileri, tek tanrılı göksel dinlerin ortaya çıkması ile kadının zararına bozulmuştur." Yazının ilerleyen paragraflarında bu bilginin metin içinde nasıl bir işleve sahip olduğunu anlıyoruz: "... kadına şiddetin son 15 yılda yüzde bin beş yüz arttığı bir dehşet çağını yaşıyoruz."

Bir örnek daha vermek isterim. Yazar, Danişmendoğulları'yla ilgili bazı bilgiler aktarıyor: "Türkiye Selçukluları devletinin kurucusu Süleyman Şah'ın dayısı olan Danişmendoğlu Melik Ahmet Gazi, etrafına bilge kişileri toplayarak ülkesinde erken sayılacak bir tarihte ilmi faaliyetleri başlatmıştır. (...) Danişmendoğulları ve Türkiye Selçukluları zamanında ilk 130 yıl boyunca te'lif edilen eserlerin hemen tamamı tıp, astronomi (heyet), matematik, felsefe gibi akli ve tabii ilimlere dairdir." Bu tarihsel bilgi, son yirmi yıldır dozu artırılan eğitim ve kültür politikaları göz önüne alındığında Türk toplumunun nasıl bir karanlık tehdidiyle karşı karşıya bulunduğunu açık ve yalın bir biçimde ortaya koymaktadır.

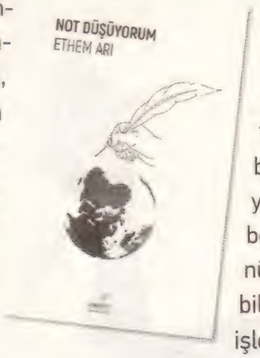

ÖZTÜRKÇE SEVGİSİ

"Not Düşüyorum"un bir başka özelliği ise kitabın içeriğinin bin bir çeşit renkle dokunmuş olmasıdır. Atatürk'ü Atatürk yapan değerlerden Menderesin idamına, Türk kimliğinin tarihsel serüveninden Cumhuriyet'e dönük karşı devrim hamlelerine, kuluçka asalağı guguk kuşundan Konya'da oluşan obruklara, kulluktan yurttaşlığa, bencillikten özgeciliğe birçok konu deneme türünün yazara sunduğu düşünsel serbestlik imkânı ile makale türünün iddia-ispat karakteristiğinin bileşkesinde özenli bir anlatımla işleniyor.

Öztükçe düşkünlüğü, Ethem Arı'nın anlatımının belirgin özelliği olarak öne çıkıyor. Yıldırımsavar (paratoner), işleyimbilimsel (teknolojik), sıradüzen (hiyerarşik), betik (kitap), ırasal (karakteristik), yapılageliş (temayül), sevi (aşk), dipçe (dipnot), özümseme (asimilasyon) onun öztürkçe özenini gösteren kelimelerden bazılarıdır.

1954 yılında Eskişehir'de doğan yazar, ilkokuldan sonra Eskişehir Lokomotif ve Motor Sanayii'de Çırak Okulu'nda okumuş, ortaöğretimini daha sonra akşam okullarında tamamlamıştır. Yazılarını, 2017'den itibaren "Yazı Dükkânı"nda yayımlamaktadır.

Türkiye'nin yakın dönem geçmişinden derlenen ve toplumsal tarihimize emanet edilen kayıtlardan oluşan "Not Düşüyorum" her okur için yeni bir birikim kaynağı olacaktır. Yazarın dileği ve deyişiyle: "Okurkalın!"

■ **CAFER YILDIRIM**

Ethem Arı, solda

Mehmet Ali & Akşamsefası

PROMETHEUS BİR DEVRİMCİ MİDİR?

■ KAZIM ULUTAŞ

Bir devrim hazırlayıcısı olan Prometheus, başlangıçtan beri insanlardan yanadır ki, Kafkaslara gönderilirken bile, Olimposluların egemenliği yerine insanlığın egemenliğini getirebilmek için mücadeleyi sürdürmeye devam eder ve kardeşi Epimetheus'a tanrılardan gelecek hiçbir hediyeyi kabul etme der.

Mehmet Ali & Akşamsefası

Niçin Prometheus? Efsanelik bir karaktere sahip olup, bir o kadar da politik olabilen nadir bir kişiliktir ve Prometheus ekseninde dönen antik olayların tümü, bize göre bugün de iktidar darbesi diyebileceğimiz nitelikler taşımaktadır.

Ayrıca antik dönemin düzenine tek başkaldıran Prometheus'tur. Kavga tanrılar katında, Prometheus ile Zeus arasında geçmektedir ama özünde bir özgürlük-kölelik kavgasıdır.

İnsanlar efsanelerini kendi bildikleri somut dünyanın elementlerinden oluştururlar. Bu efsaneler dünyanın baştan yaratılışı veya kuruluşu ile ilgili olsa bile, işte antik dönemin Atina'sında kölelik de, zorbalık da yasalara uygun kurumlardı. Dolayısıyla, mitolojik efsanenin merkezinde yer alan Promotheus, ezilen insanlık uğruna güçlüye başkaldırabilmeyi göze alabilen bir kahraman mı, yoksa küstahlık ve kibir yüzünden cezalandırılan biri mi sorusunu sorabiliriz.

Bu sorunun cevabını aramadan, Prometheus kimdir ona bakalım.

Tanrılardan sonra gelen Titanların soyundan olan Prometheus, Kronos'un erkek kardeşi İapetos ile Titanların büyüğü Okeanos'un kızı Klymene'nin çocuklarından biridir. Adı önceden bilen anlamına gelir. Kardeşleri Atlas, Epimetheus (sonradan bilen) ve Menoethios'dur.

Ateşin ve aklın insanlığa geçmesiyle evrensel büyük bir devrim başlamış olur. İnsanlar hayatta kalmak istiyorsa her şeyi kendisi icat etmek zorundadır. Prometheus insanlığa akılla icat gücünü vermiştir. Yani özgürlüğü vermiştir, artık Epimetheus'un diğer canlılara biçtiği bir role tutsak değillerdir.

Nicolas-Sébastien Adam- Prometheus

Zeus, Prometheus'tan bir öküz kurban etmesini ve tanrılar ile insanlar arasında paylaştırmasını ister.

İnanç dünyasında adak, bir ara bulmayı, bir gerilimin ortadan kalkışını, tanrı ve insan arasındaki statü farkını simgeleme niyeti taşır. Her bölüşüm, bölünmesi gereken bir bütün ve bölenler ile bölüşenler arasındaki farklılığı gösterir. İşte Prometheus bu kurban bölüşümünden sonra insanlara liderlik etmeye başlar. Nasıl mı?

Prometheus, öküzün en iyi yerlerini insanlara ayırarak tanrıların fark edememesi için iştah açıcı olmayan işkembenin içine koyar. Tanrılara ayırdığı ve yenmesine imkân olmayan kısımlarını da iştah açıcı pırıl pırıl bir yağ tabakasıyla kaplar.

Prometheus'un eti insanlara, kemikleri tanrılara ayırıp vermesinin nedeni insanların çalışmaktan yorgun düşmeleri, hep yiyecek peşinde koşmaları, beslenemedikleri için harap olmaları ve ıstırap içinde hasta düşüp ölmeleridir.

Mitolojik hikâyenin öncesi de var; tanrılar insanları ve hayvanları yaratmaya karar verdiğinde, Epimetheus ve Prometheus'u onlara gerekli yetenekleri dağıtma işinde görevlendirir. Epimetheus, Prometheus'tan onay alarak yetenekleri dağıtma işine önce hayvanlardan başlar. Bazılarına hız verip güç vermedi, bazılarına silah (boynuz, pençe, hortum gibi) verip bazılarına vermedi; ne var ki her şey dağıtılıp bittikten sonra insanlara verecek bir şey kalmadı. Prometheus, dağıtma işini gözden geçirince, hayvanların çok iyi yeteneklerle donatıldığını ama insanın çıplak, ayakkabısız, örtüsüz, silahsız savunmasız kaldığını gördü.

İnsana korunması için verecek bir şey bulamayan Prometheus, Zeus'a karşı bir girişimde bulunur ve kurban etlerini böylece insanların yararına dağıtır. Çünkü, Prometheus her şeye rağmen iktidardan yana değil, hep insanlardan, emekten yana bir şeyler yapmaya çalışır. Ve çok önemli bir girişimde daha bulunarak tanrılardan ateşi çalıp insanlığa verir.

ATEŞLE BAŞLAYAN DEVRİM

Ama Zeus'u fena kızdırır.

Zeus, hem Prometheus'u hem de insanlığı cezalandırmak için, insanların ısınmasını ve besinlerini pişirmelerini sağlayan ateşi vermeyi keser. Oysa besinlerin pişirilerek yenmesi insan beynin gelişmesinde önemli bir unsurdur.

"Zeus gizledi ateşini insanlardan
Ama İapetos'un güçlü oğlu Prometheus
Çaldı Zeus'un ateşini insanlar için,
Sakladı onu Narteks kamışının içinde."

Ve Prometheus Zeus'a karşı ikinci bir girişimde bulunur; hem tanrılardan (Hepaistos'tan) ateşi, hem de Athena'dan bilgeliği, sanatları ve teknikleri çalıp insanlığa verir.

Ateşe İhtiyaçları vardı. Kavurmak, kaynatmak, demiri eritip dövebilmek ve alet yapabilmek için...

Aynı zamanda düşünebilmek, hayal edebilmek ve bir şeyler yapabilmek için de içsel yaratıcı bir akla.

Böylece, ateşin ve aklın insanlığa geçmesiyle evrensel büyük bir devrim başlamış olur.

İnsanlar hayatta kalmak istiyorsa her şeyi kendileri icat etmek zorundadır. Prometheus insanlığa akılla icat gücünü vermiştir. Yani özgürlüğü vermiştir, artık Epimetheus'un diğer canlılara biçtiği bir role tutsak değillerdir. Fakat bu özgürlük yani icat gücü insanların er ya da geç kendilerini tanrı olarak görmesine sebep olma riski de taşımaktadır. Zira insanlar, Prometheus'un onlara verdiği tanrılara özgü yetenekleri sayesinde artık teknik suni nesneler (ayakkabılar, giysiler, topraktan elde edilen besinler) imal edebilen tek canlı türü olarak ortaya çıkarlar. Başka bir deyişle tanrılara eşit olarak insanlar da gerçek yaratıcılar haline gelirler. Ashilos'un Zincire Vurulmuş Prometheus tragedyasında Prometheus zincirlendiği kayalıklarda kendisini

Mehmet Ali & Akşamsefası

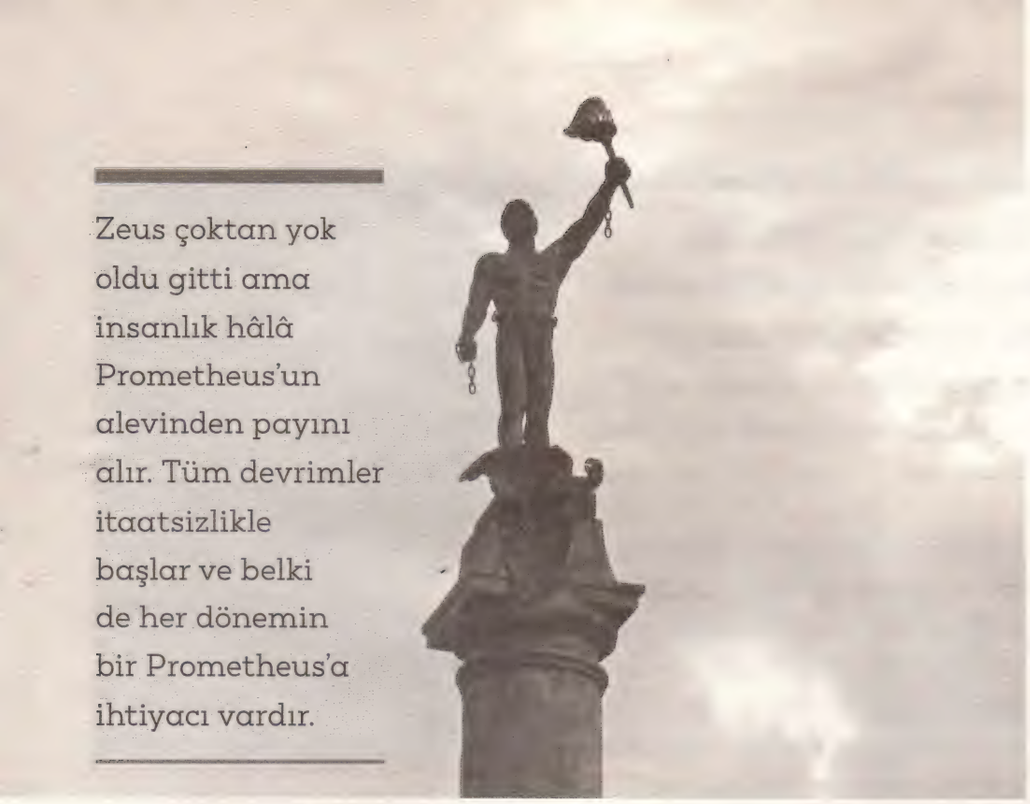

Zeus çoktan yok oldu gitti ama insanlık hâlâ Prometheus'un alevinden payını alır. Tüm devrimler itaatsizlikle başlar ve belki de her dönemin bir Prometheus'a ihtiyacı vardır.

ziyaret edenlere insanlara kazandırdığı düşünme ve yapma yetisini şöyle anlatır:

"Bilmiyorlardı duvar örmesini,
İçine gün ışığı giren evler yapmasını,
Ağaç kullanmasını bilmiyorlardı.
Yerin altında karanlık mağaralarda
Karınca sürüleri gibi yaşıyorlardı.
Sonra sayı bilgisini verdim onlara
Sonra harf dizilerine geldi sıra,
O diziler ki belleğidir her şeyin,
Anasıdır bilimlerin ve sanatların."

Akıl gücü tanrılardan insanlara geçerek devrim gerçekleşmiş, insan kendi gücünün bilincine varmış, tanrıya karşı ayaklanmıştır. Sanat ve teknik bilgilerle donanan insanlar kendi konumlarını unutarak, kendilerini tanrılarla eşit görme, onlarla aşık atma gibi büyük bir böbürlenmeye girmiştir. Böylece bilinç ve özgürlüğü elde eden insan, asıl yaratıcı olarak kendisini görmeye başlamış ve tanrılara isterse tapar, isterse hiçe sayar konumuna erişmiştir.

ZİNCİRE VURULAN PROMETHEUS

Bu gelişme üzerine Zeus, Prometheus'a çok kızar; ancak öfkesini hem Prometheus'tan hem de insanlardan çıkarır:

"Kızdı bulut devşiren Zeus, dedi ki ona:
Seviniyorsun ateşi çaldın, beni aldattın
diye.
Ama bil ki dert açtın kendi başına da;
Çaldığın ateşe karşılık bir bela,
Öyle bir bela salacağım ki insanlığın
başına..."

.....

"Yürü Kafkas dağına doğru,
O bütün dağların en yükseğine"

Prometheus, Karadeniz ve Hazar denizinin birleştiği yerdeki Kafkas dağlarının zirvesinde zincire vurulur ve Zeus'un görevlendirdiği kartal tarafından her gün ciğeri lime lime yenir. Fakat Prometheus ölümsüz olduğundan ciğeri her gece yeniden onarır kendini.

Bir devrim hazırlayıcısı olan Prometheus, başlangıçtan beri insanlardan yanadır ki, Kafkaslara gönderilirken bile, Olimposluların egemenliği yerine insanlığın egemenliğini getirebilmek için mücadeleyi sürdürmeye devam eder ve kardeşi Epimetheus'a tanrılardan gelecek hiçbir hediyeyi kabul etme der.

Prometheus ne kadar "önceden görense", Epimetheus da o kadar sonradan aklı başına gelendir; karşısında Zeus'un sinsi bir planla gönderdiği güzel Pandora'yı görünce unutur Prometheus'un dediğini:

"Zeus'tan armağan alma
Alırsan derde sokarsın insanlığı" demişti.
Armağanı aldı, alınca başına bela aldığını anladı.
Pandora bütün tanrıların armağanı demekti.
Açınca kutunun kapağını Pandora, dağıttı insanlığa bütün dertleri kötülükleri
Bir tek umut kaldı, kapağı açılan dert kutusunda.
Umut tam çıkacakken Pandora kapamıştı kapağı.
O gün bugündür insanların başı dertte."

İNSANLIĞIN İYİLİK VE KÖTÜLÜK POTANSİYELİ

Peki, Prometheus'un başkaldırdığı düzen nasıl bir düzendir;

Titanları yenip yönetimi ele aldıktan sonra Zeus kendine krallık tahtını ayırmış, diğer tanrılara da egemenlik alanlarını vermiştir, (Poseidon'a denizleri, Hades'e yar altını) ancak tanrılar paylarına düşen alanı yönetirken de Zeus'un buyruğuna uymak zorundadırlar.

"Her varlık çoktan bir kaderle
yükümlenmiş
Tanrıların başıdır yalnız yükümlü
olmayan
Zeus'tan başkası özgür değildir."

.....

"Çok sert bir tanrı var başımızda
keyfinden başka dinlediği yok."

Aslında insanın ihtiyaç duyduğunun ötesinde hiçbir şey yapmamış olan Prometheus farklı hareket edemezdi. Çünkü, bu onun doğasında vardı. Yani insanı insan yapan Prometheus'tur. Böylece insanlar savun-

masız acı çeken hayvanlar gibi acizleşmemiş, itaatkâr olmayan varlıklar olarak kalmışlardır.

Oysa, Epimetheus, günümüzde çevrecilerin biosfer ya da ekosistem diye adlandırılan kusursuzca dengeli şeyi sadece hayvanlar arasında tasarlayıp hayata geçirebilmişti.

Ancak insan türü ölümlüler arasında hem tanrılara meydan okumaya hem de doğayı bozmaya hatta tahrip etmeye gücü yeten tek yaratık olmuştur.

Demek ki insan gereğinden fazla ileri gidebilen bir varlıktır. Yani kötücül de olabilir, bilge de. Seçim şansı vardır. Yine hiç kuşku yok ki onu tanrılara meydan okuma hatta bütün kozmosu tehdit etme riskine girmeye açık hale getiren ve hangi yönde ilerleyeceğini belirleyen de bu seçim özgürlüğüdür.

Çevrecilerin insanı eleştirmesinin de sebebi budur, insanlık yeryüzünü harap edebilen tek canlı türüdür, çünkü evreni gerçekten altüst edebilecek icat kapasitesine ve doğaya karşı başkaldırma gücüne sahip olan sadece insandır.

Efsaneye göre, Kafkas dağlarına zincirlenen Prometheus otuz bin yıl boyunca, Herakles gelip kartalı öldürene kadar acı çekecektir. Ancak Herakles, Prometheus'u kurtararak babası Zeus'u kızdırmaktan korktuğu için çekimser kalır. Bunun üzerine Prometheus Zeus'a döner ve onu sevgililerinden Thetis'le evlenmemesi konusunda uyarır. Çünkü ondan doğacak oğlu kendisini tahtından indirecektir. Bu uyarıya karşı minnettarlığını gösteren Zeus, Prometheus'u zincirlerinden azad eder. Fakat esaretini hatırlaması ve günahının kefareti olarak Prometheus'a ayak bileği için taştan bir halka ve parmağına takması için taştan bir yüzük verir (bugünkü mahkûmlarda kullanılan elektronik bileklik ve moda olan tek taş yüzük).

Bu durum Prometheus'un Zeus'la bir uzlaşısı mıdır? Hayır.

Prometheus akıl gücüyle geleceği öngörmüş, insanlığa hizmet etmiş, bu hizmetine karşılık iktidarın baskısına uğrayarak olmadık cezaya çarptırılmıştır.

Dolayısıyla, akıl gücü kaba güçten üstündür. Düşünceye gem vurulamaz ve özgür düşünce tutuklanamaz.

Gelecekte egemenlik kaba gücün değil, hep özgür düşüncenin olacaktır.

Öyle ki, Prometheus tarafından tanrılardan alınıp insanlığa verilen bilinç ve özgürlük bugün de uygar toplumlar tarafından benimsenmiş ve değişmez değerler olarak kabul edilmiştir

DEVRİMCİ PROMETHEUS

Prometheus;

İnsan ırkının yaratıcısı, savunucusu ve dostudur. İnsanlığa bir şeyler öğretmiş, insanlık için bir şeyler çalmış ve kendini insanlık için feda etmiştir.

İnsanlığa uygarlığı getirmiştir.

Tanrıya karşı ayaklanmanın simgesidir.

Ezilen insanlık uğruna kendisinden güçlü olana başkaldırmayı göze alan bir kahramandır.

Bir sınıfın temsilcisi ve bir direnişin sembolüdür.

O bir devrimcidir.

O insanlığın eskimeyen bir mitidir ve devrimci dönemlerde şairler, yazarlar onu insanlığa yeniden hatırlatırlar. Goethe'nin, Marx'ın, Tevfik Fikret'in, Nâzım Hikmet'in yaptığı gibi...

O zaman Goethe'nin Prometheus'undan bir bölümle bitirelim:

Şu güneşin altında siz tanrılardan
Daha zavallısı var mı bilmem
Sefilce haşmetli varlığınızı,
Kurban vergileri
Dua üfürükleriyle beslersiniz
Size ümit bağlayan budalalar,
Çocuklar dilenciler olmasa
Yok olur giderdiniz çoktan.

Zeus çoktan yok oldu gitti ama insanlık hâlâ Prometheus'un alevinden payını alır.

Tüm devrimler itaatsizlikle başlar ve belki de her dönemin bir Prometheus'a ihtiyacı vardır.

KAYNAKLAR :

- Hesiodos, Theogonia İşler ve Günler, Çevirenler: Azra Erhat – Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası kültür Yayınları
- Carl Kerenyi, Prometheus, Çeviren: Tacıbaht Türel, Pinhan Yayıncılık
- Azra Erhat, Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi
- Aiskhylos, Zincire Vurulmuş Prometheus, Çevirenler: Azra Erhat – Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Luc Ferry, Gençler için Yunan Mitolojisi, Çeviren: Murat Erşen, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları
- Tephan Fry, Mitos, Çeviren: Can Başaçek, Alfa yayınları

Mehmet Ali & Akşamsefası

Darülaceze'den güncel bir fotoğraf

Huzur Evi

■ HÜLYA TOZLU

Bundan on iki yıl önce ayrıcalıklı bir hizmet sunan İBB Darülacezeye bağlı bir huzurevi sanatçı ve sanat emekçileri için açılmış; "Sanatçı Yaşam Evi". Sanatından kopmadan bu evin sakini olmuş sanatçılar, sanat emekçileri adına çok özel ve kıymetli bir hizmet kuruluşu.

Huzur sözcüğü; Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ilk romanındaki Mümtaz örneği kişinin içsel dinginlik arayışını anlatan bir anlamı çağrıştırır. Bir bilinen denklemin çarpanları sonucu yaşamın yorgunluklarından soyutlanma arayışıdır. Düne göre olanaksızlıkların oluşturduğu yalnızlık, bugüne göre ise "başını dinleme" arzusu isteği... Umarsızlıklar içinde bocalayan kişinin sığınmak istediği soluklanma noktası.

Bundan 127 yıl önce II. Abdülhamid kurmuş bu sığınağı. Yer İstanbul Okmeydanı'nda 27 metrekarelik alan üzerinde bir büyük hizmet binası. Adına Darülaceze dediğimiz bir hayır kurumu. İnsan dediğimiz varlığın muhtaç durumda olan hiçbir türünü hiçbir şekilde ayırmaksızın yardım amaçlı kucaklayıp sahiplenen bir kuruluş. Darülaceze TDK Sözlüğü'ne göre düşkünler evi anlamını taşıyor. Arapçada DAR ve ACEZE sözcüklerinin tamlaması. Ülkemizde bakacak kimsesi olmayan, maddi yoksunluk içine düşmüş yaşlılar için ilk bilinen yaşlı ve muhtaç sığınma yuvası...

Ne var ki günümüzde pek çok şey gibi bu varoluşun anlayış yolu da çok değişti. İstanbul'da Büyükşehir Belediyesine bağlı Darülaceze kurumu Kayışdağı'nda 1968'de kuruldu. Burası 46 bin metrekare alana yayılmış dokuz farklı hizmete ayrılmış bir yaşam sitesi; dışarıya da açık kapsamlı bir polikliniği, misafirhaneleri, kantinleri, spor aktiviteleri binası, idari hizmet binaları, atölyeleri, yemekhaneleri, kuaför hizmetleri, kütüphanesi, tuz tedavi ve fizik tedavi üniteleri ile milli park havasında koskoca bir mini kent. En arkada yer alan muhasebe hizmet binalarıyla, ücretsiz ayaküstü yiyecek servis araçlarıyla, bakımlı bahçeleriyle modern ve görkemli bir muhteşem kurum. Ayrıca dileyen çiftlere dış evler'i ve Dr. Beşir Akalın bünyesindeki Kartal Huzur Evi içinde Kızılay sakinleriyle birlikte yer verilmiş. Yakacık'ta Adaları gören dev binası ve ona komşu -sanatçılarımız için- Sanatçı Yaşam Evi var. Tüm bunların yanı sıra kışın sokakta kalanlar için (kapasiteyi aşsa bile) yine Kayışdağı'nda kadınlara, Esenyurt'ta da erkeklere barınma hizmeti verilmekte. Barınma hizmeti dahilinde üç öğün yemek ve doktor hizmeti de bulunmakta...

"YAŞAM EVLERİ"

Ülkemiz genelinde, Şubat 2022 itibariyle, 16 il hariç, 268 adet özel, kamu kurumlarına ait 20, bakanlığa bağlı kamu kurumları bünyesinde 452 adet huzurevi var. Huzurevi olmayan iller genellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki iller. Bu bölgede geleneksel bağların etkisini koruması, ataerkil kültürün baskısı yaş-

Mehmet Ali & Akşamsefası

lıların bakımevlerine taşınmasını bir ölçüde engelliyor. Bu illerde yaşlılara iyi bakılması ilkesi önceliği yer alıyor diye düşünülse de gerçekte "mahalle baskısı" etkili olmakta. Sosyologlara göre, dayanışma ağının güçlü oluşu nedeniyle bu bölgede yaşlıların bakımı ailenin öncelikli işlerinden biri...

Oysa günümüz yaş alanı, yaşamdan koparmadığı yaşantısını, çağın koşullarına ayak uydurmak adına bireysel sorumluluğunu elden bırakmadan sürdürmek istiyor. Aile bağları kopmasa da yaşam koşulları çekirdek aile yapısını zorunlu kıldığından kişi kimseye yük olmadan özgür yaşamına devam etmek istiyor. Çoğu, geliri de olsa, kendi çaresinin arayışı içinde mantıklı yol olarak huzur evlerine yönelmekte. Huzur evleri böylelikle arz ve talep yönünde çoğalıyor. Bu evleri seçen bilinçli yaş alma yolundaki insanlar, benzetme uygunsa, yatılı kolej ortamı yaşamaktalar. Özel kurumlar kadar resmi kurumlar da beş yıldızlı otel anlayışı içinde yarışırken, sakinin sağlığını da üstlenince birer harika nimete dönüşüyor huzur evleri.

"Yaşam Evleri" tanımı asıl anlamını taşımakta böylece...

SANATÇI YAŞAM EVİ

Her birimin kendince bir prosedürü var, başvuranlar çeşitli kriterlere göre kabul ediliyor. Ortalama 35 metrekare süit odalarda barınma imkânı sunuluyor. Toplu yaşamanın kurallarına uyarak kendi evinizde gibi özgürce yaşayabiliyorsunuz. İzin almak koşuluyla dilediğiniz kadar şehre de inebiliyorsunuz. Huzurevlerinde temel yaşam gereksinimleri temizlik, çamaşır, dört öğün yemek kurumlarca karşılanıyor. Ayrıca sosyal ve kültürel hizmetlerden yararlanmak için çeşitli olanaklar sunuluyor. En önemlisi, huzurevi sakinlerinin yaşla birlikte çoğalan sağlık sorunlarının düzenli biçimde gözlem ve tedavisinin sürdürülmesinin sağlanıyor oluşu.

Bundan on iki yıl önce ayrıcalıklı bir hizmet sunan İBB Darülacezeye bağlı bir huzurevi sanatçı ve sanat emekçileri için açılmış; "Sanatçı Yaşam Evi". Sanatından kopmadan bu evin sakini olmuş sanatçılar, sanat emekçileri adına çok özel ve kıymetli bir hizmet kuruluşu. Sağlık hizmetleri kadar sosyal etkinlikler için de her türlü yaşam desteği verilen evde, saygılı tutumlarıyla hizmet veren çalışanların tümüne karşı kaprisli davranan bu yaş almış kimselerin, belki de hiç yaşayamadıkları kadar rahat yaşatılmaları alkışlanacak bir tablo sunuyor.

Başvuran kişilerin maddi ve manevi durumları gereği ücret ödemeden barınıp kalanları var ise de çoğu emekli maaşlarını kuruma ödemek suretiyle burada yaşıyorlar. Hali vakti yetenin ise oda kirası ödeyerek kalabildiği huzurevinde kiracısının kimi masrafları kendisine bırakılsa da hizmet eşit sunulmakta.... Varlıklılar dışındakilere huzurevi bir aylık harçlık vermeyi de ihmal etmiyor.

Huzurevinde spor faaliyetleri de yer almakta. Rutin bedensel aktivitelerin yanı sıra aletli jimnastik salonundan yararlanmak mümkün. Piknik ve yürüyüş amaçlı geziler düzenleniyor, yazları huzurevi sakinleri Şile'ye yüzmeye götürülüyor. Sanatsal çalışmalar için öğreti kolları var; resim, el işi, ebru sanatı, dans, müzik vb. Tüm bu hizmetler uzman öğretmenlerce sağlanmakta. Sanatı yolunda uğraşı olanlara diledikleri destek sağlanmakta.

Darülaceze

Sanatçı Yaşam Evi ,İstanbul
Anadolu yakasına tepeden bakıyor

Sanatçı Yaşam Evinin kucağından kopup dünya değiştirmiş tanınmışlardan bazılarını sıralarsak, yönetmen Tunca Yönder, yapımcı - rejisör Ertem Göreç, sinema oyuncusu Tanju Gürsu, kameraman Tosun Bayri, rejisör Günay Kosova, oyuncu Ayten Erman, Mehtap Anıl, Nezih Tuncay, Susuz Yaz'ın baş aktörü ve yapımcısı Prof. Ulvi Doğan, tiyatro yönetmeni Rauf Altıntak ilk anımsananlar. Kuşkusuz her sanat dalından kimselere açık bir huzur evi. Önemli ressam, yazar, şarkıcı ve tiyatro oyuncuları da sinemacılar kadar burada yaşıyorlar.

Günümüzde Darülaceze aciz olana destekten öte, yaş almışları yaşatma desteği veren bir oluşum.

Mehmet Ali & Akşamsefası

YENİ BİR CUMHURİYET İÇİN

■ B. SADIK ALBAYRAK

Avni Arbaş

Bugünün Türkiye'si içinde iki tür toplumsal yapı belirgindir; **yeniden ortaçağ, diyen ve Yaban'ın köylülerinden bile daha geri bir cemaat topluluğu ile, yeni bir cumhuriyet için mücadele etmeye hazır ve kararlı bir yurttaşlar toplumu** nicelik ve nitelikleriyle ortaya çıkmıştır. Türkiye bu eksende bölünmüştür.

Sık sık, çoğunlukla çarpıcı bir benzetme olduğunu varsayarak, "yeni ortaçağ", demiştik; son yaşadıklarımızdan sonra, artık şöyle söyleyebiliriz; yeni değil, yeniden ortaçağ. Basit bir sayım ve matematik gerektiren bir seçim sonucunun güvenilir biçimde ortaya konmadığı bir dünyada, atı alanın Üsküdar'ı geçmesi ve bunun tescillenmesi girişimleri, en çok ortaçağ dünyasını anımsatıyor. Toplumsal hareketlilik, sınıf çatışmaları, devrimler, geniş kitlelerin toplumun kaderi üzerinde egemen olma çabalarını somutlayan politika mücadelelerinin temel niteliklerini oluşturduğu modern çağın kapatıldığını, yeniden ortaçağ benzeri kan, kılıç, eşkıyalık, saray düzeninin hakim kılınmaya çalışıldığını görüyoruz. Kılıcın yerini tüfekler ve toma'lar almış, kan'ın ayrıcalığını kutularda istiflenen para sağlamış, halkın emeğini çalmak için

Mehmet Ali & Akşamsefası

kurulan tezgâhın adına yeni adlar aranmıştır...

Ortaçağın kapanışını müjdeleyen felsefeden, düşünüyorum o halde varım'dan, tapınıyorum o halde varım'a trajikomik bir gerileme... Sarayları yıkarak topluma eşitlik, özgürlük ve kardeşlik getirme arayışının düzeni Cumhuriyet'ten, bayağı Hollywood filmlerinin dekorlarını andıran kaçak saraylar'da simgelenen padişahlık düzenlerine bir gerileme... Yüz yıllık, iki yüz yıllık hürriyet arayışını somutlayan tarihimizi parantezе alanlar, bizi yeniden ortaçağ'a mahkûm etmeye çalıştıklarını açık açık ilan ediyorlar.

"Yeniden ortaçağda" 100. yılını kutlayabileceğimiz bir cumhuriyetimiz kaldı mı? Günün cevabı pek açık bir sorusudur ve doğru cevabı ancak "Yeniden Cumhuriyet" diyenler verebilir.

YÜZ YIL SONRA YABAN

Yüzyılın başında yoksul halkımızın Kurtuluş Savaşı'yla kurduğu ve kazandığı ne varsa elinden geri almak istiyorlar. Çıkarının ne ve nerede olduğunu bilmeyen ümmi bir cemaat yaratma programını uygulamaya çalışıyorlar. Geçen yüzyılın başında cumhuriyetçi devrimciler, cemaat'ten bir halk, kul'dan yurttaş yaratmak için savaşmışlardı. Bu savaşın romanlarından birinde, Yaban'da, inkılâpçı aydın Ahmet Celâl, Kurtuluş mücadelesi karşısında hiçbir duyarlılık göstermeyen köylülere öfkeyle soruyordu:

"-İnsan Türk olur da, nasıl Kemal Paşa'dan yana olmaz?

-Biz Türk değiliz ki, beyim.

-Ya nesiniz?

-Biz İslâmız, elhamdülillâh... O senin dediklerin Haymana'da yaşarlar."[1]

Yüz yıl sonra, bu köylülerin torunları, "insan Türk olur da, nasıl Cumhuriyet'ten yana olmaz?" sorusuna benzer bir cevap verdiler. Yirmi yıldır gericiliğe oy vererek bir millet değil, cemaat; halk değil, tebaa olduklarını ilan ettiler. Türkiye, Haymana'nın berisi ve ötesi, haritalarda kırmızı ve sarı olarak ikiye bölündü.

Yüz yıl önce cumhuriyetçi aydın, çoğunluğunu cahil köylülerin oluşturduğu bu cemaat içinde tek başınaydı, bir "yabandı". Bugün, "yeniden ortaçağda" ise, cumhuriyetçiler, milyonlardır; cemaati aşan bir toplum'dur. Fakat son yirmi yılda iktidarda olan yıkıcı partinin bütün Cumhuriyet kurum ve değerlerini kazımasına engel olacak toplumsal ve politik örgütlenmeyi yaratamamıştır.

Bugünün Türkiye'si içinde iki tür toplumsal yapı belirgindir; yeniden ortaçağ, diyen ve Yaban'ın köylülerinden bile daha geri bir cemaat topluluğu ile, yeni bir cumhuriyet için mücadele etmeye hazır ve kararlı bir yurttaşlar toplumu nicelik ve nitelikleriyle ortaya çıkmıştır. Türkiye asıl bu eksende bölünmüştür ve bu bölünmenin, tarihin düğümünü çözecek, verimli, geliştirici bir çelişkiye kaynaklık ettiğini söyleyebiliriz. Yüz yıl sonra "yaban" kavramı, tarihin ironisiyle yer değiştirmiştir. Yeniden ortaçağ diyenler, sayıları milyonları bulsa da, hayır diyen cumhuriyetçi halk karşısında artık "yaban'dırlar".

PADİŞAH TUĞRASINDAN HEYKEL

Cehaletiyle, yaşam biçimiyle, padişah tuğrasını heykel yapacak ölçüde pervasız çirkin estetiğiyle, kadına bakışıyla, bugünün ve geleceğin dünyasında yaban'dırlar. İktidarı elinde tutan sınıfın, imam hatip okulu, penguen medyası, bestseller edebiyatı ile cehaleti bütün toplumu saran bir cerahat gibi yayma girişimi de başarısız olmaya mahkûmdur. Cumhuriyetçilerin yeniden ortaçağa karşı Gezi'yle doruğuna çıkan direnişi, bütün kuşatmaya rağmen hayatın diyalektiğinin hükmünü yürüttüğünü kanıtlamıştır. Cehaletin yenilgisini, hayatın gerçeklerine kafasını ve yüreğini açan yurttaşların direnişi ve mücadelesi sağlayacaktır.

Bu mücadelenin geleceğinde yeni bir cumhuriyet vardır.

Yakup Kadri, cumhuriyeti yıkılışa götüren çelişkileri daha onuncu yılında görmüştü ve bunun ürküntüsüyle şöyle yazmıştı: "İnkılâp daha on yaşında. Fakat, şimdiden, bünyesinde ihtiyar bir bünyenin bütün zaaflarını taşıyor. Bu halin, yalnız benim nazarı dikkatimi celbetmiş olduğunu iddia edemem."

Yirmi yıldır yobazlığa "Evet" diyenler Yaban'ın köylülerinin torunları, demiştim, bu akrabalığı kan'a dayalı olarak almamak gerekir. Çünkü, Cumhuriyet, daha kuruluşunda yıkılışının çelişkilerini taşıyordu. Bir emekçi cumhuriyeti değil, kapitalist cumhuriyetti. Kapitalist sınıf, iktidarı ele geçirdikten sonra, Yaban'ın köylülerini şehirlere sürüp işçileştirirken, onları bilinçli, hakkını arayabilen özgür yurttaşlara değil, ağzı var dili yok iş aletlerine çevirmek istedi.

ONUNCU YILDA ÇÖKÜŞ'Ü GÖRMEK

Yakup Kadri, Yaban'la aynı günlerde, 1933'te, cumhuriyetin onuncu yılında bir başka kitap daha yazmıştı: "Büyük İnkılâp Küçük Politika". Kadro dergisinde yayınlanacağı ilan edilen bu kitap uzun yıllar yayınlanmadı. Gün ışığına çıkmak için Yakup Kadri'nin ölümünü bekledi, 1975 yılında Milliyet gazetesinde tefrika edildi. Yakup Kadri, cumhuriyeti yıkılışa götüren çelişkileri daha onuncu yılında görmüştü ve bunun ürküntüsüyle şöyle yazmıştı: "İnkılâp daha on yaşında. Fakat, şimdiden, bünyesinde ihtiyar bir bünyenin bütün zaaflarını taşıyor. Bu halin, yalnız benim nazarı dikkatimi celbetmiş olduğunu iddia edemem. Bunu herkes benim kadar görüyor, benim kadar hissediyor."[2] Şunu da not etmeden duramamıştı: "Bizde inkılâp hamlesine, daima, iki türlü irticanın kemend vurduğu görülür. Bunlardan biri medresenin, öbürü Babıâli'nin mahsulüdür."[3] Babıâli'de simgelenen Osmanlı bürokrasisi, Avrupa devletlerinin iradesini kabul eden, bütün iyilikleri kapitalist Batı'da bulan, aşağılık kompleksi içinde idare-i maslahatçılık yapan bir yönetici takımdı. Bu Babıâli artıkları ve imam hatiplerle ihya edilen medrese, iktidarı adım adım yeniden ele geçirdi. Bugünün Babıâli gericilerinin ideolojik temsilcileri, Akp'yi, "yetmez ama evet" diye alkışlayan liberallerdir.

Yakup Kadri, o yıllarda yayınlanmayan eserinde, kuruluşta yıkılışın belirtilerini taşıyan cumhuriyetle ilgili şu cümleyi de yazmıştı: "İnkıraza uğrayan her cemaatte 'bizantinizma' ilk dağılış ve çürüyüş alametidir."[4] Daha onuncu yılında, kapitalist sınıfa dayalı bir cumhuriyette, ihale, komisyon, kayırma dalavereleri ortaya çıkmışsa, bu "dağılış ve çürüyüş" alametidir, diyordu.

CUMHURİYETİ YAŞATMAK İÇİN İNKILÂBI SÜRDÜRMEK

Yakup Kadri, 1933 yılında şu acı gerçeği yazıya geçirmiştir: "Demek ki, başlayan bir tarihin tahlilini yapıyoruz. Ve bu tahlili yaparken o anda en müthiş inkıraz unsurlarından birini buluyoruz. Bu, merak ve endişe ile tetkik olunacak bir hadisedir."[5] O yıllarda bu tahlilin gereklerini yerine getirmek için "inkılâp bitmedi, onu heyecanla ve bilinçli kadrolarla sürdürmek gerekir" diyen Yakup Kadri, Şevket Süreyya ve arkadaşları Kadro dergisini çıkarıyorlardı. Kapitalist sınıfın politikacıları bu dergiye ancak üç yıl tahammül ettiler, kapanışında, doğrudan doğruya İş Bankası'nda odaklanan sermaye çevresinin parmağı vardır.

Yakup Kadri, yayınlanmayan kitabında saptadığı gerçeği, roman yaptı; 1934, adına Ankara[6] demişti. İktidarın şehrinde, kuruluşunun baharında Cumhuriyet'teki çürümeyi gösteriyordu.

Otuzlu yıllarda, Kadro dergisi benzeri, cumhuriyetin erken başlayan çürümesini ve çöküşünü durdurma girişimleri vardır. İsmail Hakkı Tonguç, Hasan Âli Yücel ve bir avuç cumhuriyetçi aydının kurmayı ve altı yıl geliştirmeyi başardığı Köy Enstitüleri'ni bunun en verimli örneklerinden biri olarak alabiliriz. Ama çok kısa sürmüş, kapitalist sınıf ve büyük toprak ağaları eliyle kapatılmıştır. Köy Enstitüleriyle, Anadolu'yu cehaletten kurtaracak ve halkı yurttaşa dönüştürecek aydınlanma tohumları ekilmiştir.

"Bozkırdaki çekirdek", zor koşullarda yeşermiş ve harikulade ürünler vermiştir. Türkiye'nin 60'ları ve 70'lerinde, iki darbeyle önü kesilmeye çalışılan bir aydınlanma rüzgârı esmiştir.

Son yıllarda yaşananlara bakarak, tarihimizde önemli bir uğrakta bulunduğumuzu söyleyebiliriz. Kendisine giydirilmek istenen ortaçağ gömleğini yırtıp atan cumhuriyetçi bir halk vardır. Yıkılanın yerine daha iyisini, kurulduğu gün çürütmeye başlayan kapitalist sömürüye meydan vermeyen emekçi bir cumhuriyeti kurmak için mücadeleye hazır milyonlar vardır.

Yüz yıl önce 1917'de Ekim Devrimi ile 1920'de Cumhuriyet Devrimi'nin yaptığını sentezleyerek ve aşarak daha mükemmel yapmak için devrimcilerini arayan bir cumhuriyetçi halk vardır. Yüz yıl önce ümmetten bir halk yaratan bir avuç inkılâpçının başardığını, bugün yüz binler olan devrimciler neden yapamasın?

---

[1] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yaban, İstanbul, İletişim, 1998, s.173.

[2] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Atatürk, İletişim, İstanbul, 2007, s. 146

[3] A.g.e., s.157.

[4] A.g.e., s.164.

[5] A.g.e., s.165.

[6] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ankara, İletişim, İstanbul, 2001.

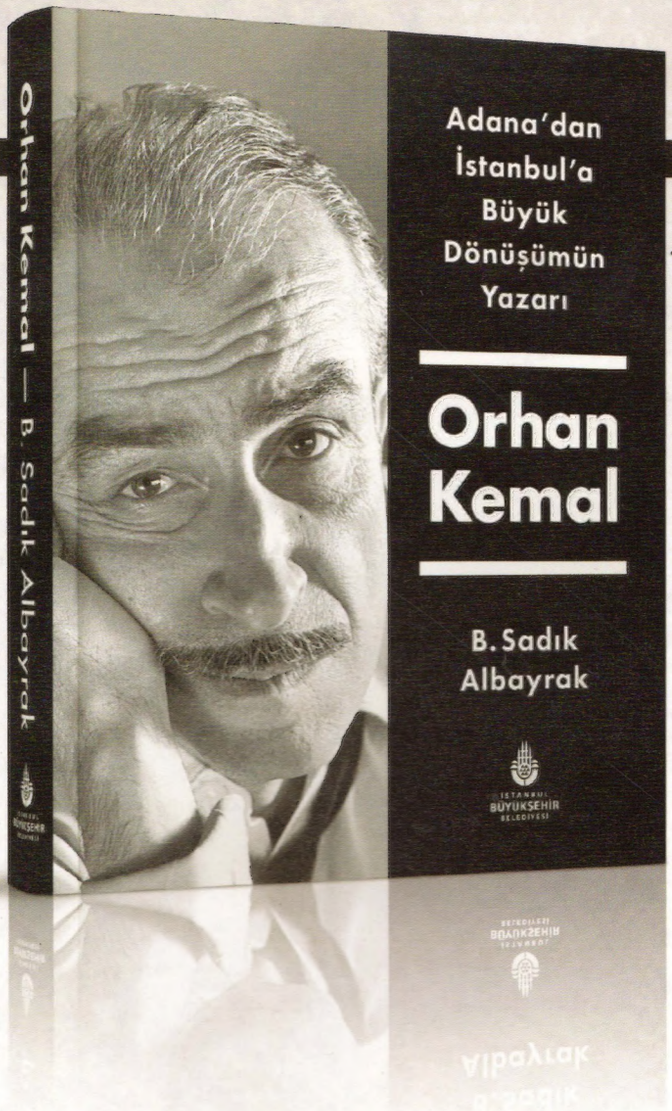

ADANA'DAN İSTANBUL'A BÜYÜK DÖNÜŞÜMÜN YAZARI

ORHAN KEMAL

B. SADIK ALBAYRAK

"B. Sadık Albayrak bu çalışmasında, Orhan Kemal eserlerinin yazıldığı dönem Türkiye'sinin ana hatlarıyla toplumsal yapısı, ilişkileri, gelişim ve değişim süreçlerini, gerilimlerini analiz ederek edebiyatla bir bağ kuruyor. İlave olarak Orhan Kemal'in eserlerinde bu yapı, ilişkiler, gerilimler ve değişimlere hangi ölçüde nasıl ve niçin temas ettiğini gayet anlaşılır biçimde serimliyor. Orhan Kemal'in hangi eserinde hangi sosyal olguyu hangi bağlamda tartıştığına dair oldukça ayrıntılı bilgiler veriyor. Bu yönüyle çalışma, bir edebiyat okumasının yanı sıra, sosyolojik okumaya da imkân sağlıyor."

Prof. Dr. Şükrü Aslan

İSTANBUL KİTAPÇISI'NIN ŞUBELERİNDE VE İNTERNET KİTAPÇILARINDA

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ 1914
Şehir Tiyatroları

Şubat 2023

sehirtiyatrolari.ibb.istanbul

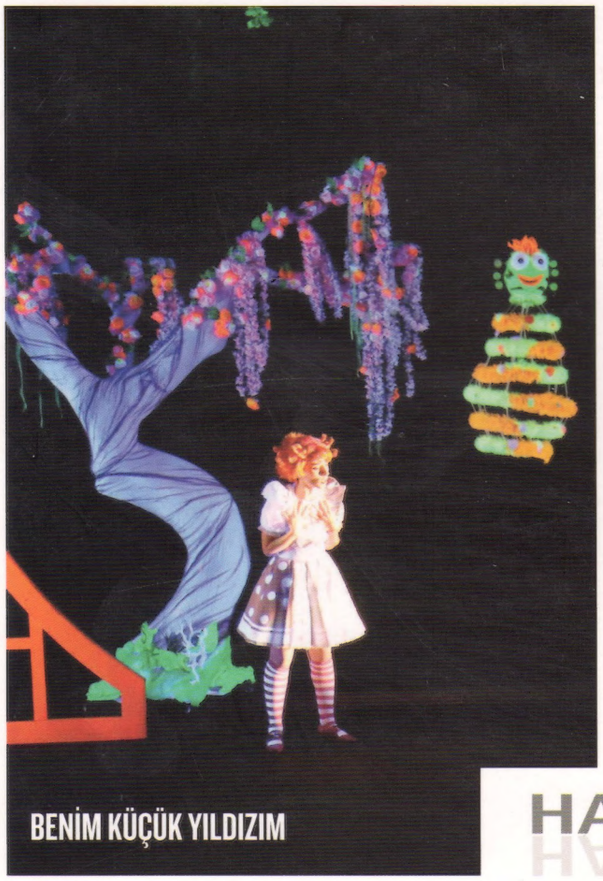

BENİM KÜÇÜK YILDIZIM

RÜYA

HAYDİ ÇOCUKLAR TİYATROYA

BEKÇİ İLE POSTACI

BİR GECE MASALI